

L'escola republicana

i

l'escola franquista

estudi comparatiu

Marta Palomeras i Ferran

2on de batxillerat

Tutor: Fernando Aísa Milà

Data d'entrega: 31 de gener de 2007

AGRAÏMENTS

Al meu tutor, en Fernando Aísa, pel seu recolzament i ajut constants.

A la família, que també m'ha ajudat molt i, especialment, al meu pare, l'Agustí.

A en Salomó Marquès, catedràtic d'Història de l'Educació a la Universitat de Girona.

A l'Erika Serna, directora de l'Arxiu Històric Comarcal de Figueres.

A l'Anna Mª Llandrich, que em va parlar del mestre Delhom i em va acompanyar a l'entrevista.

A la Rosa Tubert, amb qui vaig parlar dels seus records de l'escola.

A la família del mestre Bosch, així com al senyor Bosch de St. Feliu de Pallerols que, entre converses telefòniques, em va ajudar a trobar la real família del mestre.

Al programa Gran Angular de TV2, que em va facilitar el DVD del programa *Escola excel·lent*.

A tots els amics que m'han ajudat i recolzat.

Finalment, vull donar les gràcies d'una manera molt especial a tots els entrevistats, que m'han ensenyat moltíssimes coses.

ÍNDEX

1. PRÒLEG	pàg. 4
2. INTRODUCCIÓ	pàg. 5
3. L' ENSENYAMENT DURANT LA II REPÚBLICA:	
- El principi de la renovació pedagògica (mitjans del segle XIX-1931)	pàg. 8
- La República (1931-1939)	pàg. 10
- La República en pau (1931-1936)	pàg. 13
- La República en guerra (1936-1939)	pàg. 15
4. L' ENSENYAMENT DURANT LA DICTADURA FRANQUISTA:	
- El franquisme (1939-1975)	pàg. 19
- La repressió dels mestres	pàg. 24
5. MATERIAL ESCOLAR	pàg. 27
6. ENTREVISTES:	
- Josep M ^a Delhom (mestre de l'escola republicana i de l'escola franquista)	pàg. 29
- Montserrat Palomeras (alumna de l'escola republicana)	pàg. 36
- Oleguer Pineda (alumne de l'escola republicana i de l'escola franquista)	pàg. 42
- Mn. Miquel Pujol (alumne de l'escola franquista)	pàg. 47
- Antònia Solsona (alumna i mestra de l'escola franquista)	pàg. 50
7. CONCLUSIONS	pàg. 56
8. BIBLIOGRAFIA	pàg. 58
9. ANNEXOS	pàg. 59

PRÒLEG

Des del principi vaig saber que el tema era delicat. És difícil comparar, i més si es tracta d'un tema que està emmarcat dins de dues èpoques històriques tan diferents.

L'ensenyament de la República i del franquisme. La idea va sortir a partir de la revista *Sàpiens*, que en aquella ocasió parlava dels mestres de la República i de l'ensenyament en general d'aquesta època. Em va cridar l'atenció perquè m'interessa el tema de l'ensenyament i vaig pensar que podia sortir-ne un treball. A la portada de la revista hi havia escrit: *Com era l'escola que Franco va destruir*. Aquesta frase sempre l'he tingut bastant present, ja que això és precisament el que jo havia de descobrir. I és el que vaig decidir fer, tot intentant enllaçar els dos ensenyaments d'aquelles èpoques oposades. Descobrir o mirar d'entendre per què van ser tan diferents (si és que realment va ser així), quines van ser-ne les causes i, sobretot, com va afectar tot allò a les aules.

Des del començament vaig tenir clar que les entrevistes serien un factor molt important d'aquest treball. Volia conèixer tota aquella informació de primera mà. Evidentment, primer de tot m'havia de fer una base teòrica, però volia recopilar tanta informació com fos possible de boques d'alumnes i mestres d'aquella època. De fet, ells m'ho podien explicar millor que ningú. I ells em podien donar tots aquells detalls que no tenen els llibres. Des de les petites anècdotes, als més grans records...

D'aquestes mateixes persones o d'altres també amb l'experiència d'aquells anys, he aconseguit el material que ells feien servir a les aules. Els llibres i llibretes que, des de les seves pàgines, em mostraven allò que jo abans havia llegit o sentit. En el material escolar va quedar-hi molt marcat l'esperit de l'època, tant per una banda com per l'altra. Les explicacions, els dibuixos... sovint em semblaven inversemblants, no em podia creure que s'expliquessin determinats conceptes o que es fessin tals dibuixos.

Realment van ser tan diferents els dos sistemes d'ensenyament? El de la República ha estat sempre molt alabat, però es pot anomenar inferior l'ensenyament del franquisme? O simplement eren distintes formes d'ensenyar? Són dubtes que sempre he tingut mentre anava desenvolupant el treball. No sé si els he resolt del tot, però sí que m'ha quedat una idea més clara de tot plegat. Quan vaig tenir l'oportunitat de parlar amb el professor Salomó Marquès, em va explicar que el franquisme va suposar un trencament amb tot allò que hi havia. Aquesta idea em va quedar marcada, i em va fer comprendre que allò anterior s'havia acabat. Començava una nova etapa, una dictadura, que el que intentava era, precisament, conservar ben poques coses de la República. Per tant, els dos sistemes d'ensenyament de ben segur que tindrien poc a veure. Això no m'havia de sobtar, en absolut. Però, fins a quin punt es va dur a terme a les aules? Com eren els mestres, quina era la seva ideologia? Els mestres del franquisme es van veure obligats a ensenyar determinats conceptes que anaven en contra del que ells creien? Es van veure obligats a callar idees pròpies per por al Règim? Quins eren els mètodes més usats en les dues èpoques, com era el material i la relació entre el mestre i l'alumne? I el més important de tot, crec jo: quan és que els alumnes, majoritàriament, van estar-hi bé a l'escola i van tenir ganes d'aprendre?

INTRODUCCIÓ

El treball té dos temes principals: l'ensenyament a l'època de la República i el que es va dur a terme durant el franquisme. Queden separats pel que fa a l'estructura, però el que he intentat ha estat unir-los, ja que la intenció és que es puguin comparar entre sí i llavors extreure'n conclusions. Penso que pot ser interessant veure quin ambient es vivia, no només a les aules, sinó també al carrer. Aquesta és una breu síntesi del que van ser aquells dos períodes, tant pel que fa a la política com al tema de l'ensenyament.

El període republicà en pau es pot dividir en dues etapes: el primer bienni (1931-1933) i el Bienni Negre o reaccionari (1934-1936). Seguidament ve l'època de la Guerra Civil (1936-1939), la fi de la qual també suposarà l'acabament de la II República i l'inici d'una llarga dictadura (1939-1975).

El primer període de la República va ser presidit per Manuel Azaña, després que els partits reformistes i d'esquerres guanyessin les eleccions municipals del 12 d'abril de 1931. Així, es va proclamar la II República i es van fer diverses reformes, entre les quals es troba l'educativa. La Constitució de 1931 era àmplia en drets, individuals, polítics i socials; un exemple és el dret de vot de la dona. Es van separar l'Església i l'Estat. A Catalunya es va fer l'Estatut de Núria, que va tenir una reducció de molts aspectes importants en ser aprovat per les Corts, el 1932. L'ensenyament, encara que la Generalitat podia crear els seus propis centres, continuava essent a mans del Govern central. El novembre de 1932 es van fer eleccions al Parlament de Catalunya i les va guanyar Esquerra Republicana. El president va ser Francesc Macià que, a causa de la seva mort, va ser substituït per Lluís Companys l'any següent.

La segona etapa va esdevenir-se després que el 1933 els partits de centre i de dreta guanyessin les eleccions. Aquest fet va suposar l'aturada en sec d'aquelles reformes. A Catalunya va guanyar la Lliga Catalana. Com a conseqüència, es van fer diverses accions d'insurrecció i Esquerra Republicana va començar a dur a terme una política més radical. Es tenia por que apareguessin grups feixistes al país, imitant els casos d'Itàlia i d'Alemanya. La CEDA (*Confederación Española de Derechas Autónomas*), presentava una tendència feixista que preocupava als republicans. Després que dos membres d'aquest grup encapçalessin la formació d'un nou govern, el 5 d'octubre l'Aliança Obrera va declarar una vaga general a tot l'Estat i, el dia 6, el president Lluís Companys va proclamar l'Estat Català. Com a resposta immediata, el Govern va declarar l'estat de guerra i l'exèrcit va detenir tot el Govern de la Generalitat. Es van prohibir els diaris en català, es va aturar l'Estatut, es van tancar molts ajuntaments i també el Parlament. Es van detenir i empresonar moltes de les persones que havien participat en la revolta.

El febrer de 1936 es van convocar eleccions anticipades a les Corts espanyoles, a causa de la crisi que patia el Govern espanyol de dretes que també havia provocat la dissolució de les mateixes Corts. Aquesta vegada les va guanyar el Front Popular, que era una coalició de partits republicans d'esquerra presidida per Azaña. Es proposava l'amnistia per a presoners polítics,

la restitució dels càrrecs perduts i la recuperació i reactivació de les reformes del primer bienni republicà. A Catalunya, les esquerres van crear el Front d'Esquerres que, després de guanyar les eleccions, van restablir el Govern de la Generalitat.

La Guerra Civil es pot dividir en dues etapes militars: la primera, que va del juliol de 1936 a l'hivern de 1937 i l'altra, de l'hivern de 1937 al febrer de 1939.

En el primer període els dos exèrcits buscaven posicions d'avantatge. Va quedar clar que els sublevats eren incapaços de conquerir Madrid i finalitzar així la guerra, i també que els republicans no podien guanyar els territoris controlats pels feixistes. El segon període va fins a la caiguda de Catalunya, després de la derrota republicana a la batalla de l'Ebre. Va ser l'època de decadència per les forces republicanes i d'extensió per part de l'exèrcit franquista. Els milicians, els obrers i els camperols que no tenien instrucció militar van lluitar al bàndol republicà per evitar l'avanç del feixisme. Lluitaven per la llibertat, la dignitat i pels drets humans. La resta de països del món també vivien un període difícil, s'anava en camí de la Segona Guerra Mundial (1939-1945). De seguida la Guerra Civil es va veure dins d'un marc internacional. Itàlia i Alemanya van donar suport militar a l'exèrcit franquista, França i Gran Bretanya van respectar l'acord de No-intervenció del 1936, i només la URSS va ajudar el bàndol republicà. La guerra va acabar el 1939 amb la victòria del general Francisco Franco Bahamonde, encetant així la dictadura.

El franquisme, encapçalat per Franco, va voler acabar amb tots aquells intents democràtics de la República. Al llarg de la dictadura hi va haver importants repressions, tortures i maltractaments, l'exili, els camps de concentració... però les repressions no només van ser sobre les persones, també les institucions es van veure afectades. Van desaparèixer tots els partits polítics, tret del FET-JONS, que era feixista. La llengua catalana va ser tancada a la vida privada i es van prohibir la bandera, l'himne i tot allò cultural considerat catalanista. L'educació era una peça clau per al franquisme, ja que s'ensenyava als més petits el que era d'interès per al règim.

Si les etapes polítiques van ser tan diferents, els sistemes d'ensenyament també, així com els objectius que es tenien envers l'educació. En primer lloc, l'ensenyament de la República estava basat en l'escola activa, catalana i laica, anava contra la rutina i la passivitat. Des del principi es van fer canvis orientats a la reforma de l'educació. L'escola pública va tenir un impuls important, va augmentar la formació dels mestres, així com les publicacions en català que anaven dirigides tant a mestres com a alumnes. La llengua catalana tornava a sortir amb força, després d'aquells anys de prohibició. Tot i això, cal separar l'ensenyament de la República en pau i el de la República en guerra ja que, com es pot deduir, van tenir poc a veure. La coeducació, per exemple, no es va arribar a aplicar a totes les aules fins entrada la guerra. A més, el 1936 es va crear a Catalunya el Consell de l'Escola Nova Unificada (CENU), que tenia l'objectiu de fer una escola del poble i per al poble. Pretenia consolidar una escola basada en els principis racionalistes del treball, la igualtat de tots els infants, la catalanitat, laïcitat i gratuïtat de l'ensenyament. Va habilitar nous espais públics d'ensenyament perquè tots els nens estiguessin escolaritzats.

L'escola del franquisme va suposar la fi a totes les propostes educatives que s'havien fet durant la República. Els mètodes d'ensenyament van deixar d'estar basats en la lògica, l'experimentació i la llibertat de pensament. Es prohibia la coeducació i també l'ensenyament en llengua catalana. Els mètodes pedagògics i els mestres que es buscaven eren totalment diferents. L'escola va passar una situació mancada de recursos i amb un important dèficit. Molts alumnes van deixar l'escola pública per la privada. El Règim dictatorial de Franco va abolir en poc temps tot allò que s'havia fet en matèria d'ensenyament durant la II República. La intenció era crear una escola nova i una nova societat. Els mestres es van veure sotmesos a una gran repressió. Unes comissions provincials depuradores van revisar la vida de tots els mestres (ideologia, creences religioses, conducta moral i passat polític). Molts d'ells van ser castigats: se'ls separava per sempre de l'ensenyament, se'ls traslladava a altres escoles, se'ls privava del sou temporalment o alguns fins i tot anaven a la presó... Al seu lloc hi anaven persones que tenien la ideologia franquista i sovint ho feien sense cap tipus de preparació. Molts d'ells eren clergues. Va haver-hi manca d'escoles, i la majoria dels infants que es podien arribar a escolaritzar no passaven de l'escola primària. L'església era molt important a l'escola, es feien classes de religió, catequesi i exercicis espirituals.

Queda clar que el franquisme va ser un trencament que va acabar amb totes aquelles reformes que s'havien dut a terme durant la República. No obstant això, cal tenir clar que aquests processos van afectar de forma diferent a les escoles, depenent del lloc, dels mestres i, òbviament, també dels alumnes.

L'ENSENYAMENT DURANT LA II REPÚBLICA

En aquestes pàgines s'hi descriuen els trets fonamentals de l'ensenyament que es va dur a terme durant la República. Hi ha tres apartats. El primer parla dels canvis pedagògics que es van començar a fer ja a mitjans del segle XIX. El segon és la República en temps de pau i, el darrer, la República en època de guerra. Crec que és important diferenciar aquests dos apartats, encara que a simple vista puguin semblar similars. Tenen diferències notables, sobretot en el model revolucionari que es va a dur a terme en matèria d'ensenyament amb l'important obra del CENU.

He trobat oportú afegir-hi (en cursiva), alguns comentaris citats per alumnes de la República. Penso que ajuda a imaginar-se tot el que van arribar a viure aquells infants que avui parlen des de la seva gran experiència de la vida. Els he agafat del reportatge que va fer TV2, *Escol·la excel·lent*. Són: Pere Carbonell, Josep Maria Ainaud, Josep Martorell, Maria Vinyeta, Rosa Bauló i Agustina Escrig.

EL PRINCIPI DE LA RENOVACIÓ PEDAGÒGICA (mitjans del segle XIX-1931)

La renovació pedagògica que hi va haver a la República va ser un progrés que ja havia començat a mitjans del segle XIX. És en aquesta època quan veritablement li trobem les seves arrels. Tanmateix, aquest procés es va trobar amb un parèntesi durant la dictadura de Primo de Rivera.

Colònies d'estiu a la Colònia Puig, pels volts de 1910. Una de les grans innovacions de l'escola de començaments del segle XX va ser l'organització d'activitats fora de l'aula.

Va ser després, un cop superat el període dictatorial i amb l'arribada de la República, quan l'escola catalana va aconseguir convertir-se en una de les més avançades d'Europa. *L'experiència educativa que es viu a Catalunya la primera meitat del segle XIX és*

de les més importants que es van fer en el seu moment a Europa. S'ha de tenir en compte una cosa fonamental: la col·laboració que van tenir-hi les famílies, els mestres i les institucions públiques, ja que sense aquestes tres condicions, difícilment s'haurien trobat amb aquella qualitat educativa.

L'Escola Nova és el model d'ensenyament que es va anar implantant als Països Catalans a principis del segle XX. Des del final del segle anterior, ja s'estava estenent per Europa i pels Estats Units. És un concepte d'ensenyament que substituïa al model tradicional i autoritari que hi havia fins al moment. S'ha de tenir en compte que l'any 1900, un 65% de la població catalana no sabia llegir ni escriure. Les escoles públiques, tenint en compte l'augment demogràfic i els moviments migratoris que hi havia hagut amb la Revolució Industrial, eren del tot insuficients per garantir una formació mínima. L'Estat parava molt poca atenció al sistema educatiu i la majoria de centres estaven mal equipats i en edificis de males condicions.

Davant d'aquesta desastrosa situació, l'ensenyament de l'Estat espanyol va començar a rebre crítiques d'alguns col·lectius, normalment grups minoritaris d'intel·lectuals que reclamaven reformes importants i la modernització de tot el que era l'estructura educativa. Van tenir-hi un paper molt important el grup de professors que van crear la *Institución Libre de Enseñanza* (1876), que van estendre les seves propostes renovadores per la península i van aconseguir influència en molts sectors, tan conservadors com progressistes.

Així, davant d'aquest model d'ensenyament tradicional i autoritari, va aparèixer l'Escola Nova, que feia dels nens, enlloc del mestre, els veritables protagonistes del sistema educatiu. Basava l'aprenentatge en l'activitat de l'alumne a partir del coneixement psicològic de cada edat i no des d'una lògica adulta, com s'havia fet fins aquell moment.

L'any 1901 el pedagog Francesc Ferrer i Guàrdia va engegar l'Escola Moderna, una iniciativa que defensava un model d'educació racional i científica. Estava basada en un corrent pedagògic inspirat per teòrics anarquistes. En primer lloc, es donava més llibertat als nens i a les nenes. Es feien exercicis i jocs d'esbarjo a l'aire lliure i s'insistia en la higiene, tant a nivell personal com social. Van desaparèixer els premis, els càstigs i els exàmens. Els alumnes visitaven centres de treball i feien excursions de descoberta. Les redaccions i els comentaris d'aquestes vivències eren un dels eixos de l'aprenentatge. L'Escola Moderna va tenir un desenvolupament molt important a Catalunya i al País Valencià.

L'arribada de l'Escola Nova a Catalunya va coincidir amb l'esclat del Noucentisme. El Noucentisme pretenia crear una nova societat i, per aconseguir-ho, tenia clar que l'educació era molt important. En aquest sentit doncs, l'Escola Nova va aportar-li el que necessitava. El projecte polític noucentista va començar a prendre força a Catalunya gràcies a la victòria de la coalició Solidaritat Catalana en les eleccions generals de 1907. L'any 1913, Prat de la Riba va crear el Consell de Pedagogia, amb la intenció de millorar les competències pel que feia a l'educació. A través del Consell de Pedagogia es gestionaven centres escolars i es formava el professorat. D'aquesta manera s'anaven difonent els plantejaments de l'Escola Nova. Es va aconseguir que els conceptes escola activa i escola catalana esdevinguessin finalment sinònims.

Es van crear les escoles d'Estiu, que pretenien formar alumnes i mestres, a través de

cursos de perfeccionament, de conferències, excursions i visites a biblioteques i a museus.

Van tenir també una gran importància les escoles Montessori, basades en el mètode de la doctora italiana Maria Montessori, que també convertia l'alumne en el protagonista de l'escola. *El meu record és sobretot el mètode Montessori. Això era molt innovador. De petit impressionava entrar en una classe on tot era silenci. Realment les criatures es portaven bé.*

Aquestes primeres renovacions pedagògiques, com ja he dit anteriorment, es van veure aturades per la dictadura de Primo de Rivera i no es van tornar a engegar fins a la proclamació de la Segona República.

LA REPÚBLICA (1931-1939)

Al parlar de la política d'ensenyament de la República és important distingir el període de la República en pau i el de la República en guerra. Durant la República en pau, a Catalunya es va crear un model d'ensenyament innovador i, al mateix temps, de renovació. No obstant això, no es pot parlar encara d'un model revolucionari. Aquest terme sí que es pot utilitzar al parlar de la República en guerra, on apareixen les propostes del Consell de l'Escola Nova Unificada (CENU).

Amb la República, es va tenir clar que la igualtat de les persones i l'abolició dels privilegis només eren possibles si els infants tenien la mateixa instrucció i l'accés a la cultura era un dret de tots els ciutadans. Una de les idees bàsiques era: "la mateixa qualitat educativa per a tothom".

Va ser quan van poder integrar-se, per primera vegada, els disminuïts psíquics i físics a les escoles, que fins aquell moment se n'havien mantingut al marge. Es va abolir la religió, tal com ja indiquen l'article 3¹ i part de l'article 48² de la Constitució. Es va instaurar també la coeducació, i nens i nenes van poder anar junts a les

aules. *En aquestes escoles t'ensenyaven a viure, t'ensenyaven a ser persona i t'ensenyaven a compartir. Una de les coses que em sembla que és més important de la vida, és la convivència.*

¹ *El Estado español no tiene religión oficial.*

² *La enseñanza será laica, hará del trabajo el eje de su actividad metodológica y se inspirará en ideales de solidaridad humana. Se reconoce a las Iglesias el derecho, sujeto a inspección del Estado, de enseñar sus respectivas doctrinas en sus propios establecimientos.*

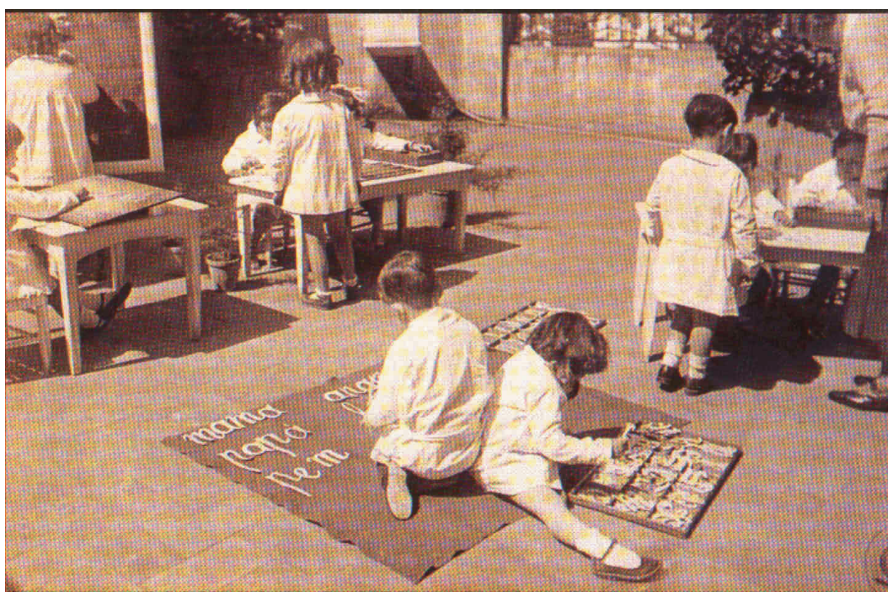
També s'ha d'aprendre, i jo crec que el lloc d'aprendre-la, és a l'escola. Com deia en Josep Maria, no només és instrucció, sinó també educació. Per tant, conviure també s'ha d'aprendre.

En la República, era constant la idea que l'educació i l'escolarització són el camí adequat per a la transformació i l'avenç del país.³ Això va fer que les autoritats decidissin fer una acció directa per a la millora de l'ensenyament, tant a nivell de material com pedagògic.⁴ A més de la construcció d'un gran nombre d'escoles noves, en alguna població es va arribar a demanar la construcció d'un Palau de la Cultura.

*Fins aquell moment, la gent amb possibilitats econòmiques havia anat a les escoles millors. La classe treballadora, en canvi, anava a escoles que tenien insuficiències. Amb la República es va procurar crear escoles per a tothom, que tinguessin les condicions de qualitat, gratuïtat, que fins aleshores no existien.*⁵ Construir i consolidar un estat democràtic significava elevar els coneixements culturals de la població, la qual tenia uns percentatges d'analfabetisme molt elevats a les zones rurals i estava influenciada per una església retrògrada, que feia impossible l'ensenyament de coneixements científics i renovadors.

Els grups escolars tenien tota una sèrie d'equipaments que la majoria d'escoles fins aquells moments no tenien. Hi havia biblioteca, calefacció, sala de música i dutxes. *Sortia d'una escola que era un pis amb dues classes. Vaig anar a un grup d'aquests que havia fet en Goday, que per a mi era com un palau. Em va semblar com si em tornés, de cop i volta, d'una pobra nena a una gran princesa.*

Els grups escolars aplicaven els mètodes més nous de l'escola moderna. Els més petits aprenien a olorar, a orientar-se, a cordar i descordar, a encaixar figures geomètriques, a llegir el so de les lletres. *Fèiem cançons, cantàvem i la mestra ens provava la veu i ens ensenyava a fer ballet. Ens solia fer un*

Parvulari de l'Escola Municipal Montessori de Barcelona, 1932.

concert amb obres molt maques. Tocava molt bé el piano. Més endavant, cada alumne omplia

³ Art. 48 Const. *La enseñanza primaria será gratuita y obligatoria.*

⁴ Art. 48 Const. *El servicio de la cultura es atribución esencial del Estado, y lo prestará mediante instituciones educativas enlazadas por el sistema de la escuela unificada.*

⁵ Art. 48 Const. *La República legislará en el sentido de facilitar a los españoles económicamente necesitados el acceso a todos los grados de enseñanza, a fin de que no se halle condicionado más que por la aptitud y la vocación.*

les seves llibretes on hi anava anotant tot el que aprenia. *No havíem fet mai lliçons de memòria. Eren de comprensió, no de memorització. Només fèiem servir la memòria per les poesies, que en fèiem moltes.*

També solien escollir un projecte, en el qual treballaven durant el curs. Les assignatures més corrents eren la llengua, les matemàtiques, les ciències socials, les ciències naturals, l'ètica... *Fèiem moltes redaccions i també ens ensenyaven a parlar. Un feia una conferència i un altre en feia la crítica. Ens formaven en tots els nivells. A música, a gimnàs, en tot...*

A totes les assignatures s'hi dedicava una sèrie d'hores a la setmana, però també podien aparèixer a la pràctica, en qualsevol moment de la classe. *Es basaven molt en els fets reals de cada dia, si passava alguna cosa important. Per exemple, el dia que es va morir en Ramón y Cajal ens van fer una gran lliçó de tot el que es coneixia l'any 34 del sistema nerviós.* Algunes escoles tenien granja i camps. D'aquesta manera, al costat dels animals i dels cultius, els infants aprenien ciències naturals. També aprenien dibuix, geometria, aritmètica i economia quan venien els productes. Els mestres més innovadors estimulaven els alumnes a aprendre des de l'experimentació.

Es van abolir els llibres de text. *No teníem deures, estudiàvem allà i llegíem molt. Teníem una petita biblioteca a cada classe. Cada final de setmana ens emportàvem un llibre. El llegíem i després l'explicàvem a classe.*

A l'Institut Escola de la Generalitat no es donaven notes. *A mi de vegades em diuen: és que no fèieu mai exàmens! No, però és que en realitat ens examinaven cada dia. Jo anava al Parc. Recordo que entrava a classe i trobava l'Angeleta Ferrer, la mestra que ens feia ciències naturals. De seguida ja em preguntava què havia trobat pel camí. Jo li ensenyava la fulla que portava i li responia les preguntes que em feia. Era, és clar, classe de botànica. Però no calia que et diguessin: ara farem classe de botànica, perquè això no tenia cap interès.*

La Generalitat tenia clar que tots aquests progressos no eren possibles sense la bona formació dels mestres. Les Escoles d'Estiu van ser l'instrument per a la formació dels mestres, tant a nivell pedagògic com social. *Era una gent que tenia clar el seu objectiu: formar-nos. Ens coneixien i ens estimaven. Per això ens recordem tant d'aquests mestres, perquè hi sentíem un gran afecte. No calia que ens vigilessin, que ens castiguessin. Tu mateix tenies aquesta cosa tan important que era el compliment del deure. Ni el premi, ni el càstig. El compliment del deure.*

A més de les classes didàctiques s'encetaven temes generals de discussió, relacionats a la realitat social: el bilingüisme, l'educació moral i cívica a les escoles, l'escola unificada, el mètode Decroly, etc. Les ganes que tenien els mestres per a fer renéixer l'ensenyament públic van quedar reflectides en la gran participació que van tenir en tot tipus de cursets, congressos internacionals i debats públics. *Perquè els mestres eren un referent molt important per a nosaltres. Els admiraves. Sabien de tot, i a més t'ho explicaven molt bé. Si el mestre havia de renyar a algú de nosaltres, no ho feia a davant de tothom, per tal de no humiliar-nos. Ens parlava sempre en contra de la guerra, en contra de l'alcoholisme. Ens deia que estudiéssim, que la cultura salvava les persones.*

L'Escola Normal de mestres, també organitzada per la Generalitat, va esdevenir modèlica. No hi havia manuals, ja que es creia que el diàleg era molt important, per tal de despertar

l'afany de saber. Tenia la intenció de formar un personal apte professionalment, d'acord amb els mètodes pedagògics més avançats. També se'ls preparava per a la tasca catalanitzadora. Per poder ingressar a la Normal s'havia de tenir el batxillerat; el pla d'estudis era de tres cursos de preparació específicament professional i un any de pràctiques.

L'obra del Govern de la Generalitat es regia en la ideologia del grup Esquerra Republicana de Catalunya. En el tema educatiu, va defensar sempre la democratització cultural a través d'un ensenyament públic, gratuït, laic i obligatori, garantit per l'Estat; i que fomentava la catalanització.

LA REPÚBLICA EN PAU (1931-1936)

Durant aquesta època, l'escola pública pretenia ser un model d'escola únic i laic. La intenció d'impulsar el laïcisme va aparèixer amb la separació de l'Església i l'Estat. El laïcisme escolar plantejava l'aplicació d'aprenentatges de tipus científic. La resposta de l'Església, a la contra, va ser organitzar tot tipus de campanyes per tal de desprestigiar la República i, més concretament, la seva política d'ensenyament. *El fet religiós era respectat, però no era obligatori. Si volies fer catequesi la feies fora de l'escola, ja que eren escoles no confessionals.*

Al llarg d'aquests anys es van crear un gran nombre d'escoles, gràcies a l'impuls que es va donar en la construcció de nous centres. Cal dir, però, que l'absentisme escolar encara era vigent i bastant elevat i que, tot i que l'educació pública a Catalunya, i sobretot a Barcelona, estava a l'avantguarda mundial, no tot era perfecte. L'any 1930, a l'Estat, el 25% dels homes i el 40% de les dones eren analfabets. A Barcelona hi havia milers de nens sense escolaritzar. Hi havia també moltes escoles unitàries en pisos en mal estat, en sales on hi havia més de cent nens i nenes per professor. Hi havia molt pocs instituts on cursar la secundària. El sou base del professorat era molt baix, i havien de fer altres feines per completar-lo.

A Catalunya, els primers mesos de la República, hi va haver una Generalitat provisional amb atribucions mol limitades. Tot i això, aquests mateixos dies s'estava ja creant l'Escola Normal i l'Institut Escola. Cal dir que va ajudar-hi molt el fet que el ministre d'Instrucció Pública fos Marcel·lí Domingo, mestre de Tarragona, impulsor de la renovació pedagògica. *El doctor Estalella, director de l'Institut Escola, deia: Jo faig nois i noies bons. Si me'n surt algun de savi, tot això serà de més. Recordo que una vegada va venir un noi de fora, que no era mestre ni alumne. Als anys 30 era relativament freqüent que la gent escopís a terra, (la qual cosa és lamentable). Recordo perfectament que el director Estalella va ordenar que es tirés aigua al damunt de l'escopinada que hi havia a terra. I va dir: això no ha de passar mai més! Tingueu per segur que tots vam quedar impressionats, d'allò.*

També aquests mateixos dies, s'estava redactant l'Estatut d'autonomia de Núria⁶, el qual va ser aprovat pel 99% dels catalans. Hi constava el català com a idioma oficial. En passar per les Corts, però, aquest va ser un de tants articles que van rebre dures retallades.⁷ A partir de

⁶ Correspondrà a la Generalitat de Catalunya la legislació exclusiva i l'execució directa en [...] l'ensenyament en tots els seus graus i ordres.

les esmentades retallades, el Govern central conservava el dret a crear, mantenir i controlar les seves escoles a Catalunya, amb la llengua espanyola com a oficial. Mentrestant, la Generalitat, que no tenia diners propis, podia fer ben poca cosa. Pere Blasi va dir aquestes paraules, com a mestre que defensava el catalanisme: *L'Estatut que deixa força satisfetes les ànsies immediates dels catalans en molts aspectes, no sols falla en la qüestió de l'ensenyament, sinó que sembla voler canalitzar la pitjor de les solucions.*

La catalanització de l'escola, tant a nivell de continguts com per la utilització de la llengua catalana, va començar a fer-se realitat en començar la República. Calia satisfer de seguida les dificultats que s'havien patit durant l'època de la dictadura. Marcel·lí Domingo va publicar el Decret sobre la Llengua⁸ el 29 d'abril de 1931 que establia l'ús de la llengua materna a l'escola. Aquest decret de bilingüisme va tenir diferents aplicacions, depenent de l'escola. En algunes, per exemple, es va decidir fer les classes un dia en català i un altre en castellà. En d'altres es feia més dies en català que en castellà. Aquest procés de catalanització, però, va trobar-se amb dos obstacles importants: d'una banda la manca de preparació del magisteri i, de l'altra, la dificultat de la catalanització dels textos.

La Generalitat va tenir especial cura en dues institucions que actualment encara són modèliques: l'Institut Escola i l'Escola Normal. *Del Grup Escolar vaig passar a l'Institut Escola. Fèiem un batxillerat que era una delícia. No teníem notes, perquè no teníem exàmens. No teníem llibres de text, perquè tot ho fèiem sobre apunts. El mestre havia d'estar molt preparat.*

Al Parc hi venien els néts d'en Macià, els fills del Conseller de Cultura (en Gassol), i el fill i la filla de l'alcalde de Barcelona (l'Aiguadell). Això vol dir que creien en el que feien. I també venien nens i nenes de la Barceloneta, alguns dels quals el seu pare treballava al port, d'altres la seva mare era peixatera... hi havia de tot. El meu pare era pixatinters, que es deia abans del qui treballava en un despatx.

A l'Institut- Escola es feia realitat l'ensenyament unificat, deixant de banda la divisió entre escola primària i secundària. A més, s'hi aplicaven tots els principis de la pedagogia activa. *Fèiem escola activa. És a dir, que l'escola no s'acabava a les aules i a les classes, sinó que era el contacte amb el que teníem al voltant. I a les escoles Domènec fèiem excursions, anàvem a conèixer el Tibidabo, veure què eren les plantes, què era un camí, un pi, etc. Un altre dia anàvem a veure un taller de sabates, a veure com treballava la gent... I això era el contacte amb la societat viva. I no era com aquell que va a passejar el gos i s'ha acabat. No, perquè ens fixàvem amb tot el que vèiem i després en fèiem treballs, dibuixos... Perquè si tu no t'acostumes a saber expressar per escrit allò que has vist, no arribes a organitzar la teva ment i la teva capacitat de comunicació.*

⁷ *La Generalidad de Cataluña podrá crear y sostener centros de enseñanza en todos los grados y órdenes que estime oportunos.*

⁸ És un principi universal de Pedagogia que l'ensenyament primari, per tal que sigui eficaç, s'ha de produir en la llengua materna. (...) Respectar la llengua materna, sigui quina sigui, és respectar l'ànima de l'alumne i afavorir l'acció del mestre permetent que s'acompleixi amb tota plenitud.

El primer que es va posar en funcionament va ser el del Parc de la Ciutadella, al qual seguiren dues filials, el Pi i Margall i l'Ausiàs March, ubicats als edificis dels jesuïtes. El Decret de creació⁹ deixa molt clara la funció de l'Institut Escola d'unificar l'ensenyament primari i secundari. *D'Instituts Escoles, va haver-hi temps de fer-ne tres a Barcelona i un a Sabadell. Però les tropes d'en Franco aviat van arribar per acabar amb tot això...*

L'Ajuntament de Barcelona va tenir una gran participació en l'escola primària pública. Va anar elaborant diversos plans per a escolaritzar la ciutat, amb jardins, camps de joc per als infants i activitats pre-escolars complementàries a la feina de l'escola (colònies, cantines, anys de mar, etc.). L'obra del Patronat Escolar (1922) va ser un precedent important a tota l'obra escolar feta durant la República. El mes de març de 1931 ja s'inauguraven onze grups escolars, que funcionaven com escoles annexes a la Normal. Uns 16.000 grups escolars van passar a dependre del Patronat. Els mestres eren seleccionats amb un concurs i havien de pertànyer a l'escalafó oficial des d'on eren seleccionats. Els pagaven un sobresou, però, al mateix temps, també els exigien una formació i dedicació exclusives i permanents. D'aquesta manera van reunir l'elit pedagògica del moment. *Dono de tot cor, gràcies a tots els meus mestres. Sempre els recordaré. Sempre.*

LA REPÚBLICA EN GUERRA (1936-1939)

El Comitè de l'Escola Nova Unificada es va crear en un moment de canvi social i revolucionari. Era un intent de reforma global de l'ensenyament. Havia de coordinar els serveis d'ensenyament de l'Estat, l'Ajuntament de Barcelona i la Generalitat per tal d'aconseguir una escola unificada, gratuïta, laica i mixta, on s'utilitzés la llengua materna. És en aquests anys on es va fer finalment realitat la voluntat republicana de l'escola mixta.

Havia de crear, a més, una vida escolar inspirada en el sentiment universal de solidaritat i basada en les inquietuds de la societat

El CENU va incloure els més petits a l'escola. Fins als 3 anys anaven a les escoles bressol i, dels 3 als 6, a les escoles maternals, on seguien el mètode Montessori.

humana, a través de la supressió de tota mena de privilegis. Varen escolaritzar-se uns 50.000

⁹ L'establiment d'una continuïtat entre l'ensenyament primari i l'institut de segon ensenyament; la coordinació de programes entre aquests dos graus de l'ensenyament; la coordinació dels mètodes emprats en l'un i en l'altre constitueixen una de les funcions principals de l'Institut Escola.

infants de Barcelona i de fora de la ciutat. Més de 275 escoles es van acollir al pla. L'impuls inicial es dirigí a l'escola primària, però molts plans van ser frenats a causa de les dificultats que s'estaven vivint amb la guerra. L'acció eficaç del CENU es va veure limitada a causa de l'empitjorament de les condicions de vida a la reraguarda, la mobilització dels mestres, l'arribada de nens refugiats...

El dèficit crònic de places escolars no es va arribar a solucionar fins que el Comitè de l'Escola Nova Unificada va imposar solucions radicals. Entre d'altres mesures, va imposar la coeducació i les classes en català a tota la xarxa educativa.

Malgrat els problemes, durant aquest període tan difícil, es van crear institucions impecables, d'una qualitat que encara avui impressiona, que defensaven l'escola nova i situaven els infants al centre del sistema educatiu. *Els mestres ens deien: vosaltres heu de preguntar sempre. Nosaltres no tenim tota la veritat; els vostres pares tampoc la tenen. Entre tots heu d'aprendre a agafar el que us agradi més, el que us sembli més cert de cada cosa.*

Durant la guerra, es va intentar mantenir la normalitat escolar, però era molt difícil. Hi havia un nombre força elevat de mestres que havia marxat al front per defensar la República i els seus ideals; d'altres els havien empresonat, assassinat, o havien fugit canviant-se de bàndol. Cal fer esment també dels bombardeigs, que van dificultar molt les coses quan es va permetre que els pares no portessin els seus fills a classe. Es van crear les escoles bressol, per als infants

Escola bressol

entre els 0 i els 3 anys, les quals van fer una feina impressionant degut a l'absència que hi havia de pares i mares, que estaven al front i fent altres feines a la reraguarda.

Tot i la situació difícil de guerra, la Generalitat mai no va abandonar els seus projectes educatius. Es va iniciar un programa d'urgència que pretenia obrir noves escoles. En faltaven i d'altres calia reformar-les. La situació era molt complicada. Catalunya s'havia quedat sense mestres. Alguns

havien desaparegut i molts d'altres havien marxat al front. Quan havia de començar el curs 1936-37 faltava cobrir moltes vacants de mestres. Va ser quan la Generalitat va crear la figura de mestre provisional a la qual podien optar totes aquelles persones que tinguessin el batxillerat fet i que obtinguessin un bon informe de l'Ajuntament i dels pares dels alumnes d'on havia estat destinat.

Dos mesos després d'haver començat la guerra, el CENU va aconseguir que els infants es poguessin escolaritzar de nou. Fins i tot els milers de nens que abans de la guerra no anaven a l'escola. El 1938 van arribar a les escoles un seguit de normes generals, redactades pel CENU, que encara avui són vigents a les escoles actives. Però la feina a les escoles era complexa. Alguns

nens no podien assistir a les classes perquè els enviaven a fer cua als centres de proveïment de menjar. D'altres desapareixien, en silenci. Els seus pares se'ls emportaven fora de l'abast de les bombes. Tothom tenia por. Entre els mestres també hi havia baixes. No hi havia res que fos segur. El que és important i al mateix temps sorprenent, és que, malgrat totes les dificultats, les escoles van continuar funcionant. Però el règim franquista arribava amb aires de repressió. Va dedicar especial atenció als mestres. Un mes després de la insurrecció, una llei dels feixistes obligava a obtenir informes del personal docent, i un mes i mig més tard apareixien les comissions depuradores. Poc després de caure Catalunya, el senyor Toledo, cap del *Servicio Nacional de Primera Enseñanza*, va deixar clara la seva funció: *Serán eliminados, con serenidad pero con la máxima energía, todos aquellos maestros que, al envenenar la conciencia de nuestros niños, pretendieron formar una generación al servicio del ateísmo, marxismo, materialismo y antipatria, que han sido derrotados por nuestro glorioso Ejército, a las órdenes de nuestro Caudillo.*

L'obra del CENU va quedar destruïda amb l'arribada de Franco al poder.

El meu mestre, en Florial, quan se'n va anar a l'exili, es feia dir Francisco a les cartes. M'explicava les coses com si encara estigués donant les lliçons de mestre. M'explicava com era el lloc on s'estava: la República Dominicana.

Quan vam sortir de l'escola, vam tenir molt bona relació amb tots els mestres que havíem tingut. Sobretot amb la directora, doña Nita.

Tingueu per segur que tots vam quedar impressionats, d'allò.

Per mi va ser una època que, malgrat els anys, no he pogut oblidar. Sempre penso en l'escola. Aquella va ser una època molt feliç.

Ens agradava estar al col·legi, ens agradava. I això ja ho explica tot, oi?

Com ja he comentat, al començament de la guerra, degut a la manca de mestres que hi va haver en moltes escoles, la Generalitat va mirar de cobrir les places que havien quedat lliures. Va cridar a totes aquelles persones voluntàries que tenien una formació suficient que els permetia exercir com a mestre. Llavors, el poble que rebia aquesta persona, feia un informe que deia si realment feia bé o no la feina.

Un exemple és el cas de l'Antoni Casademont, que va néixer a Figueres el 4 de juliol de 1917 i va morir el 25 de desembre de 2000, a la mateixa ciutat. Li interessava molt el tema de l'ensenyament, ja que era una de les seves passions. Va ser en tres ocasions importants de la seva vida on va tenir l'oportunitat de vincular-se amb aquesta professió. Totes tres em semblen curioses i per això les he volgut citar. Ell tenia ideals comunistes i havia militat a la JSU, al PSUC i en diverses organitzacions clandestines que aquests grups organitzaven.

El curs 1936-37 va ser destinat al Far d'Empordà, d'on va rebre un informe favorable del poble. Va ser així com va aconseguir el títol de mestre provisional de la Generalitat. El 1937 va anar a Roses, a l'Escola "Sacco e Vanzetti". Començava les classes amb un conte, per fer més agradable el principi de la jornada. Després els alumnes explicaven anècdotes i experiències dalt d'un tamboret i tot seguit venien les matèries més feixugues.

Després de la seva incorporació als batallons de treballadors, el seu futur professional va tornar a estar ubicat en el tema de l'ensenyament. Pretenia establir a Figueres una sucursal de l'Acadèmia Cots, on preparaven els alumnes per fer les oposicions de funcionaris públics; ensenyaven cultura general, mecanografia, taquigrafia, etc. Però aquest desig va ser trencat, ja que va tornar a ser cridat per incorporar-se a un camp de concentració, de Reus. Tanmateix, com que ja estava tot muntat i preparat, va traspasar l'Acadèmia a Rafel Pallissera i Cristau, que era mestre professional, tot i que no sentia la mateixa vocació que ell.

Finalment, l'Antoni va exercir novament de mestre a la presó de Burgos, on el 1947 havia estat pres per motius polítics. En aquella presó hi havia un mestre titular, però que en realitat només cobrava el sou, ja que la feina la feien els presoners. Hi havia dotze nivells diferents d'alumnes, des dels analfabets fins als grups superiors on s'havien arribat a discutir les teories d'Einsten i es parlava de Física Quàntica. L'Antoni exercia de mestre en un grup dels nivells baixos i feia d'alumne en algun dels nivells alts.

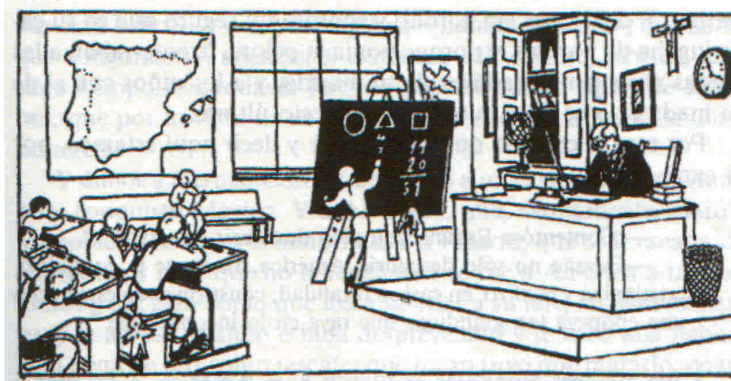
L'ENSENYAMENT DURANT LA DICTADURA FRANQUISTA

L'escola del franquisme va suposar un trencament amb el model de l'escola republicana. Un trencament potenciat com a resultat de la Guerra Civil. Les reformes que s'havien dut a terme durant aquells anys anteriors, es van veure totalment anul·lades. L'alumne va deixar de ser el protagonista de l'educació, deixant aquest lloc al seu mestre. L'estretíssim lligam que havia existit entre ells, mestre i alumne, també va desaparèixer, així com les reformes de renovació pedagògica, les quals havien donat lloc a una il·lusió i a unes ganes d'aprendre molt importants. Tot això, de sobte, es va veure trencat. Es va prohibir l'ús del català i els nens i les nenes ja no podien aprendre junts. Els continguts no s'ensenyaven, es feien aprendre de memòria. I la disciplina que hi regnava era freda, una relació distant entre el mestre i l'alumne.

En aquest cas, també he escrit alguns comentaris (en cursiva) de persones que van viure aquells anys, que ajuden a fer-se una idea del que es va viure a les aules. La majoria els he tret del llibre de Maria Mercè Roca, *El món era a fora*, en el qual hi consten entrevistes a dones que van viure l'escola franquista. Són: Carmen Busquets, Griselda Llopart, Anna Perich, Montserrat Puigdesens, Margarida Ramis, Teresa Rodà, Dolors Solà, Antònia Solsona, Mercè Olivé i Llum Ventura. N'hi ha algun de l'Antònia Solsona que he extret de l'entrevista que li vaig fer, on ja mostra la seva visió com a mestra.

EL FRANQUISME (1939-1975)

Tots aquests aspectes es veuen reflectits en l'ordre dictada pel *Ministerio de Educación nacional*¹, dos dies després que Barcelona fos ocupada per les tropes de Franco. També va quedar clara la visió franquista envers el model republicà, en el preàmbul de la Llei d'Educació Primària de 1945.² S'acabava amb tots els intents de renovació pedagògica

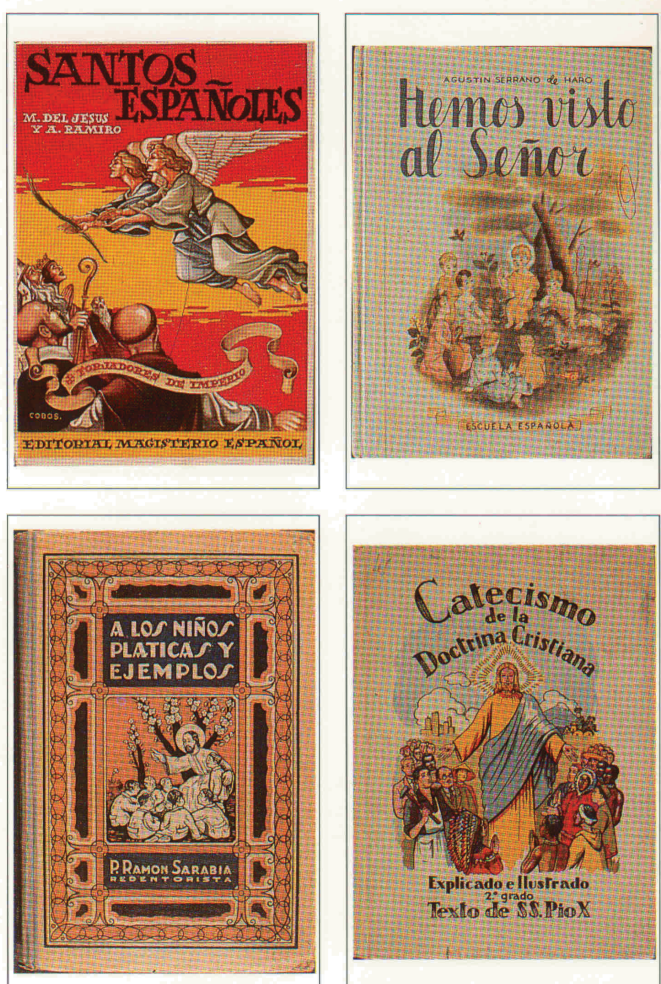
¹ (...)Art 1. *Todos los edificios, establecimientos e instalaciones destinados a la enseñanza que se hallaban en poder de la Generalidad de Cataluña, así como su material y documentación, serán ocupados por el Ministerio de Educación Nacional y pasarán a depender del mismo, destinándose a las enseñanzas que estime convenientes.*

² *La etapa republicana llevó a la Escuela una radical subversión de valores(...), y la escuela sufrió una etapa de influencias materialistas y desnacionalizantes que la convirtieron en campo de experimentación para la más torpe política, negadora del ser íntimo de nuestra conciencia histórica.*

iniciats a principis de segle i continuats amb la Segona República. Van ser clausurades les institucions culturals i escolars de la Generalitat. L'Estat va abolir les escoles municipals del Patronat Escolar i tota l'obra de les escoles racionalistes. Es van tornar a obrir les escoles religioses, tancades amb la revolució.

L'educació es basava en els *Principios del Movimiento Nacional* i en la doctrina de l'Església Catòlica. Es va anomenar l'escola *nacionalcatòlica* i es caracteritzava per ser rígida, basada en la disciplina i l'obediència. *Les normes eren força rígides. "Las señoritas siempre tienen que sentarse con las piernas juntas y salir de casa convenientemente enguantadas", ens deien. Enguantades a l'estiu i tot, amb una calor que ens afogàvem, amb sombrero i mitges.* El nou règim, recolzat per l'exèrcit, la Falange i l'Església, defensava l'escola estatal, anticatalana, burocràtica i disciplinària amb un pensament ultraconservador que transmetia les pràctiques del totalitarisme feixista. L'escola depenia de la religió i acceptava interferir en la ideologia dels infants a canvi de grans beneficis. La intenció era tornar a l'antiga tradició catòlica espanyola. Estava totalment prohibit fer les classes en català i es va abolir la coeducació. *Si de vegades*

parlaves català amb una amiga sempre hi havia algú que et cridava l'atenció "en castellano!". Però, és clar, tot depenia molt del mestre i de l'escola. No a tot arreu aquestes idees es van aplicar de manera tan estricta. Alguns mestres es van saltar les normes. A Vilafant el mestre Enric Riera sempre feia les explicacions en català. La lliçó l'haviem de recitar en castellà, que era com estava en els llibres, però els números els dèiem en català perquè no els sabíem dir d'una altra manera. La "Formación del Espíritu Nacional" i tot allò que hi havia darrera del llibre, no ho vam fer mai. Cal dir que jo vaig anar a l'escola els anys 60 i pot ser que l'ambient ja s'hagués relaxat.³ De fet, els nens i les nenes havien d'anar sempre separats; fins i tot a les hores de lleure i de pati. Aquestes idees queden reflectides a l' article 14 de la Llei d'Ensenyament Primari de 1945.⁴ No

Una mostra dels llibres de l'època (extret del llibre satíric "El florido pensil").

³ Agustí Palomeras.

⁴ *El estado, por razones de orden moral y de eficacia pedagógica, prescribe la separación de sexos y la formación peculiar de niños y niñas en la educación primaria.*

s'ensenyava a pensar, només es feia servir la memòria, sumant-hi la costura a la qual estaven lligades les nenes. *Les nenes anàvem amb les "hermanes" i, la veritat, molts avemaries i poca ensenyança: una mica de labor, una mica de dibuix... Molt poc.* L'escola franquista també rebutjava els models educatius estrangers (Montessori, Decroly, Freinet), etc. entre moltes altres coses. Per tant, era una escola que no tenia gaires recursos pedagògics ni materials. Disposava d'edificis amb mal estat. L'escola es tancava en ella mateixa i només agafava per model autors espanyols. Tenia una visió molt restringida i petita de l'educació.

Les idees liberals, laiques, autonomistes, comunistes, socialistes, anarquistes... qualificades de "*disolventes y antipatrióticas*", van ser censurades i prohibides als mitjans d'expressió i també a les aules. *Una vegada vaig tenir una denúncia per part d'un pare que deia que jo havia parlat a classe sobre comunisme.*⁵ Es van cremar molts textos considerats "*rojo-separatistas*". No es mencionava res de l'obra cultural de la Generalitat, de la *Institución Libre de Enseñanza*, ni de cap dels corrents científics, filosòfics i pedagògics que circulaven per Europa. *La censura no la vivíem de cap manera perquè no érem conscients que n'hi havia. No sabíem que hi havia censura ni res. Nosaltres a aprendre la lliçó, i a divertir-nos, que ho fèiem molt. Nosaltres no teníem res, però érem feliços...* Es va prohibir el bilingüisme, el treball

L'adoctrinament en la ideologia del Règim era una de les assignatures obligatòries de l'escola franquista.

cooperatiu, l'ideari pedagògic de l'Escola Nova, i tot l'intent d'experimentació psico-pedagògic. Es van prohibir temes com la sociologia, la sexualitat i el coneixement de les realitats socials.⁶ *Sempre vaig parlar a les classes dels temes no políticament correctes, però mai vaig tenir cap queixa.*⁷ *Recordo que a escola no ens deixaven posar una cama damunt de l'altra. No ens deien per què, i jo no ho entenia, però ho fèiem, és clar.* Els valors del franquisme s'imposaven directament als que fins aquell moment havien format part del magisteri. L'educació era patriòtica i no respectava la consciència del mestre, de l'infant, ni les llibertats d'ambdós. *Cantàvem el "Cara al Sol" cada dia en sortir al pati. Era una cançó molt alegre, molt marxosa, molt enganxosa... La cantàvem, però no enteníem el que dèiem, i quan vam deixar de cantar-la, ens vam sentir molt aliviats.*

La majoria d'aquestes idees van quedar reflectides en les introduccions de lleis que va fer el nou règim: la Llei sobre la reforma del segon ensenyament (20 de setembre de 1938), la d'ordenació de la universitat espanyola (29 de juliol

⁵ Antònia Solsona.

⁶ *Orientemos a los niños según el programa de la Falange que presenta nuestro serenísimo Caudillo, enseñémosles que en España ya no vivimos los unos pesando sobre los otros, con alternativas de cargantes y cargados, sino que viviremos en franca lateralidad vertical, como en las formaciones de las unidades del Ejército.*

⁷ Antònia Solsona.

de 1943) i, sobretot, la Llei sobre l'educació primària (17 de juliol de 1945).

El cap del Servei Nacional d'Ensenyament Primari, Romualdo de Toledo, va adreçar als mestres, el 5 de març de 1938, una comunicació que fixava el caràcter i l'organització que havia de tenir l'escola primària. Obligava l'assistència de mestres i alumnes a la missa dominical, així com el fet d'haver de fer a classe, cada dissabte, la lectura i el comentari de l'evangeli de la dominica. L'escola era clarament l'instrument de propaganda del nacionalisme totalitari.⁸

La intenció era fer desaparèixer l'obra educativa republicana. Es va fer una important depuració de mestres.⁹ Molts mestres van haver d'abandonar definitivament el magisteri actiu. Molts van ser empresonats o van haver-se d'exiliar. D'altres van haver d'anar a ensenyar fora de Catalunya. Convenia tenir mestres convençuts, identificats amb la ideologia franquista perquè la inculquessin als nous alumnes.¹⁰ Per aconseguir donar classes, s'havien de seguir uns cursos d'orientació i perfeccionament professional. Els que ocupaven moltes d'aquestes places eren ex combatents de la croada que no tenien ni una mínima qualificació professional.

Les classes dominants pensaven que, per mantenir el seu poder, calia que la població fos ignorant i que no tingués cap tipus de coneixement cultural. L'ensenyament pre-escolar era pràcticament inexistent i gairebé tot era privat. L'Estat donava facilitats a l'església perquè monopolitzés l'ensenyament secundari. La *Ley de Educación Primaria* fixava, als 12 anys, la fi de l'ensenyament obligatori, sense esperança de poder ingressar a la Universitat, degut al baix nivell educatiu. *No ens van pas ensenyar. A reprimir els sentiments, en canvi, sí. Recordo una vegada que em van castigar i em van fer quedar més estona a l'escola. Com que vaig perdre el tren em vaig posar a plorar; i em van renyar molt perquè em van dir que havia de tenir fortalesa, aguantar el càstig i no plorar.*

Es van donar grans diferències entre l'ensenyament privat i públic, escoles per a rics i per a pobres. Unes eren les escoles per a les famílies privilegiades, les altres eren per als fills de les classes populars. Eren les escoles de l'Estat, força deteriorades. Cal dir que l'Estat tenia uns pressupostos molt baixos destinats a l'educació i que fins l'any 1956 no es va dur a terme el primer pla de construccions escolars, època de les primeres millores econòmiques. Tanmateix, el desenvolupament de l'educació envers l'econòmic, era bastant desigual. Hi havia encara molts infants sense escolaritzar, (l'ensenyament pre-escolar no era obligatori ni gratuït, gairebé tot privat), males condicions d'ensenyament, aules massa plenes, insuficient preparació dels mestres, baixa renovació científica de mètodes i continguts, l'escola rural es va deixar de banda, i també es van marginar els alumnes que necessitaven una educació especial.

⁸ *Programas, escuela y maestro han de sentir España en todo momento. (...) Una España donde no se aprenda a amar a España no tiene razón de existir. Hay que suprimirla. (...) Como en la enseñanza de la Religión, también pedimos un ambiente total para la enseñanza de la Historia, como medio de cultivar el patriotismo, una y otra estrechamente unidas.*

⁹ *El magisterio durante varias décadas y en todos sus grados y cada vez con más raras excepciones ha estado influido y casi monopolizado por ideologías disolventes; hay que revisar total y profundamente el personal de instrucción pública, trámites previos a una reorganización radical y definitiva de la enseñanza.*

¹⁰ *Que sus doctrinas sean las de un convencido católico y sus enseñanzas las de un entusiasta español, siempre dispuesto a enaltecer y defender España.*

Es va notar una certa racionalització i modernització en tema educatiu, a causa de l'ascens dels sectors neocapitalistes. Tot i així, aquest procés de canvi va ser bastant heterogeni, degut a les diferents idees que van sorgir entre l'Església i l'Estat, que es van distanciar una mica. Malgrat que no hi va haver una veritable renovació pedagògica durant el franquisme, sí que van existir alguns casos de mestres particulars que van aportar una certa transformació. Ensenyaven, sempre d'amagat, el que havien après abans de la dictadura, com les tècniques Montessori, Declory, o altres aspectes que eren dins el moviment de l'Escola Activa. Les accions col·lectives per renovar el que era l'escola *nacionalcatòlica* van sorgir a finals del franquisme, i la majoria eren mestres que provenien de l'escola pública. Van participar altra vegada a les Escoles d'Estiu, que pretenien afavorir la formació dels mestres. *Va ser a principi dels anys setanta que vam començar a notar millores. Tot es va remoure, ens van apujar el sou.*¹¹

Després del primer Pla de Desenvolupament, es van fer unes bases que eren una reforma educativa. Els tecnòcrates de l'Opus Dei, amb l'ajuda dels organismes internacionals, van elaborar un pla educatiu que pretenia reproduir el sistema capitalista dins de l'aparell educatiu. S'intentava substituir el model tradicional-espiritualista pel model escolar tecnocràtic. Es van racionalitzar certs aspectes de l'aparell escolar.

Des dels sectors més revolucionaris de la població, es va articular una nova Llei d'Educació, que era la primera denúncia oberta que protestava en contra de la política educativa que hi havia. La crítica a la selectivitat, els dèficits escolars, la disminució de la qualitat de l'ensenyament, la manca de democràcia i del principi de gratuïtat, van ser les bases per començar a crear protestes des de varis sectors de l'ensenyament. Però el debat a les Corts i la definitiva articulació de la Llei, que es va veure enmig d'un ambient d'ideologies contràries, van ser totalment favorables als grups que estaven en contra de la reforma educativa. Això va dificultar la possibilitat de tirar endavant la reforma i fer realitat el desig de la gratuïtat. A més, l'Estat no recolzava la iniciativa privada. La Llei, per tant, es va trobar en una atmosfera de dificultats que ja li anunciaven el seu fracàs des del principi. A la dècada dels setanta va anar perdent força progressivament, sent així oblidada per l'Administració i també pel poble.

A finals de la dictadura, hi havia dues oposicions clares al model d'ensenyament que s'estava duent a terme. El moviment de renovació pedagògica i el moviment d'ensenyants. El primer es va formar a finals dels anys cinquanta per pares i mestres. Eren de la petita burgesia liberal i il·lustrada, pròxims al nacionalisme i al catolicisme progressista, es van adonar que la creació d'escoles actives catalanes podia ser realment un progrés per reconstruir la cultura catalana. Volien reprendre el progrés pedagògic que hi va haver entre els anys 1900 i 1939, sumant-hi també elements de renovació que provenien de França i d'Itàlia. El concepte de catalanitat era també present, lligat al de renovació, igual que durant l'època de la República. Es va crear la "Institució pedagògica Rosa Sensat", i es van reprendre altra vegada les Escoles d'Estiu. Però es van trobar amb diverses dificultats; econòmiques, i ideològiques, ja que hi havia molts enfrontaments en el context socio-polític, entre les diverses classes. Tanmateix, sí que totes les escoles es van trobar amb una sèrie de característiques comunes: dificultats en

¹¹ Antònia Solsona.

la infraestructura escolar, nombre d'alumnes racional a les aules, educació mixta, voluntat de servei públic, absència d'afany lucratiu i d'ideologies predominants, socialització de l'infant, acceptació de l'Escola Nova i d'alguns dels seus mètodes més importants. L'infant tornava a ser el centre del procés educatiu, hi havia una important valoració de l'educació estètica i musical, la connexió amb la natura i amb l'esplai, l'ús del català en qualsevol tipus d'activitat, i la introducció a la realitat nacional catalana. Eren també presents el treball de mestres en equip, els diferents nivells i mecanismes d'intervenir democràticament en la gestió del centre tant per part de mestres com de pares, etc.

Aquestes escoles van optar per reconvertir-se en públiques, degut a les dificultats econòmiques en què es van trobar i també a la gran recerca que hi havia d'escola pública.

L'altra oposició al model franquista, el moviment d'ensenyants, té els seus orígens als anys setanta. Les seves causes es troben en l'extermini que hi va haver durant el franquisme, la depuració de personal docent i el control ideològic que hi havia sobre els mestres que pretenien crear una millora educativa.

LA REPRESSIÓ DELS MESTRES

Per tal de poder aconseguir el tipus de mestre que calia, lleial al nou règim, es va realitzar una depuració ideològica dels diferents elements del sistema d'ensenyament republicà. A Catalunya, segons dades del Ministeri d'Educació Nacional, es va obrir l'expedient de 1906 professors catalans que formaven part de l'ensenyament primari i secundari. Tot i això, segons paraules del professor Salomó Marquès, és difícil d'obtenir dades fiables sobre la depuració dels mestres. Encara es desconeix el nombre exacte de mestres i professors que van ser sancionats i la intensitat d'aquella repressió, que va tenir un paper molt important a Catalunya. Entre el 1939 i 1945 es va viure una repressió de caràcter general molt important, molt més dura que la que esperaven els propis afectats.

Les paraules d'Iniesta, ideòleg del nou sistema educatiu, mostren molt bé les accions que es van dur terme.¹² La depuració no només va ser destinada al personal docent, sinó també als llibres de text i a les biblioteques escolars. Hi va haver una atenció especial als mestres que havien recolzat la II República. Molts havien treballat de forma activa i amb ganes d'aportar els valors d'una societat més justa i solidària, més humana. Un cop acabada la guerra, doncs, calia castigar totes aquelles persones que havien dut a la pràctica la difusió d'aquestes idees. Les ordres de 8 de novembre i 7 de desembre de 1936¹³ eren molt clares. La "Orden Ministerial" dictada el 28 de gener de 1939 declarava suspensos provisionalment del lloc de treball tots els

¹² *En Burgos empezó ya la obra necesariamente negativa y positiva a la vez: destituciones de elementos marxistas, depuración de personal docente, supresión de organismos pseudo científicos, recogida de libros escolares que difundían ideas materialistas, declaración de Himno nacional, clausura de centros disolventes, censura de películas, la coeducación prohibida, los Consejos provinciales disueltos, la asistencia social intensificada.*

¹³ *En los partidos del Frente popular o sociedades secretas, muy especialmente con posterioridad a la Revolución de Octubre y de un modo general los que, perteneciendo o no a estas agrupaciones, hayan simpatizado con ellas y orientado sus enseñanzas o actuación profesional en el mismo sentido disolvente que las informa.*

funcionaris de l'ensenyament de les províncies catalanes. Hi havia un termini de quinze dies, a partir de la data de publicació d'aquesta ordre, perquè els funcionaris que ho desitgessin sol·licitessin el seu reingrés. Havien de fer constar els càrrecs que havien tingut, les agrupacions sindicals i els partits polítics als que havien participat durant els últims sis anys. El que no sol·licitava el seu reingrés de la forma indicada i en la data fixada, quedava separat del servei i se li donava la baixa.

Hi ha dades que xifren que més d'un miler de mestres van ser eliminats de l'ensenyament per no haver sol·licitat el seu reingrés. D'altres disposicions endurien encara més les sancions, exigint una major rigurositat en els informes, tal com indica l'ordre del 18 de març de 1939¹⁴, que assenyalava les causes per les quals es podia sancionar.

El Règim franquista buscava mestres que poguessin inculcar els valors del nou Estat totalitari, que formaven part de la "Espanya eterna" i que es consideraven menyspreats per la República. Calia reorganitzar ideològicament el magisteri. Es va fer a través de l'adoctrinament i de la depuració. D'una banda, calia ensenyar als mestres perquè inculquessin els ideals del règim franquista.¹⁵ El Ministeri d'Educació Nacional va organitzar un curs a Pamplona, en el qual hi van participar quatre-cents mestres.

Per altra banda, era necessari castigar tots aquells mestres que havien donat suport a la República i a la Generalitat. Les sancions imposades per la comissió eren diverses i acumulables. Al principi només n'hi havia tres tipus: confirmació en el càrrec; trasllat de població; separació definitiva. Més tard, degut als canvis de governs i a l'estructuració del Ministeri d'Educació, es van anar ampliant: trasllat forçós amb prohibició de sol·licitar càrrecs vacants durant un període de temps comprès entre un i cinc anys (el trasllat era sempre a una població de menys categoria que la de procedència i, en ocasions, a fora de Catalunya); suspensió de sou i de feina per un període de temps que canviava en els diferents casos; inhabilitació per a exercir càrrecs directius i de confiança també per un període de temps variable; separació definitiva del cos.

Es va refusar la democràcia, ja que la democràcia republicana era considerada la causant de la situació de guerra civil que s'estava vivint. Es buscava un concepte d'unitat sense separatismes. La unitat d'una Espanya catòlica, com molt bé indiquen les paraules del ministre d'Educació Nacional pronunciades a la cloenda del curs de Pamplona.¹⁶ Deia també que s'havien d'eliminar de l'educació espanyola, totes les idees liberals que s'havien anat consolidant a partir de Rousseau. A més, Espanya també havia de tenir un esperit militar. Aquests eren els valors

¹⁴ *Pasividad evidente de quienes pudieran haber cooperado al triunfo del Movimiento, acciones u omisiones que impliquen un significado antipatriótico y contrario al Movimiento Nacional.*

¹⁵ *Las nuevas orientaciones son precisamente todo lo contrario que aquellas orientaciones que en el último tercio del siglo XIX se impuso en la Pedagogía española a través del krausismo, que utilizando el mecanismo de la Institución Libre de Enseñanza, fue el mentor de la cultura enteca española, que ni era nacional, ni era católica, ni parecía española.*

¹⁶ *Para nosotros, el catolicismo, además de ser nuestra religión y la de la inmensa mayoría de los españoles, constituye la única posibilidad de poseer una clave para entender la Historia de nuestra civilización y de nuestro pueblo y una norma para que pueda marchar nuestra Nación por las rutas del porvenir.*

més importants que el Règim franquista volia inculcar als escolars d'Espanya.¹⁷ En definitiva, va desaparèixer l'escola activa, aquella escola participativa, democràtica, que intentava difondre l'escola renovadora entre finals del segle XIX i principis del XX.

El ministre d'Educació Nacional també va dir unes paraules que anaven lligades amb la depuració dels mestres.¹⁸ La depuració es va aplicar en el territori dominat pels franquistes i a les províncies a mesura que anaven sent dominades per l'exèrcit. Les comissions depuradores van actuar en tots els nivells de l'ensenyament: primari, secundari i universitari, públic i privat. Es va aplicar un exili amb unes lleis pròpies d'una situació de guerra civil, i no pas d'un estat de dret.

Els mestres que no havien estat depurats, que havien d'inculcar la doctrina franquista, ho van fer per convicció o bé per por. Quan es va acabar la guerra, una ordre circular del 17 de juliol de 1939 explicava el programa que s'havia de fer en cada província per tal d'adoctrinar els mestres que estaven exercint. Era un programa de dues setmanes de durada. La primera per ensenyar continguts generals i la segona eren aspectes més didàctics. Servia per orientar els mestres que havien exercit durant la República. Però ni encaminar aquells mestres cap a la ideologia franquista ni la depuració, no eren suficients. Calia, segons les mateixes paraules del ministre d'Educació Nacional, *arrancar con mano dura esa semilla silenciosamente arrojada en el surco*.

¹⁷ *Es lo que decíamos el primer día, en que hay que imponer en la mentalidad contemporánea española la sumisión a la Jerarquía, la obediencia a las leyes, el respeto a la autoridad y a la religión (...)*

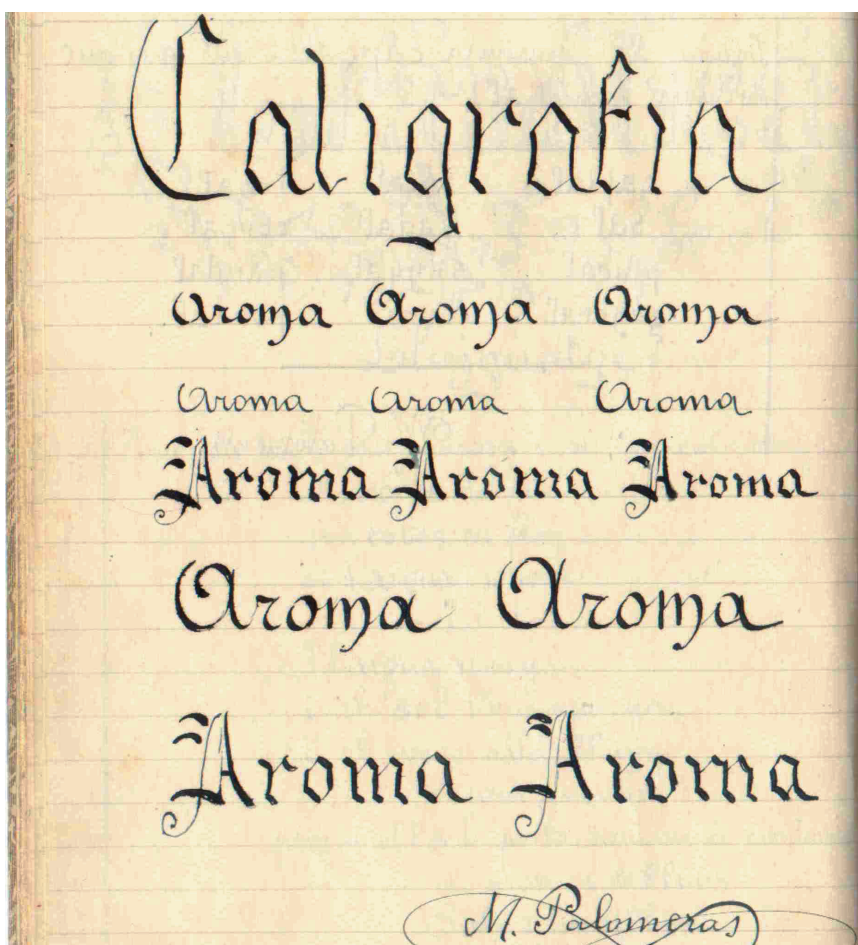
¹⁸ *Ahora quiero decir dos palabras para terminar. En el Magisterio español y en todos los cuerpos del Estado se está procediendo a una depuración que pronto será regulada de modo definitivo. No quiero mirar hacia el pasado, sino hacia el porvenir; y decir a los maestros españoles, que el régimen del porvenir, mientras yo regente la Educación Nacional, será un régimen de confianza, porque espero que el montón de muertos que tenemos ante nuestra vista, y la sangre derramada, bastarán para que aquellos que tuviesen un resto del error pasado en el fondo de sus conciencias, se incorporen llenos de entusiasmo a los nuevos dogmas de la Patria (...)*

MATERIAL ESCOLAR

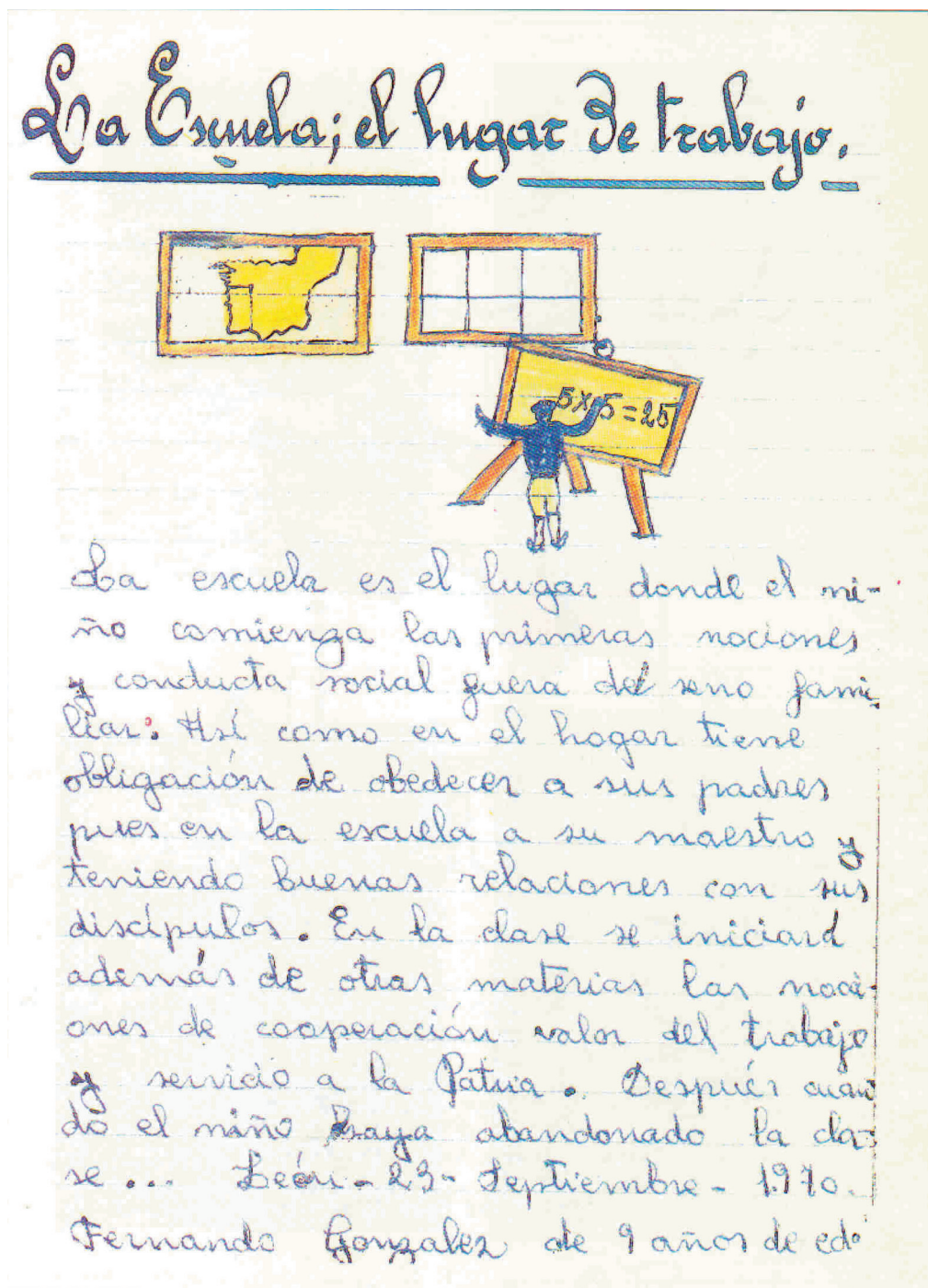
La Montserrat Palomeras, alumna de la República, em va deixar les seves llibretes. Em semblen sorprenents i he de dir que sempre que les miro hi descobreixo coses noves.

El català i el castellà es van succeir, tal com ella em va explicar, feien les classes un dia en una llengua i el següent en l'altra. Hi ha exercicis de tot tipus, toquen totes les matèries: problemes matemàtics, càlcul, botànica, geometria, dictats, llengua, redaccions, cal·ligrafia, poesia, contes... i estan acompanyats d'uns títols magnífics, de sanefes i dibuixos. Mentre les miro, tinc la sensació de veure-hi reflectides aquelles ganes i aquella il·lusió que m'explicava la Montserrat de la seva escola. Fins i tot el dia que havia parlat més del compte i estava castigada a fer còpia... també aquell dia es dedicava a fer un títol bonic i bona lletra, talment com si es tractés de fer alguna d'aquelles redaccions que tant li agradaven. N'he escollit una que em va fer molta gràcia, en la qual havia de parlar d'alguna contrada que conegués. Va triar Vilafant, va parlar de l'entorn del seu poble i, és clar, dels estudis nous que havien fet.

D'exercicis de llengua n'hi havia de diversos. Un dia calia treballar la gramàtica, un altre la composició de les paraules, així com el significat d'aquestes... altres vegades es treballava poesia i es copiaven obres com, en aquest cas, *Oda Catalunya*. La Montserrat, doncs, va tenir l'oportunitat de conèixer i aprendre la seva cultura, la seva llengua i tot allò que l'envoltava. Tot dins d'un entorn perfecte i acollidor que li ha deixat tants bons records.

Al franquisme els alumnes també tenien els seus quaderns on hi escrivien i hi dibuixaven. Només he tingut l'oportunitat de veure els que mostra el final del llibre *El Florido Pensil*, on es presenta un esperit ben crític envers l'escola d'aquella època. Els llibres, com veurem, eren molt conservadors i pretenien sempre difondre les idees del Règim. Les llibretes però, tampoc no se n'escapaven. Tal com mostren aquestes pàgines, hi freqüentaven els símbols religiosos i també espanyolistes. En aquesta, precisament, l'alumne *Fernando González* parlava sobre l'escola.

ENTREVISTES

ENTREVISTA A JOSEP Mª DELHOM

MESTRE DE L'ESCOLA REPUBLICANA I DE L'ESCOLA FRANQUISTA

Què va passar en començar la República pel que fa a l'ensenyament?

En primer lloc, van nomenar ministre un home que, en comptes de ser un gran savi, era un simple mestre; en Marcel·lí Domingo. Ell va nomenar director general de primer ensenyament a un altre que també era mestre. Jo aleshores tenia divuit o dinou anys i vaig ingressar per fer les oposicions el 33, juntament amb vint mil estudiants més. Les oposicions no consistien en unes quantes preguntes, simplement havíem d'anar un mes a fer pràctiques. Ens posaven en una escola on hi havia un professor que era qui la portava. Nosaltres treballàvem amb ell, ens dirigia i ens deia com havíem de fer les coses. Havíem de portar un diari de tot el què fèiem i el tribunal venia quan volia.

Després ens feien un mes de conferències

sobre coses que en teoria havíem de saber i un altre de coses que no sabíem per tal de poder captar la capacitat que teníem d'aprendre nous conceptes. Després d'aquests tres mesos ens qualificaven i, segons la nota, podíem escollir l'escola que volíem anar. Vam ser vint-i-vuit els que ens vam poder quedar a Barcelona. Entre ells el meu germà (al cel sigui), i jo.

Quina va ser la primera escola que va anar?

Aleshores hi havia el Patronat Escolar. Si ara el poguéssim tornar a tenir avançaríem cinquanta anys. Era un Patronat a base d'uns directors fenomenals. Els professors eren o bé els primers números de les oposicions o els que l'Ajuntament de Barcelona escollia entre els millors mestres de Catalunya. Ens pagaven el doble del sou i fèiem una hora més de classe. Guanyàvem 50 duros cada mes, 33 duros per la casa habitació i l'Ajuntament ens en donava 50 més. Jo tenia el número 3 i això significava poder escollir una de les millors escoles de Barcelona. Però em va interessar (aquelles coses de joventut), anar a una escola de fusta, unitària. Aleshores era una barriada de lladres. Però primer de tot vaig anar vuit mesos a Pineda, d'interí, mentre esperava

que em donessin la plaça en propietat de Barcelona. Jo tenia només divuit anys. Quan vaig arribar vaig preguntar quants alumnes tenia: cent-seixanta. L'alcalde em va dir que tenia un ajudant; també era un *crio* com jo. Jo tenia els grans i ell els petits. La idea després va ser baixar el nombre d'alumnes de les classes, gràcies a aquella gran quantitat de mestres que havíem entrat.

L'escola que després vaig anar, la que havia demanat, era allà on ara hi ha el Fòrum. Els fills, pobres, vivien tots en cases de fusta. Era la barriada del Somorrostro. La veritat és que vaig estar-hi molt bé. L'alcalde d'aquella zona, el senyor Miquel, era el delegat de la comandància de marina. Amb uns poders totals, de manera que quan hi havia baralles (que n'hi havia gairebé cada dia), els feia fora i els feia tirar la barraca a terra. Havia estat contrabandista. Tenia tres dits en una mà i quatre a l'altre, una cama més curta que l'altra. Ell era el meu porter. Els meus alumnes eren gitanos, nanos que s'havien d'espavilar, havien de robar. Sovint venia la policia a buscar-los. Però com a alumnes eren formidables, no tenia cap problema, al contrari. Vaig estar-hi pocs anys, només un parell de cursos, perquè després va venir la guerra. Era una escola molt particular i jo estava molt content. Veia una vida sorprenent... la gent es tirava a sobre del camió per baixar carbó; es barallaven per un simple tros de carbó.

Com relacionaria l'escola de la República amb l'actual?

Era molt diferent. Ara s'ha donat tanta llibertat que se n'ha abusat. Abans la majoria d'alumnes hi estaven bé, a l'escola. La preparació era molt diferent a la d'ara. Els alumnes aprovaven pràcticament tots i la majoria eren notables de nota mitja i excel·lents. Quan un noi tenia un cinc, venia el seu pare esverat perquè el seu fill havia tret tant poca nota. Ara amb un cinc els pares estan la mar de contents, ja es conformen.

Aleshores es feia una selecció prèvia i la gent anava preparada al batxillerat i ho aprovava gairebé tot i amb bona nota. Els alumnes tenien ganes d'estudiar i tenien capacitat per a fer-ho. Crec que és impossible que tothom pugui estudiar. És com si diguessin que tots els alumnes d'una mateixa classe han de saltar un metre cinquanta. No tothom ho pot fer. Els que els fan estudiar per força fan baixar el nivell general de la classe. Els professors no poden avançar prou perquè aquests nois els frenen. I es tornen indisciplinats perquè s'avorreixen, perquè no poden seguir. Ara els professors estan espantats, només esperen que arribin les vacances. Els alumnes no els respecten i els temen. Abans teníem una autoritat completa, els mestres érem els amos absoluts. No hi havia consells de pares i alumnes. Tot això teòricament és molt bonic, però a la pràctica no funciona.

Va notar, al començar la República, tots aquells progressos dels quals se'ns parla? Creu que realment van ser-hi?

I tant! En primer lloc, els mestres vam notar un canvi material, ens van apujar el sou. Ens van donar un ànim i un esperit que no teníem abans. Ens vam sentir quelcom. Ens van donar una moral extraordinària.

A la República no es feia religió, era una escola totalment laica i les classes eren mixtes.

El mestre anava donant voltes per la classe i els alumnes que anaven més avançats ajudaven als altres. Els alumnes hi estaven bé, a l'escola. Els fèiem treballar molt, però a la majoria els agradava. Els estimàvem, i això és molt important. Hi havia respecte i afecte.

Jo no posava pas notes, a la República, treballava el mètode Freinet. És l'aplicació de la impremta a l'escola. No teníem llibres, jo explicava la lliçó i els alumnes prenien notes. Llavors jo ho passava tot a net i quan teníem temps hi fèiem un dibuixet... i allò era el nostre llibre. Només utilitzàvem el llibre de lectura. Jo quan era petit feia servir l'enciclopèdia, que crec que és molt millor que tot aquell carregament de llibres que porten actualment els estudiants. Els llibres ara volen fer de mestre i això no pot ser. Perquè cal que el mestre expliqui i després es faci un resum de tot.

El dictat el fèiem llarg, però aprofundit. Ara es fa en deu minuts. Primer jo dictava i després fèiem l'anàlisi ortogràfica: *Aquesta paraula s'escriu amb "h" per aquest motiu, aquesta amb "g"...*

El director de l'Escola Normal de la Generalitat era un pedagog fantàstic. Cassià Costal. Feia classes de pedagogia i filosofia i de vegades feia dues hores seguides. No cansava. Era un mestre de mestres. Els que volíem estudiar per mestre anàvem directament a la Normal, però anàvem preparats. Ja havíem fet equacions, tota l'aritmètica mercantil... sabíem com es feien les coses i per què es feien, en sabíem l'origen.

Què li va passar quan va esclatar la guerra?

Amb la guerra vaig anar de dret al Jarama. Llavors va ser quan van començar a venir els Internacionals. Com que jo, quan vaig fer el servei, havia estat oficial de complement (el vaig fer a Figueres), em van mobilitzar com a suboficial perquè jo havia fet l'examen pocs dies abans d'esclatar el moviment. Vaig passar la meitat de la guerra al front. Però després de mitja guerra em van desmobilitzar perquè havia estat mobilitzat per la Generalitat. Aleshores l'Estat ens va enviar a casa. Però jo vaig tornar al front. Hi vaig anar com a milicià de la cultura. Els milicians de la cultura estàvem al front, hi teníem unes llars del soldat fetes sota terra i allí ensenyàvem a llegir i escriure als analfabets. No vaig tirar ni un tiro durant tota la guerra.

Jo estava al cos d'exèrcit, perquè hi havia milicians de cultura a les trinxeres, hi havia les divisions... Els del cos d'exèrcit estàvem fora de les trinxeres, però jo havia d'anar a pagar cada dia als soldats. De vegades era molt perillós perquè havia de passar per llocs enfilats. Aleshores cobràvem deu pessetes del Ministeri.

I acabada la guerra, on va anar?

Quan es va acabar la guerra ens van perseguir i vam entrar a França per coll d'Ares (Camprodon), el dia 9 de febrer. Es va posar a nevar i vam haver d'aguantar la neu i treure'ns els polls que portàvem. Anàvem amb el noi de l'Alcalá Zamora. Al poble, per sort, hi vaig trobar l'alcalde, que era molt amic d'un amic meu de Ceret. Cada nit vam poder anar a dormir a casa seva. D'allà vam anar cap al camp de concentració d'Argelers. Va venir aquest amic de Ceret amb la seva filla, que ens portaven coses per dormir i menjar. Ens va dir, al meu cunyat i a mi:

i per què no baixeu al poble? Jo vaig dir que no, que anàvem amb els altres companys i que havíem fet tota la guerra junts. Però el meu cunyat va dir que sí, que havíem de saltar, i ho vam fer.

Ens vam vestir de paisà i vam anar a un petit poble que hi havia prop de Ceret. Allí hi vivia un senyor que havia fugit de la guerra quan perseguïen als de dretes. Tenia una fàbrica i vam anar a casa seva. Ens va atendre magníficament. Llavors va resultar que en aquell poble hi havia un home que havia fugit de la guerra del 14, a França, i que havia estat treballador dels meus sogres. Els meus sogres l'havien fet encarregat i havien donat feina als seus dos fills. Aquesta gent ens va tractar molt bé, no vam tenir cap problema. Els meus germans en canvi, sí que van patir.

Vaig tornar al meu poble, a Darnius, al cap de poc, pensant que no passaria res, que ja estava tot. Però al poble mateix la Guàrdia Civil em va agafar. Em va portar a una presó d'allí, i després a la presó de Figueres. Vaig tenir la sort d'una família de Figueres, que va venir tres o quatre mesos a portar-me menjar cada dia. Eren carboners del carrer Sant Llàtzer i eren clients dels meus sogres, que tenien molts treballadors que feien carbó. Durant la guerra els hi havien enfonsat la casa i al meu sogre els va fer tanta pena que els va deixar anar a viure amb ells, i així van passar tota la guerra junts.

De la presó de Figueres em van portar a la Model, on no em van voler, perquè jo havia d'anar a presons militars. Els dos guàrdies que m'havien de portar a Montjuïc em van deixar en un bar que hi havia davant de la presó. Em van dir que dinés allà, que ells havien de fer una feina, i que ja em vindrien a buscar després. Un dels dos era de Calonge i ens coneixíem. Jo vaig dinar en aquell bar, i quan van tornar em van portar fins al castell de Montjuïc amb taxi (pagant jo). No em van pas emmanillar. Vaig anar tot el camí com un passatger més. Allà hi vaig estar nou mesos. Fins que ens van donar el consell de guerra. Tothom tenia unes penes esgarrifoses. A mi em van demanar vint anys i un dia, perquè havia fet de milicià de la cultura. Però vaig tenir un amic (amic de la família), que ho va poder arreglar. Aquells vint anys i un dia van quedar reduïts a sis mesos i un dia. Aleshores, quan vaig sortir, va ser quan vaig anar a treballar al *Pedagojo*.

Vaig anar a una escola privada perquè no em van donar el reingrés fins molts mesos més tard. Però em van reingressar no podent-me quedar la plaça que tenia. Em van enviar castigat a Sùria, on hi vaig estar deu anys. Però allà al final hi vaig caure malalt. Perquè la meva dona, pobra, va haver de passar-se nou mesos al llit. Diagnosticada d'endocràlitis maligne. Jo li havia de posar cada tres hores, nit i dia, una injecció de penicil·lina. Vam gastar molts diners amb penicil·lina, que la feien venir d'Estats Units. Sort que els meus germans ens van poder ajudar, perquè ja tenien les acadèmies. El metge va dir que viuria una temporada, però el diagnòstic era equivocat. M'ho va dir el nostre metge que era catedràtic, de Gràcia, em van dir que estigués tranquil.

Com va anar-li a Sùria?

No em va faltar mai de res, hi vaig estar deu anys. La veritat és que hi vaig ser molt

feliç. Era una escola pública. Jo feia classes de batxillerat, de peritatge mercantil. Això vol dir que havia de fer més hores cada dia i m'havia d'estudiar coses que no havia fet, que no m'havien sortit a la carrera. Tot això em va perjudicar, no dormia. De vegades ens quedàvem amb els alumnes fins a les deu de la nit. Jo em quedava a preparar les lliçons de l'endemà i ells estudiaven. Però vaig estar molt ben tractat.

Les classes les vaig fer sempre en català, fins i tot al franquisme. Em vaig trobar que l'alcalde i els *consejals* eren molt trempats. Procedien del catolicisme, havien anat a l'altre costat per por, però em van donar moltes facilitats. El primer que vaig fer el primer dia quan vaig arribar, va ser anar a l'ajuntament. Els hi vaig explicar que m'havien enviat allí de mestre. Que jo havia anat a la presó, era catalanista i que no pensava canviar. De manera que *si no els hi plau*, els vaig dir, *me'n torno perquè jo ja tinc feina*. I l'alcalde em va dir: *Carai, jo també en sóc!* I vaig tenir un pis magnífic a la casa de l'ajuntament. Jo llavors encara dubtava una mica. I una filla d'un mestre em va venir a veure i em va dir que em quedés, que feia molta falta. Només hi tenien el seu pare que ja era molt vell, un altre mestre mig neurastènic, un que no era mestre... Em vaig quedar a provar què passava i de seguida van venir fills del metge, del director de la mina... gent que eren considerats en el poble. Va ser llavors quan em vaig comprometre a fer-los-hi el batxillerat. Potser eren una dotzena. Ara quan penso en el que vaig fer, no m'ho crec.

Érem una colla, a Súria. Amb la bibliotecària i els de l'ajuntament, vam fundar una Comissió de Cultura. Els *rojos* i els altres, junts. Vam fer moltes coses, exposicions... Tothom es va portar molt bé.

Els mestres no estaven vigilats, pels del Règim?

Sí, venia l'inspector. Amb una maleta buida i nosaltres li emplenàvem. Jo tenia el racionament doble que els miners. I com que jo a batxillerat hi tenia la nena del director, no em faltava mai una saca de farina. Ell sabia que a mi no m'havia de vigilar.

Com era la mentalitat dels mestres del franquisme?

N'hi havia de tots, és clar. Però venien molts mestres que no eren d'aquí. Alguns no eren ni mestres. A Súria, recordo que un dels meus companys em va dir un dia, tot mirant el rellotge: *Aún falta una hora...* Fèiem només dues hores a la tarda i ja trobava que havia treballat massa. Em va dir llavors que ell no era mestre, que era un oficial de Franco.

Els mestres d'aleshores ho passàvem negre, però érem quelcom. Els alumnes ens respectaven. Recordo que a la Salleras eren mil dos-cents alumnes i cada dia al baixar jo els donava la mà un a un. Una vegada va venir una directora del Grup Escolar, que era amiga meva. Em va demanar per què els donava la mà a tots. Jo li deia que així els ensenyava de *modos* i que, a més, mirant-los un a un, veia com eren. Veia si algun estava plorós o li passava alguna cosa.

Quines diferències remarcaria dels dos sistemes d'ensenyament?

Eren sistemes molt diferents. L'escola republicana era laica. Amb el franquisme l'escola va esdevenir molt religiosa i aquella atmosfera sempre estava dintre de l'escola. Les classes van

deixar de ser mixtes. El mestre, a la República, era un home més valorat. Al franquisme si jo no hagués fet classes particulars, no hagués pogut viure, ni pensar-hi.

Però s'ha de tenir clar que el que és un bon mestre era bo abans i ho és ara. El mestre del franquisme no tenia moral, estava molt vigilat, treballava amb por. Per poca cosa se'l castigava. Hi va haver milers de mestres que van ser castigats, enviats fora o simplement expulsats. El meu cunyat, per exemple, el van enviar a León. No solament tenia setanta o vuitanta alumnes, sinó que estava vigilat constantment perquè era *rojo*. Però tothom es va espavilar, conec molta gent que la van treure, no la van reingressar i van fer una comissió. Durant la guerra es van matar capellans per una banda i, per l'altra, van matar molts mestres, molts intel·lectuals que eren liberals.

Ja he explicat que a la República, a l'època que feien la tria, el 99% dels alumnes aprovava. I uns anys més tard, pocs, a l'Acadèmia, amb els mateixos alumnes, amb els mateixos professors, amb el mateix director... n'aproven molt pocs. De matemàtiques, per exemple, de quaranta n'aproven només deu, dotze. Els professors ens reuníem per mirar si podíem salvar-los del suspens i posar-los, en lloc d'un quatre, un cinc. Els ajudàvem, però ni així hi havia manera. Això ho dic per demostrar que el problema va ser el sistema. Els notables i els aprovats s'havien convertit en suspensos. Suspendre quatre o cinc assignatures era normal. No sé si ara passa, però crec que caldria fer la tria prèvia. Així ningú suspendria, però no tothom podria tenir el títol de batxiller. Abans, els que volien fer batxiller i podien, anaven per un costat. Els altres feien un comerç pràctic. Feien quatre anys de taquigrafia, de càlcul mercantil, de cartes comercials.

Al franquisme, sort en vam tenir, de poder fer acadèmies. L'ensenyament aleshores era horrorós. La gent no volia anar a l'Escola Nacional perquè era un desastre. Milers de professors vam haver de treballar a l'escola privada perquè vam ser llençats de l'Escola Nacional. Però per a molts va ser la seva sort. Perquè el sou era molt diferent. Vaig entrar a l'Acadèmia Salleres, que tenia sis-cents alumnes i amb el temps van arribar a ser mil dos-cents. Van haver de comprar cases i pisos del costat. Quan l'Escola Nacional va anar bé, van fer més escoles i a nosaltres ens va baixar l'alumnat, aquells pisos van quedar lliures.

Quin és el millor record que guarda de tots aquests anys a l'ensenyament?

No hi ha cap dia que no hi pensi, en tots aquells anys. El millor record que tinc és el primer, quan estava amb aquells nanos, a la barriada dels Somorrostro. Aquells nois m'estimaven. Recordo un parell d'anècdotes de llavors:

Vaig publicar un article en una revista que es deia *Escuelas de España*, on hi vaig copiar cinc o sis redaccions que havien fet els nanos. En recordo una que l'alumne explicava que ell i la seva família estaven dormint a la barraca (dormien junts pares i fills), i van sentir un cop molt fort a la porta. Van dir: *endavant!* i el mar els va entrar a dins. Una altra explicava coses sobre una palmera, amb molta gràcia.

Recordo un dia que es queixaven de fred, no teníem calefacció. Em van demanar que els hi portés una estufa o que els hi comprés ferro i ja se la farien ells. Jo vaig dir: *i el carbó?* Em

van dir que ja se n'encarregarien ells. I un dia se'm va ocórrer de demanar d'on el treien aquell carbó, que era *estupendo* i tan sublim... El robaven allà al costat de l'escola, als carrabiners. No els vaig pas denunciar.

Vull dir que aquells nanos em van fer treballar però em van fer disfrutar molt. Com que jo aleshores tenia un bon sou, de vegades els obsequiava, i quan cobrava (que ells ja sabien quin dia era), els hi portava brunyols o alguna cosa i menjàvem. Em vaig sentir molt estimat.

Un cop acabada l'entrevista, vull recordar que en Josep M^a va ser mestre de la República i del franquisme. Actualment queden pocs testimonis com aquest. Remarca en més d'una ocasió que, el mestre que és bo en una època, també ho ha de ser en una altra. El problema és tot el que l'envolta. El que va fallar al franquisme va ser el sistema d'ensenyament. Es va posar gent a donar classes que no havia estudiat per a mestre ni tenia cap mena de vocació per aquest ofici. L'atmosfera que regnava a les classes venia regida des del Règim i era totalment inflexible.

Delhom, com molta gent de la seva època, va haver de patir molt i va viure coses que, a mi (suposo que com a la majoria de gent de la meva edat), em semblen increïbles, sorprenents. La guerra, els càstigs, l'exili, la presó... la veritat és que no m'ho puc acabar d'imaginar. I ell m'ho explicava tot amb un humor esplèndid.

L'Anna Mª Llandrich va ser qui em va posar en contacte amb el mestre Delhom i també em va acompanyar a l'entrevista. Ella havia estat alumna seva i ja m'havia explicat abans alguna anècdota de classe. Era un mestre molt exigent i es feia respectar, tal com ell també em va dir. El problema dels mestres durant el franquisme és que no estaven valorats. De sobte va desaparèixer tota aquella confiança que se'ls havia donat durant la República, tot allò que els havia fet sentir importants i realitzats en la seva tasca.

ENTREVISTA A MONTSERRAT PALOMERAS

ALUMNA DE L'ESCOLA REPUBLICANA

Quants anys tenies quan va començar la República?

Tenia vuit anys, i encara me'n recordo del primer dia. Jo estava enrabiada, era diumenge. Em feien aixecar a les set del matí per anar a menar la truja. Quan vaig arribar vaig trobar tothom al carrer, davant de casa. Tots parlaven del mateix. Aquella nit s'havien aixecat, i havien anat a l'ajuntament, però a mi no m'havien dit res.

A quina escola anaves?

A Vilafant, a can Guses, prop de l'església. Hi vaig estar fins que van inaugurar els estudis nous. El vint de setembre del 32.

A l'escola, què és el que va canviar amb la República?

L'any 1931, al començar la República, al col·legi no es va moure res; l'única cosa que van fer va ser treure els *retratos* del rei. Vam continuar fent l'estudi en castellà, perquè la mestra que teníem no sabia català. Fins que va morir, l'abril de 1932, i llavors en van venir dos de nous. La Senyora Maria Vilaseca, de Sant Feliu de Guíxols. Al mestre no recordo què li va passar, però també el van canviar. Va venir el Senyor Bosch, de Sant Feliu de Pallerols. A casa seva tenien una botiga de caramels. Tenia dos nois. Era una joia. Era molt i molt enjogassat amb la mainada. A mi em deia *rateta*. Tenia tots els nois i noies a la butxaca. Era un home fantàstic (la mestra també), però, quan erem a classe, alguns patinàvem, perquè ens pensàvem que era igual i deia: *allà sóc en Bosch, però aquí sóc el Senyor Bosch*. I era veritat, perquè hi havia molt d'ordre.

A partir de quin moment vas començar a notar els canvis?

El canvi més gros que vaig notar, primer de tot, van ser els mestres. Això, però, va ser al cap d'un any. El primer any podríem dir que no compta, perquè encara hi havia l'altra mestra, que va continuar ensenyant-nos en castellà. No sabia català, i amb prou feines castellà. Fins que vam tenir la "sort", diguem-ho així, que es va morir. No gosaven canviar-la. Els estudis ja feia dos anys que eren fets, però no s'atrevien a treure-la. Els mestres nous de seguida ens van donar,

ja abans d'inaugurar els estudis, els llibres en català i la gramàtica catalana. Era una gramàtica molt específica, molt maca. A mi em van donar els llibres del primer grau. Es pot dir que tots vam començar de zero. Un llibre el vaig deixar, però no me l'han tornat. Es deia *El llibre dels infants*, hi havia contes. També ens van donar llibres de poetes com Verdaguer.

Vam fer una biblioteca, ja entrada la guerra. Era molt gran, molt bonica. Al col·legi hi havia el despatx i el *ropero* de la mainada. On hi havia el despatx, hi havia unes lleixes que les feia el mestre amb els nois. Allà hi van fer la biblioteca. Jo era la que me'n cuidava. M'agradaven molt els llibres, els portava molt bé. No me n'hi vaig moure. M'agradava molt llegir, hi tenia molta afició. M'emportava tres o quatre llibres i l'endemà ja els tornava. N'hi havia de molt macos; per exemple, els contes d'*Andersen*. Com que era temps de República, algú del col·legi va anar a la biblioteca de Figueres perquè ens deixessin llibres. Ells no volien, però com que portàvem el paper de l'ajuntament ho van haver de fer. Ens van donar els que tenien arraconats, que eren inservibles. Estaven sencers, però eren mig oberts, molt vells. Jo els vaig arreglar tots, amb farina i aigua. Els vaig enquadrar. Després, quan els vam tornar a Figueres, se'n van donar vergonya. I aquell cop no ens van donar els llibres del racó, ens van dir que podíem agafar els que volguéssim.

Teníem fitxes pels llibres, que les fèiem entre tots al col·legi. Era la biblioteca del col·legi, però la gent gran del poble també venia. Podia venir tothom qui volgués. Qui no els tornava a temps, havia de pagar deu cèntims de multa. Els diners jo els posava en una capsa de cartró, i servien per comprar més llibres.

Quan van inaugurar l'escola del poble?

El dia vint de setembre de 1932. Ja feia un parell d'anys que aquells estudis nous estaven acabats, però no sé per què no hi anàvem. Potser perquè la mestra era invàlida, no es podia moure, sempre s'havia d'agafar a les noies per caminar... Els mestres nous van arribar el març i ells no hi estaven pas bé allà, en aquella casa vella que fèiem servir d'estudi. Em sembla que aquell any només vam fer un mes de *vacacions*. De seguida ens van ensenyar cançons, versos, comedietes... preparant-nos pel dia que els havíem d'inaugurar. Vam fer una festa molt maca. Ens van ensenyar

Inauguració de les escoles

moltes cançons i l'Himne de la República. Vam cantar la cançó de *l'ombrel·la*, que totes en teníem una de paper, molt maca. Un noi, en Teis, va dir *L'Escut de Catalunya*, que en va saber molt. Uns altres van dir "*Cervantes*", va ser horrorós, però ens vam fer un tip de riure. Jo era la que deia el vers més ben dit, i encara me'n recordo. Era molt bonic:

Ja hi ha temps per fer tabola,
ja hi rondarem pel carrer,
au companys cap a l'escola,
qui serà el més matiner?
El Senyor mestre ja ens espera
i amb el cor esbatanat.
Pel camí, no fem tordera,
siguem-hi ben aviat.
L'escola és la nostra guia,
ens il·lumina el camí,
som-hi doncs amb alegria,
a la tarda i al matí.
Si algun noi vol fer campana,
bé prou que s'ho trobarà.
La cultura ens agermana
i ens fa forts per lluitar.

Me'l va recitar de memòria, amb una clara expressió d'alegria i al mateix temps d'emoció.

Què em podries dir de l'escola nova?

En primer lloc, que va ser un gran canvi. L'estudi era nou, els mestres i els llibres eren nous... I vam poder anar a jugar al pati, que no hi havíem anat mai de la vida! Va ser una cosa tan bonica... Per això hi teníem, en aquest col·legi, aquesta gran il·lusió! I quan el van tirar a terra, vaig plorar. A casa meva em van fotre crits. *Aquest ximpleta...* i jo: *digueu el que vulgueu...* però jo havia de plorar quan veia que tot allò se n'anava a terra! A totes ens va passar igual. És que era tan nostre... ara encara m'emociono quan ho veig. Haver anat en uns estudis com aquells, on tots hi havíem dit versos, hi havíem cantat, hi havíem fet comèdia... La primera que vaig fer, encara me'n recordo, va ser *Els ocells fora de niu*. L'escenari el van fer entre el mestre i els nois. El teníem per a nosaltres, aquell estudi. Fins i tot teníem un tros de terra que havíem de treballar. El nostre jardí. I quan érem grans, passàvem per allà i si veíem que els nanos feien malbé alguna cosa els hi fumíem crits, com si encara fos nostre.

Com estàveu repartits a les classes?

Hi havia seccions. A la primera hi havia les més grans, al revés d'ara. Hi havia fins a cinc seccions. Jo era al mig. Les nenes anàvem amb la mestra. Estàvem separats nens i nenes, però

sempre fèiem les coses junts. Anàvem junts a la “Salida” (una arbreda molt maca que hi havia entre Can Maçanet i Manol, a sota la timba), quan jugàvem, quan fèiem versos, quan anàvem a passeig...

Com estava estructurat? Els horaris, per fer la feina...

A les nou del matí, quan arribàvem, la mestra ens donava feina, solíem fer dictat. Fèiem les classes un dia en català i l'altre en castellà. Els matins sempre fèiem les lliçons. Quan acabàvem la lliçó fèiem problemes, que els havíem de fer mentalment. Era molt maco, això. Ens motivaven molt. La de darrera li podia demanar a una de davant alguna cosa de la lliçó, o bé problemes i, si no ho sabia, es canviaven el lloc. Però la de davant tenia la revenja. També li podia preguntar una cosa i, si no la sabia, es tornaven a quedar igual.

A la tarda fèiem dues hores. De dues a quatre. Una hora de labor i l'altra llegíem. Ens van haver d'apretar molt, perquè érem molt atraçats. Sobretot les grans. Fèiem la feina en brut i després teníem una llibreta per presentar el que havíem fet. Així sabien com anàvem i no calia fer exàmens ni posar-nos notes. Vam fer una exposició, perquè ens veiessin tot el que fèiem.

La meva mare em feia quedar de tant en tant, a casa. A l'hora de jugar anava a posar foc a l'olla, després tornava a l'escola per jugar, em feien dir la lliçó i tornava cap a casa per fer el dinar, si no, no podia anar a costura. Mira si eren bona gent, que un dia la mestra em va dir: *Escolta! ara a l'hora de jugar vés, i no tornis*. I jo vaig dir: *i quan jugaré, jo?* Sempre havia tingut molt bona relació amb els mestres, hi estava bé. Potser perquè era aplicada.

Com us castigaven?

Ens feien copiar cent vegades el que havíem fet. Ja n'havia fet més de quatre vegades, jo. Era una paraula o una ratlla que el mestre et posava. Quan era una paraula rai, ja anaves bé. Però quan era tota una ratlla ja n'hi havia per anar fent. I al principi ens les guardàvem, però quan se'n va adonar, ens solia demanar el paper i després l'esparracava.

Quantes mestres vas tenir a la República?

Tres. La primera va ser la Senyora Maria, interina, que ja n'he parlat. Després va venir la Senyora Xaviera, que venia de ser interina a Cabanes i els de la Comissió la van fer fora. Llavors vam tenir l'Esther, que va marxar després d'haver entrat els Nacionals. La van canviar. Em sembla que la van fer anar a Manzanares, un poble de La Mancha. Jo ja treballava, a Figueres. Quan va esclatar la guerra tenia tretze anys i als catorze ja me'n vaig anar treballar.

La Senyora Xaviera es va posar a festejar amb el secretari de Cabanes. Resulta que ella volia anar a l'escola de Cabanes, però la van posar a Vilafant. I no ens va ensenyar res, al contrari, només ens entretenia. Les que eren més baixes, les posava amb nosaltres, i perquè poguessin seguir nosaltres ens quedàvem igual. És per això que els de la Comissió la van fer fora. Als col·legis hi havia una Junta del poble. Hi havia cinc persones que, si passava res, es cuidaven de fer fora els mestres. Uns anys més tard, una vegada, jo la podia haver fet quedar malament. Era un dia que jo havia anat a Barcelona amb uns amics, i després vaig venir sola,

en tren. Ella va pujar a Girona. Jo tenia al costat un senyor i es van saludar. Es veu que ell també era mestre. Tot el camí de Girona a Figueres van parlar. Ella va dir tot el que feia, que no se'n preocupava, de la mainada. A mi no em va pas conèixer, jo ja era gran. Vaig estar a punt de contestar, però em vaig mossegar la llengua. Ell li explicava que s'ha de tenir vocació de mestre. Ella va dir que pel que et pagaven, no valia la pena tenir tanta paciència. Ell li deia que fes una altra cosa amb la seva carrera, però que no fes malbé aquella pobra mainada. I llavors jo li volia dir que això és el que havia fet a Vilafant. Però no ho vaig fer, i ara em sap greu.

Quan vaig deixar l'estudi i vaig començar a treballar, a ca l'*Armendades*, em vaig escriure amb l'Esther, la mestra que, uns anys més tard, es va haver d'exiliar a Manzanares. Jo m'enyorava molt de l'escola, dels mestres i dels companys. Em feia uns tips de plorar! No he plorat mai tant en la meva vida! Vaig escriure a la mestra i va ser ella la que em va consolar. Uns anys més tard, quan ella ja havia hagut de deixar l'escola, i ja havíem perdut el contacte, una amiga, l'Anita Ferrer, em va preguntar si tenia cartes seves, que jo m'hi havia escrit més temps. I una senyora, que havia estat secretària del lloc on donaven feina als mestres, sabia amb el nom, l'adreça i amb la data, on eren; va buscar i la vam poder escriure. Va estar molt contenta. Però, pobreta, estava malalta. Aleshores ja tenia tres fills. Ens volia venir a veure, volia anar a França, però es va morir.

Rellegeixo l'entrevista i recordo la Montserrat, explicant-me aquestes paraules. Amb una emoció indescriptible. És, probablement, el que més em va impressionar; la forma en què m'explicava les grans i les petites coses. Els ulls li brillaven, i era mirant-la on realment vaig veure la meravella d'aquells anys que va passar a Vilafant. Uns anys que recorda amb uns detalls sorprenents i amb un somriure que de ben segur que mai no esborrarà.

Tenia molt bona relació amb els mestres. Cal recordar que ella era una alumna molt aplicada, i que potser no tots els nois i noies hi tenien aquella proximitat. Li agradava estudiar, i això sempre és una bona ajuda. Li agradava aprendre, anar a l'escola, fer la feina. Potser és per això que ella guarda un record tan gran a la memòria. Tanmateix, crec que aquestes ganexes sempre necessiten un bon suport, que sigui segur, si no, és fàcil que desapareguin. I rellegint aquestes línies m'asseguro que la Montserrat el tenia. No només aprenia dels llibres, sinó que, al mateix temps, jugava, cantava, feia obres de teatre... i crec que aquesta també és una part imprescindible de l'educació. S'ho passava bé, anant a l'escola, i això és el més important. De ben segur que tot això feia més fort aquell suport que, malauradament, uns anys més tard s'afebliria i acabaria caient.

He tingut la gran sort de poder-me posar en contacte amb Miquel Bosch, un fill del mestre Bosch, per saber què li va passar al seu pare, amb la guerra. En primer lloc, el van mobilitzar i va haver d'anar a la Batalla de l'Ebre. Després va passar una temporada treballant en el negoci familiar, on feia de pastisser. Quan va tornar a exercir, va haver d'anar a Guixers,

un poblet molt arraconat de la província de Lleida. Aquest va ser el càstig que va haver de pagar per haver estat funcionari de la República. Era molt difícil d'arribar-hi, i és per això que només hi va estar dos anys. Es va treure les oposicions i va poder anar a Maçanet de Cabrenys, on va passar-hi dos anys, per després anar als Hostalets d'en Bas i continuar la seva carrera com a mestre. Un mestre que tenia tan bona relació amb la mainada i que sabia portar-los tan bé. Que sabia què els havia de dir en cada moment. Que sabia quan es podia fer broma i quan calia treballar. Un mestre del qual se'n guarden encara avui molts records. La Montserrat ho ha explicat des de la seva perspectiva d'alumna i, malgrat el pas dels anys, recorda amb detalls el qui va ser un gran mestre, i alhora un gran amic.

ENTREVISTA A OLEGUER PINEDA

ALUMNE DE L'ESCOLA REPUBLICANA I DE L'ESCOLA FRANQUISTA

Quina edat tenies quan va començar la República?

Tenia vuit anys.

A quina escola vas anar durant la República?

Primer vaig anar en una escola municipal, de l'Ajuntament de Barcelona, on s'hi ensenyava només la primària. N'hi havia moltes; en puc citar tres o quatre de memòria. La que jo anava era l'Escola Baixeras, que és a la Via Laietana, cap a baix a correus, la tenia molt a prop de casa. Altres eren la Pere Vila, que era a l'Arc de Triomf, i el Roger de Llúria, que era a la Gran Via.

Aquestes les van fer durant la República i, per a mi, com a escoles, no han estat superades mai més. Estaven molt bé, els edificis eren nous, havien estat construïts exclusivament per aquestes escoles. Tenien tots les mateixes característiques de construcció, i disposaven una mica de tot.

En aquestes escoles només s'ensenyava la primària; llavors, una vegada havies arribat a l'últim curs, podies anar a batxillerat o a treballar. Això era als catorze anys, teòricament. Jo vaig fer un examen per ingressar a l'Institut Escola de la Generalitat, que és una cosa que tampoc no ha estat mai superada. Era un institut d'unes característiques molt especials. N'hi havia dos o tres, a Barcelona. El que jo vaig anar era el del Parc de la Ciutadella, un edifici que estava situat a davant de la plaça del Parlament.

Els nois i les noies anàveu separats?

Aquestes escoles municipals, almenys la que anava jo i la Pere Vila, eren només per a nois. L'Institut Escola, en canvi, era mixta i anàvem junts a les classes.

Quines característiques tenien aquestes escoles?

En primer lloc, evidentment, s'ensenyava tot en català. Però també hi havia un professor que ensenyava castellà segons quins dies de la setmana. Eren sistemes d'ensenyament on hi havia una gran relació entre el mestre i els alumnes. A cada curs es canviava de mestre. A l'escola Baixeras fèiem gimnàstica, jocs, teatre, s'ensenyava francès (almenys a la que jo anava), fèiem música i ballet. Ens donaven tot el material, llibres, llapis, llibretes...

I l'Institut escola era una cosa, per a mi, excepcional. Tenien molta cura de tot, sobretot

el director, el Doctor Estalella, que era una eminència com a pedagog. Era un químic-físic eminent i com a pedagog, com a ensenyant, en sabia moltíssim.

A les classes no hi havia lloc per al mestre. La clàssica tarima per a seure, no hi era. El director sempre deia que el mestre no havia de tenir un lloc exprés, sinó que havia d'estar barrejat amb els alumnes. Així ho feia. Ens ensenyava sempre passejant entre nosaltres i, si convenia, si estava cansat, s'asseia a la mateixa taula dels alumnes. No hi havia llibres de text. Per sistema, deien que allò que s'ensenyava ho havien d'ensenyar els professors. Llavors, si l'alumne volia, podia ampliar, però sense l'obligació d'estudiar cap llibre, cap lliçó. Ens explicaven les coses i l'endemà ens podien preguntar la lliçó. Preníem apunts i després fèiem unes llibretes, amb dibuixos.

Pels estudis de ciències teníem deu microscopis, de primera categoria. A les aules, com a màxim només érem trenta alumnes, de manera que, quan fèiem ciències, teníem un microscopi per cada tres. Els anàvem a buscar, i ens els repartíem. Un feia les preparacions, l'altre mirava, i l'altre dibuixava. Ens anàvem alternant.

A dins l'escola hi havia la infermeria, un dispensari on et feien revisions dos o tres cops l'any, també venia el dentista...

No se sabia mai quin curs feies. Més o menys t'ho imaginaves, perquè els que entraven els posaven al començament. Tu entraves allà, t'anaven explicant coses, però podies fer cinc o sis anys, sense saber el curs que estaves fent. Fins que un dia t'agafaven i et deien que ja estaves preparat per anar a la universitat. Al cap de dos o tres dies hi anaves per fer les proves d'accés. Fins llavors no sabies quin curs feies. A mig curs et podien agafar i passar a un curs superior o al revés. A mi, juntament amb quatre nois més, em van pujar. Deien, i amb molt de coneixement de causa que, si un noi pot desenvolupar més, i sap més que el conjunt de la classe, s'avorreix. S'ha de procurar que vagi amb un grup que li ensenyi més coses de les que ell sap, depenent del que pot assimilar. Si era un noi que no era tan intel·ligent, el passaven endarrere. No per a menysprear-lo, sinó perquè feia retardar la classe i no aprenia. En una classe més baixa podria seguir i, si calia, ja recuperaria més endavant. Això feia que la classe fos homogènia, i que tots els nois i noies poguessin fer el mateix, més o menys.

Utilitzàveu llibres, a la República?

Teníem llibres, però no llibres de text. No teníem els llibres de cada curs i de cada assignatura. Perquè estudiaves una mica barrejat. El llibre que tenies no era obligatori aprendre't'l tot, sinó que el teníem per aprendre. Un mateix llibre podia servir més d'un any. L'escola mateix te'ls donava, juntament amb tot el material.

Al franquisme ja vam començar a tenir llibres de text. Com ara, que els havíem de comprar cada curs i per a cada assignatura. Si tenies un germà més petit d'un curs inferior ja no li servia. I aquest era el negoci que feien els mestres i els llibreters.

Què era el que es tenia més en compte a l'hora d'ensenyar?

La idea de l'Institut Escola era formar-nos com a persones. L'emblema, podríem dir,

que deia el director, era: jo vull formar els nois (i noies) com a homes. Per tant, aquests nois han d'aprendre, en primer lloc, a ser bons. Perquè, si son dolents, tot el que aprenguin, serà per fer mal. En segon lloc, vull que siguin forts. Perquè si són malaltissos, no podran fer res, no arribaran enlloc. En tercer lloc, si hi ha temps, que siguin savis. O sigui, el fet d'ensenyar no era principalment fer savis als nois i a les noies, això era complementari. La idea, en realitat, no era ensenyar, sinó ensenyar-te a aprendre. L'assignatura te l'explicaven, però volien que tu hi possessis de la teva part. Res de memòria, res d'estudiar les lliçons com un lloro, res de recitar. El que comptava era que sabessis aprendre, consultar, que sabessis anar a una biblioteca si convenia, que et sabessis desenvolupar tu mateix...

Què creus que era el més important d'aquests sistemes d'ensenyament?

Per a mi, la relació que teníem amb els mestres de la República, sobretot a l'Institut Escola. Eren com tu, eren més grans, evidentment, però eren com un amic. El fet de no tenir tarima, de no tenir una taula expressa... estar entre els alumnes, passejant, explicant-nos el que fèiem bé i el que no... Això t'aportava proximitat, companyia, fins al punt que el consideraves un amic.

Què va passar amb aquestes escoles, quan va començar el franquisme?

Les escoles municipals van continuar funcionant, però van canviar el sistema d'ensenyament. A l'Institut Escola, quan va començar el franquisme, van tancar. Es va presentar un grup de gent, inclòs d'estudiants mateixos, (que tots els portem gravats al cervell), vestits de falangistes. Van començar a donar ordres. Van fer fora els professors, que eren considerats dolents, separatistes, perquè eren funcionaris de la Generalitat. Va quedar tancada, tots al carrer. Més endavant van tornar a obrir. Però van canviar totalment, era només per a noies. Actualment encara funciona, fins i tot van canviar el nom. Ara es diu Institut Verdguer.

A quin institut vas anar, llavors?

Quan va començar el franquisme, que no sabia ben bé quin curs feia, però que m'ho imaginava, em van passar a l'Institut Balmes. Sempre havia existit, però l'ensenyament no tenia res a veure. Religió, *Formación del Espíritu Nacional*, i tot el *tinglado* aquest que no servia de res, però que ens el feien *empollar*... exàmens, cada trimestre la nota... s'havia d'estudiar, agafar el llibre, aprendre de memòria, i *empollar*. A tots els que havíem anat a l'Institut Escola ens va semblar que ens queia el món a sobre. A mi em van posar a segon curs, juntament amb un amic i un cosí. Nosaltres ens pensàvem que fèiem tercer i vam anar a protestar amb el director. Només de sentir anomenar l'Institut Escola aquell home es va posar... Li vam dir que pensàvem que podíem anar més endavant, que la guerra ens havia perjudicat. Ell va contestar, encara me'n recordo com si fos avui: *Yo he sido más perjudicado que todos vosotros durante la guerra, a mi hijo me lo mataron*. I allí es van acabar les reclamacions, no vam poder reclamar mai més res... No es feia català, evidentment, tot era en castellà. Vam començar a fer exàmens, com ara. Hi havia sis cursos de batxillerat, havies de passar els exàmens i el curs. Jo a cinquè vaig demanar per fer dos cursos en un any, llavors hi havia l'examen d'Estat, que era com un ingrés a la

universitat. Era de ciències i de lletres, escrit i oral. Era molt criminal, només en vam aprovar trenta-dos de més de cent que n'hi havia. Vaig poder ingressar a la universitat i vaig estudiar per aparellador i després enginyeria industrial.

Fèieu sortides, excursions?

A l'Institut Balmes no en vaig fer mai cap. Actualment em sembla que tampoc no se'n fan gaires. A l'Escola Baixeras sí, ho teníem tot pagat. Havíem de portar una motxilla amb el dinar i prou. A l'Institut Escola n'havíem fet moltes. També ho teníem tot pagat, i n'havíem fet algunes que eren una mica llargues. Anàvem a una casa de colònies, on tampoc no pagàvem res. A Sant Antoni de Vilamajor, a sota el Montseny. Els nois i les noies hi vivíem en règim igual que a l'Institut Escola, barrejats amb els professors. Vam fer un clot, cavant, que va ser una piscina on ens hi vam poder banyar. Era una casa de colònies que era com un tipus de masia. Treballàvem al camp ajudant als pagesos. Apreníem a llaurar, apreníem a treballar, a cultivar. Hi havia un grup de nois o noies que anaven al poble, per torns, a comprar per a fer el sopar. Anàvem als masos del costat, en algun hi anàvem a comprar ous, a un altre conills, gallines, etc.

Com eren els càstigs?

Al col·legi Baixeras depenia molt del professor. N'hi havia algun que encara pegava. A l'Institut Escola no, et castigaven sense sortir a jugar però, sobretot, el pitjor càstig era que t'enviessin amb el director. Era un edifici amb un pati molt gran al mig, que hi havia un camp de bàsquet. (Per cert, vam entrar al campionat de bàsquet de Catalunya.) Jo era de l'equip infantil. Jugàvem nois i noies. Però s'havia de jugar sense cridar. Era una cosa que es tenia sagrada. No s'havia de cridar enlloc, per fer res; per parlar, per a estudiar, per jugar... no calia cridar. El director sortia a passejar i si algú havia cridat, preguntava qui havia estat. No tinguis pas por que no contestés ningú. Havies de pujar a dalt, i llavors a davant de tothom et fotia el crit. Llavors ell sí que cridava.

El càstig del Balmes era que et posaven un zero, et suspenien i, si era més greu, et feien fora de l'escola.

Dels teus anys com a estudiant, quin és el millor record que guardes?

El millor record són els sis anys que vaig passar a l'Institut Escola. Tenia dotze anys quan hi vaig entrar, el 1935. Guardo un record tan gros que encara sóc dels amics de l'Institut Escola, que està format per ex-alumnes, per pares d'ex-alumnes (que ja no en deu quedar cap, és clar) i per amics de la forma d'ensenyar. Cada mes m'envien una llista d'accions, però com que és a Barcelona no hi vaig mai. Fan conferències, excursions. Ens coneixem tots tant...

Pel sol fet de ser alumne de l'Institut Escola, encara que sigui algú que no hagi vist mai o faci cinquanta anys que no t'ha vist, hi ha un lligam que, no sé perquè, però encara dura. I és el que trobo que és excel·lent, d'aquest sistema d'ensenyament. En canvi, a l'Institut Balmes no ho recordo, perquè per a mi allò va ser un calvari, viure en aquella espècie de dictadura, on

no podies aixecar la veu, ni dir res, no podies ni replicar, com aquell qui diu. Eres un número que no valia la pena ni d'entretenir-s'hi. No tenies una personalitat definida. A l'Institut Escola, en canvi, t'ho explicaven a tu, t'atenien personalment. Jo era l'Oleguer Pineda Sirvent. Em coneixien, sabien el meu nom, s'interessaven per mi, coneixien els meus pares, ells també hi anaven sovint a veure com anava... A l'Institut Balmes hi havia un gran *despreci* dels professors per tots els seus alumnes. Es limitaven a ensenyar, i quan acabaven la seva hora de classe fotien el camp i *si te he visto no me acuerdo*. No eren amics de ningú. En canvi, a l'Institut Escola tots érem amics de tots.

L'Institut Escola va ser una de les grans institucions impulsades per la Generalitat. Disposava de tres laboratoris, biblioteca, sala de projeccions, piano, cavallets de dibuix, entre d'altres. S'hi ingressava als dotze anys, i a cada grup hi havia un màxim de dotze estudiants. El director era Josep Estalella i aquestes són les seves paraules, gravades al seu diari: *M'he proposat fer homes bons; si a més els faig forts millor; i si a més em surten savis millor encara*. Va instaurar la coeducació, l'ensenyament en català i va impulsar el respecte envers la personalitat de cada persona. S'hi van crear associacions, concursos i revistes. Es va muntar, a més, una orquestra i es feien diverses festes. L'educació dels infants també incloïa els períodes de vacances, en què els alumnes solien anar a les colònies d'estiu. La majoria d'aquestes idees són reflectides a les paraules de l'Oleguer. Penso que va tenir molta sort. Va poder estudiar a l'Institut Escola, una de les grans obres de la Generalitat durant la República. Un sistema d'ensenyament, segons el seu record, encara mai igualat fins al moment.

Aquestes paraules sortien d'un home convençut, tranquil i molt orgullós de la seva formació, del seu aprenentatge. Un estudiant exemplar. Potser aquest fet també influeix en la visió que té d'aquells anys. Tanmateix, estic totalment convençuda que l'obra educativa de l'Institut Escola no va ser només una meravella per algun bon estudiant. Les seves característiques eren pròpies d'uns centres molt ben dotats de material, de bons mestres i, sobretot, d'alumnes que tenien ganes d'aprendre.

Un cop començat el franquisme va anar a l'Institut Balmes. Diu que, com tots els qui havien anat a l'Institut Escola, li va caure el món a sobre. Eren sistemes d'ensenyament molt diferents, però... era realment tant inferior el sistema d'ensenyament del franquisme o, potser hi va ajudar la meravella anterior? M'ha sobtat, però més d'un cop ha comparat l'ensenyament del franquisme amb l'actual. Suposo que és una mica agosarada la relació, però també hauria de servir de reflexió. A la República, explica l'Oleguer, s'ensenyava a aprendre, al franquisme t'obligaven a aprendre uns llibres de memòria, a recitar com un lloro. Ens hauríem de plantejar què és el que fem, ara. En un segle XXI on creiem estar tan avançats, per què ens hem de limitar a admirar l'ensenyament de la República? Per què no l'agafem de pauta, si realment va ser tan excepcional i ens intentem posar, com a mínim, al seu costat? No és prou important l'educació, com per plantejar-nos un repte d'aquestes característiques? No plantegem així, el futur de la nostra societat?

ENTREVISTA A MN. MIQUEL PUJOL

ALUMNE DE L'ESCOLA REPUBLICANA I DE L'ESCOLA FRANQUISTA

A quin any va començar anar a l'escola?

El meu cas va ser particular perquè jo tenia una de les escoles de Castelló a davant de casa. Els meus pares van demanar de portar-m'hi quan tenia dos anys, el 29, i m'hi van acceptar.

A quina escola va anar durant la República?

Vaig anar a dos col·legis. El primer era privat i el portaven dos germans, que eren religiosos, però no capellans. S'anomenava Col·legi Gabrielistes. Només hi havia nois i estàvem separats per seccions, que n'hi havia tres. Eren uns germans que venien de França, havien estat expulsats del seu país; com les Franceses o la Salle, que també portaven una pedagogia que era superior a la que s'estava fent en aquell moment. Parlaven en castellà i en francès. Al principi anaven amb sotana, però amb la República es va fer una restricció, una intervenció en el mètode. Els hi van fer treure i es van haver de vestir de paisà. *Em va ensenyar dues fotos ben curioses on es podia observar aquest control que m'explicava que havien fet amb les sotanes. A la primera els dos germans encara la porten i a la següent ja apareixen vestits de carrer.*

Quin ambient va viure durant la República?

Jo recordo quan va venir la República. El meu poble era violent. Castelló era un cas un xic excepcional. Va venir un home des d'Alemanya que era un fill d'un mestre, es deia Bordes. Va crear un partit molt potent d'esquerres i va aglutinar molta gent, va donar molt de moviment. Va fer la muralla i una sèrie de millores en el poble.

Jo aquests fets els notava en l'ambient, sempre hi havia baralles. En les eleccions hi havia molta discussió i molta tibantor, on sempre hi intervenia la Guàrdia Civil amb cops de sabre. Era un ambient molt inestable i nosaltres en vam ser testimonis. Tots aquests moviments jo els experimentava sense explicar-me per què passaven.

Van tancar aquest Col·legi. Crec que en motiu dels fets del sis d'octubre. Va ser una repressió, un moviment revolucionari que de seguida va quedar collat. Nosaltres hi anàvem a jugar encara que no hi hagués classe, sempre era obert. Però aquell dia vam trobar tancat i vam

picar i cridar perquè ens obrissin. A sobre la porta hi havia una barana i una eixida molt gran. Recordo que van sortir tres professors i a través de la barana, que era d'obra, ens van dir: *no podemos abrir porque estamos cerrados*. Jo vaig pensar que els havien "serrat", imagina't la meua imaginació d'aquell moment... Al cap d'uns dies van tornar a obrir.

Tot allò a mi m'amoïnava molt, no ho entenia massa. Quan va venir la revolució ja ho vaig anar comprenent més; ja havia passat un temps, és clar. Tot va quedar desemparat, allò era el terror en tots sentits, la il·lògica pura. Després hi va haver les represàlies, d'una manera molt notable al meu poble, ja que tot va ser molt sagnant. Un cop passada la revolució hi va haver la Guerra Civil. Jo vaig néixer en una casa que encara hi és, però va ser tancada, un nostre cosí ens va obligar a marxar. Els meus pares havien comprat unes cases a Castelló en un altre barri, a la part alta. Hi vam anar a viure i vam ser veïns amb en Fages de Climent, el qual li deia al meu avi, tot tremolós: *A mi em guillotinaran com a Lluís XVI de França*.

El meu pare, després de la gran mortaldat de gent coneguda, parents nostres que eren tant d'un cantó com de l'altre, va assumir fer de mestre de mi i del meu germà. Ens posava dictats, comptes, ens feia treballar bastant. Però tot era molt convuls i el meu pare estava afectat. El Col·legi va desaparèixer perquè van matar els Gabrielistes. Després de la revolució van fugir, però els van enxampar. Hi havia dotze capellans dels quals en van matar cinc.

A quina escola va anar després, amb la guerra?

Vaig anar a l'escola civil perquè l'altra, després de la guerra, no la van tornar a obrir. Vam haver d'anar, doncs, a l'escola pública de Castelló que es va reorganitzar una mica. Vam tenir un mestre que es deia Buixeda i la mestra que es deia Pi, casada amb un senador. Ella valia més com a mestra, però jo vaig tenir en Buixeda, que era molt fluixet. Aquí no anàvem separats, les classes eren mixtes. La mestra tenia parvulari, si no recordo malament. Les classes eren en català. Actualment no tinc cap llibre d'aquella època, no recordo si n'utilitzàvem. Va ser una època estranya. El col·legi era al costat d'on hi havia el *quartel*, on ara hi ha l'Ajuntament. Una ala era el col·legi, l'altra era el *quartel*, i el pati era al mig. Hi havia sempre soldats que entraven, armes per aquí i paraulotes per allà. Això és el que a nosaltres més ens va coure. El llenguatge es va degradar molt. Vam veure coses que no havíem vist, sospitat ni pensat mai, era un ambient que no era el nostre. Vam tenir sort de la gent que ens envoltava, la família i els amics, que això ens salvava. La República amb la guerra va ser un desastre perquè tot se'ls hi va escapar de les mans. Allà hi havia tots els partits que combatien entre ells. Quan hi havia algun bombardeig ens feien posar a la paret. El meu pensament era aquest: *que la bomba et caigui al cap serà una casualitat, però sí que et caurà alguna biga*.

Quines diferències hi va notar entre una escola i l'altra?

He de dir que al col·legi que vaig anar primer hi havia una disciplina estricta i un aprofitament total. S'exigia molta implicació i atenció i s'obtenia un resultat molt bo en nivell d'educació. Treballàvem i jo i els meus companys hi estàvem habituats. Després, a l'altra escola, vam notar que els companys ens miraven bastant malament, sobretot al principi. Al cap d'un

temps ja ens vam anar agermanant i ens vam fer tots amics. Però notàvem que quan acabàvem la feina, que de seguida l'acabàvem, li dèiem al mestre i aquest se n'estranyava. Llavors ens deia que llegíssim TEBEOS. Nosaltres pensàvem que no era pas l'hora del recreo. Quin esperit vols que hi hagués, allà? Bé, això és una anècdota, potser a les altres escoles no era així. S'ha de dir, per exemple, que la mestra ja era més "mestra".

Expliqui'm una mica com va ser l'escola amb l'arribada del franquisme.

Vaig anar amb el mateix mestre, amb en Buixeda. El que passa és que només hi vaig estar uns mesos, perquè després ja vaig anar a estudiar per capellà. El mestre era el mateix, però el mètode d'ensenyament era totalment diferent. Les classes van passar a ser en castellà i vam anar separats nois i noies. He de dir que vaig notar-hi més disciplina, més aprofitament. No pel franquisme, sinó perquè les coses ja s'havien estabilitzat una mica. La guerra s'havia acabat i ja no hi havia aquell ambient tan tens. Ara hi havia una calma retinguda i la presència del Falangisme que s'anava imposant. Abans de començar les classes ens feien cantar *Cara el sol*. El nombre d'alumnes va ser inferior que durant la República perquè algunes famílies van haver de marxar. Jo a Castelló hi vaig notar una reducció.

És ben cert que les coses no es poden mirar només des d'un costat i després aferrar-se a aquest. El franquisme va fer una llista inacabable d'injustícies, però els moviments d'esquerres també van fer les seves. (Que siguin comparables o no ja és una altra qüestió). Mn. Miquel, des molt petit, va anar a l'escola del seu poble, Castelló d'Empúries. Era privada i religiosa. És aquí on es destaca l'obra massiva de la República: van matar alguns dels seus mestres: els germans Gabrielistes i cinc dels dotze capellans que hi havia a l'escola. Aquestes morts però, tampoc no tenen cap mena de justificació pel sol fet de ser morts. Aquells capellans, evidentment, no tenien la ideologia que portava la República, però això no és cap raó, ni molt menys, que expliqui el que van fer.

Des del seu punt de vista i des de la seva pròpia vivència, recorda que l'escola de la República va ser desordenada. Es refereix a l'ambient que dominava l'època, a tantes de les vivències que s'estaven tornant càlides i difícils al mateix temps. Certament, una guerra no és el millor marc per obtenir una bona educació i una bona formació. Fora de l'entrevista en parlàvem i recordo que sempre acabàvem amb la mateixa conclusió: van ser uns anys molt difícils i complicats.

A nivell polític, social, ideològic... era possible una bona educació en aquest ambient? Crec que la República va aconseguir doncs, quelcom ben difícil.

Després de xerrar una estona més, Mn. Miquel va dir-me aquestes paraules: *Les guerres són dolentes, creu-me, s'han d'evitar sempre. Els anys de pau, a la llarga, condueixen al benestar.*

ENTREVISTA A ANTÒNIA SOLSONA

ALUMNA I MESTRA DE L'ESCOLA FRANQUISTA

A quin any vas començar a anar a l'escola?

El 50, quan tenia sis anys.

A quina escola vas anar?

Vaig anar al meu poble, a Portbou, en una escola de monges d'origen francès, on només hi havia nenes. Es deia *Niño Jesús de Praga*. Les monges eren catalanes però el convent el tenien a França, eren l'*hermana* Maria, d'Olot, i l'*hermana* Carmen, de Roses.

Com van ser els anys en aquella escola?

Jo hi vaig estar molt bé. La vida en un poble petit era divertida. Anaves a l'escola perquè hi havies d'anar, però de fet vives molt feliç. Mai no vaig sentir el que han sentit altra gent que van anar a l'escola del franquisme. Es resava molt, que era el que tocava, però mai vaig cantar l'himne Nacional ni el *Cara el sol*... Mai de la vida. Amb les *hermanes* sempre hi vaig parlar en català i mai no em van dir res, malgrat que tot ho fèiem en castellà; les classes, els llibres...

Fa poc temps va sortir un article al Diari de Girona que deia que una d'aquestes *hermanes* havia col·laborat amb la resistència francesa, la qual cosa ja vol dir que era una monja de tarannà molt liberal i això explica el fet que no ens *matxequessin*. Les *hermanes* feien classe als petits i, com que en aquest batxiller no hi havia prou monges, llogaven una mestra per les classes de castellà i una altra per les de francès. Una d'aquestes mestres era filla d'exiliats, es deia Minerva. Els seus pares eren refugiats polítics, (ja s'endevina en el seu nom), i això també diu molt d'aquestes monges.

En els quatre anys de batxiller em sembla que vaig tenir quatre mestres diferents. Em van preparar molt bé, menys la de quart, que no s'hi va veure en cor i ho va assumir el capellà. Com que de matemàtiques ell no en sabia, vaig venir a Figueres a fer classes particulars.

Coneixes gent que anessin a l'Escola Nacional i et poguessin explicar com era?

Sí, però el meu poble va ser força suau en aquest sentit. És clar, depenia molt de la persona que hi havia. Jo penso que a Portbou els mestres eren gent molt sensata. Suposo que sí que devien cantar més el *Cara el sol* i aquestes coses, però jo no recordo que la gent de la meua generació es queixés molt. A més, el capellà era un home molt culte que venia d'una família catalanista, mai va ser un *nacionalcatolicista*, al contrari. Va arribar a Portbou quan jo tenia set

anys i va marxar quan en tenia tretze o catorze. Mai no ens va marcar negativament en la idea del pecat ni en res de tot això.

Quan vas deixar aquesta escola?

Als catorze anys, que vaig decidir fer magisteri. Vaig estudiar a Portbou i em vaig examinar per lliure a Figueres, a l'institut Ramon Muntaner. Un dia del mes de juny ens havíem d'examinar de tots els llibres i de totes les assignatures. Vaig fer quart de batxiller i al setembre vaig aprovar les matemàtiques a la revàlida.

De la meva època només una o dues persones fèiem el batxillerat. El capellà del meu poble els hi va dir a casa: *L'Antonietta és trempadeta, que estudiï*. I com l'opinió del capellà era molt important, vaig estudiar. Perquè mossèn Carles ho havia dit.

Com és el record que guardes dels teus anys com a estudiant de magisteri a Girona?

Va ser una època molt grisa. Estava interna a les Dominiques del carrer Nou i anava a classe a l'escola Normal, on nois i noies anàvem separats. Vaig estar-hi tres anys. Em va marcar molt, jo estava acostumada a ser lliure, a Portbou, amb el mar, els blaus... i Girona era grisa, amb poca llum... M'enyorava molt. M'hi havia d'estar gairebé tot el trimestre, perquè els trens anaven malament.

Tenia catorze o quinze anys i era l'època de les colles, dels nois, i vaig haver de tancar-me allà dintre. Jo, que no m'havia separat mai de casa ni dels meus pares, els vaig trobar molt a faltar. A més, allà tot era pecat, tot estava malament. Les monges eren molt dures, molt sectàries i reconsagrades.

I la Normal era molt pobre, el nivell cultural molt baix. Aquests tres anys a Girona per a mi van ser la grisor, tant a nivell d'internat com a nivell acadèmic. Estudiava molt però sempre memoritzant. A literatura, i això que teníem un bon professor, no ens van parlar mai de l'Antonio Machado. A història mai no ens van parlar de Catalunya, de la Generalitat. Era la negació total i absoluta de la teva cultura. En canvi, t'ensenyaven la història d'Espanya, els reis catòlics, el triomf sobre... no ho sé, jo no pensava res quan estudiava perquè no sabia res. Aquest era el problema. El meu pare, que era una persona de tarannà molt liberal, no en parlava mai. Jo crec que la guerra, la derrota i finalment el franquisme, els havia acollonit. No deien res perquè devien tenir por per nosaltres. Ells havien patit i no volien que nosaltres també ho féssim. Regnava una gran obscuritat. El sentiment que allò era normal, que no hi havia res més, hi era en tots nivells. Jo tinc la sensació de sentir-me enganyada, m'ho van negar tot; em van negar la meua llengua, la meua cultura, les meves tradicions, la meua història... i m'ha costat molt de recuperar-ho.

Què va passar, després?

Quan vaig deixar el magisteri, Girona, vaig tenir claríssim que havia de fer les oposicions. Les vaig fer de seguida i les vaig aprovar. Però em vaig quedar amb les *hermanes* perquè era el que volien. I jo, com que era bona nena, entre cometes, ni em vaig plantejar que potser estava

sacrificant altres opcions. Però la veritat és que vaig estar-hi bé. Van ser uns anys que penso que vaig treballar molt. Hi havia classes de més de quaranta alumnes. Feia sisè setè i vuitè, preparava batxiller, feia primer, segon i tercer... un any fins i tot vaig fer quart perquè després s'examinessin per lliure. Però eren molt poques les alumnes que ho feien. Potser eren tres nenes de primer, dues de segon, una de tercer.. no ho sé, no gaires.

Com estaven repartits els alumnes?

Hi havia tres unitats de nens i tres de nenes. Normalment al pati van jugar separats fins que van anar junts a les classes. Això no vol dir que al poble no juguessin, però aquesta frase, malauradament, es repetia: *Els nens amb els nens i les nenes amb les nenes*.

A l'hora d'estudiar, s'havien d'aprendre els conceptes de memòria?

Sí, era totalment imprescindible si volies aprovar. Era el sistema, no hi havia cap altra solució si et volies treure el batxiller. Després, sent mestra, era l'única manera que teníem de sortir-nos-en, s'havia de saber tot. Els alumnes que s'examinaven havien d'anar un dia amb professors que no coneixien de res, amb por. En un dia es feien totes les assignatures i llavors aprovaven o suspenien.

Com eren els càstigs?

Els típics. Haver de sortir més tard de classe, quedar-se a copiar la lliçó, fer línies de *no hablaré en clase...* potser algun castanyot, però jo no recordo haver vist mai pallisses ni que estressin les orelles a ningú.

Els primers temps de mestra suposo que també vaig seguir la mateixa tònica. De línies no crec que en posés mai. Quedar-se a l'hora del pati a fer els deures, a estudiar, potser alguna estona al vespre... jo no era una mestra massa de càstigs. Només una vegada a la meua vida he pegat a un alumne. Va ser quan ja fèiem coeducació. Era un nen que sempre "en feia" i suposo que va arribar un dia que no vaig poder-me aguantar. Em boicotejava les classes i vaig ventar-li un castanyot. Em vaig sentir fatal, tan malament que vaig dir-li que no el volia més a classe, que se'l quedés l'altra mestra. Me'n recordo com si fos ara. No he pegat mai més a ningú.

Ensenyaves religió?

Sí, és clar, però em limitava només a l'assignatura. Tot depenia molt del mestre. Si eres un integrista era una cosa i si ho feies ben bé perquè tocava, doncs n'era una altra, i això era el que feia jo. Ensenyava religió com una assignatura més, sense menjar el coco ni intentar convèncer ningú. Feia dues o tres hores de religió, però no són tant les hores sinó el fet que la religió ho impregnava tot, la vida de l'escola. M'imagino que encara que a les escoles de monges o a les de frares reséssim més, a les Nationals també es resava molt: a l'entrada, a la sortida, es resava el rosari i el migdia l'àngelus. Jo havia d'acompanyar els alumnes a l'església i el primer divendres de mes tothom anava a missa. Es feia el mes de Maria, el dia dels *Dolors* s'havien d'anar a confessar i a preparar-se per la setmana Santa... això es feia com una activitat

més de l'escola, tant a les monges com a les Escoles Nacionals.

Com era la relació que tenies amb els alumnes?

Sempre hi he tingut una relació propera. Jo recordo aquella època, la dècada dels seixanta, que els explicava d'on venien els nens, les relacions sexuals... Vaig tenir molta sort. No vaig tenir mai cap queixa de cap pare pel que fa referència a l'educació sexual que jo donava als seus fills. Dic sempre que, o bé els alumnes no ho explicaven a casa per protegir-me a mi, o bé els pares no "s'enteraven de la pel·lícula" o ja els estava bé. Sempre he parlat molt clar, a les classes. Les drogues, la SIDA, l'homosexualitat... Sense forçar-ho he explicat el que he cregut que havia d'explicar. He parlat dels temes no políticament correctes. Ho feia sobre la marxa, amb naturalitat, i suposo que per això si ho van creure oportú no ho van explicar a casa.

Només una vegada vaig tenir una denúncia. Era a finals del franquisme, a Portbou. Un pare es va anar a queixar a l'alcalde que jo havia parlat sobre comunisme o una cosa així. No ho sé, no hi tenia res a veure amb el que havia dit a classe. Tocava explicar la Il·lustració, parlar de Cadalso, Jovellanos. Suposo que devia fer el paral·lelisme que aquella època havia estat molt crítica amb el poder, igual com estava passant en aquell mateix moment. Em van cridar des de l'ajuntament. Vaig parlar amb l'alcalde. Ell va quedar convençut que m'havia espantat i jo convençuda que li havia dit el que li havia de dir, encara que no ho va entendre.

Hi va haver coses que et vas veure obligada a fer o a deixar de fer?

Jo penso que inconscientment moltes coses vaig deixar de fer. Conscientment suposo poques, per no dir cap. No sabia dir-t'ho. A més, no m'ho he proposat mai, això. Sí que vaig deixar de fer moltes coses, però és que no ho sabia. Cantàvem el Virolai i no sabia que era d'en Jacint Verdaguer. Feia aprendre el poema de la vaca cega, però d'en Joan Maragall no en sabia pràcticament res. Vaig haver d'anar descobrint jo sola. Jo m'imagino que dintre de la inconsciència no vaig fer res que anés en contra del que creia, suposo... És que és molt difícil, estem molt influenciats del que hem rebut i es tracta d'anar descobrint poc a poc. Sempre he dit que m'hauria agradat néixer vint anys abans perquè potser el procés de descobrir-me a mi i la meva història no hagués estat tant lent. No m'hagués sentit tan sola i perduda en la descoberta de la meva pròpia persona, que penso que va començar a l'adolescència dels meus fills, quan vaig venir a Figueres, l'any 80. Els fills ja eren més grans, estava en un ambient més obert. El franquisme ja feia cinc anys que s'havia acabat i això em va permetre respirar una mica i conèixer gent diferent que em donava altres opcions.

De vegades potser sí que em sento culpable de no haver ensenyat alguna cosa, però que jo no la sabia en aquell moment. Una vegada una psicòloga em va dir, i que m'ha anat molt bé, que no és just que la dona de seixanta anys jutgi el que va fer la dona de vint. I això és exactament el que passa amb la qualitat de dona, perquè de vegades em pregunten si em vaig sentir discriminada. I la resposta és *no*. És molt trist, no me'n sentia perquè allò era normal. I això és el més greu, que no eres ni conscient que estaves en una dictadura, que no eres ni conscient que com a dona no tenies el mateix valor que un home, que no eres ni conscient que

portaves doble jornada intensiva.

Jo havia estat molt tancada a Portbou, les dones en general estàvem tancades. Casada i després amb quatre fills petits. Vull dir que tampoc no quedava massa temps per fer cursets treballant de nou a una i de tres a set i després portant la casa. I ara em plantejo com ho vaig fer. Vaig treballar moltes hores, amb molta feina a l'escola i a casa. Això volia dir corregir els vespres al mateix temps que intentava ser una dona com cal i tenir-ho tot a punt.

Quan va ser que vas començar a notar millores en el sistema?

Va ser a les acaballes dels seixanta, al començament dels setanta, quan va començar a bellugar-se tot, els sindicats... S'insinuaven escletxes i si anaves amb les antenes posades es notava. Jo penso que els mestres en general es van moure, hi va haver nombroses vagues reclamant un augment de sou i millores dintre de l'ensenyament. Vam fer bona feina. Devia ser cap als anys 70 que vam fer una vaga que va ser bestial, va durar quinze o setze dies. Era l'època que devíem fer el curset, els mestres ens trobàvem i no estàvem tan aïllats. Ens van apujar molt el sou, jo ho recordo com una cosa espectacular.

Una cosa que també s'ha dit molt és que com que el col·lectiu de mestres bàsicament érem dones, les quals teníem un marit que també guanyava, potser per això ens conformàvem més de la diferència de sou. Els homes mestres sempre ens han acusat d'això. També és cert que hi va haver una època que es va menysprear molt el magisteri i es deia d'alguna noia que no servia per a res, doncs que fes magisteri, pobreta.

Em sembla que devia ser cap al 73 o 74, van fer uns cursets a Girona, els dissabtes, durant dos anys. Això també ja va ser com una obertura. Eren els cursos que feia ensenyament per homologar-nos per fer sisè, setè i vuitè, per donar-nos l'especialitat. També vaig anar als cursos d'Estiu, aquí a Figueres.

Es va restablir la coeducació. A Portbou, les nenes que anaven al col·legi de les *hermanes* i els nens del col·legi de nens es van poder ajuntar i fer un sisè, un setè i un vuitè. Els mestres teníem una tutoria, però a més teníem una especialitat. Jo per exemple tenia l'especialitat de francès i castellà, (de català no n'hi havia, encara). Aquestes èpoques el nombre d'alumnes a les classes també era elevat, més de trenta. Però ja es treballava d'una altra manera.

Quins són els teus records com a alumna i com a mestra i la teva valoració de tots aquests anys?

Els records que em vénen són tots bons, com a estudiant i com a mestra. La memòria és molt selectiva i m'imagino que si hi ha hagut mals moments els he deixat enrera. A l'escola primària hi vaig estar molt bé i, com a alumne, el millor record que tinc és el joc amb els companys, les hores de pati, les relacions que hi havia entre els alumnes. De l'època de Girona és l'única cosa que valoro, l'única. La resta va ser nefasta.

Com a mestra tots els records que tinc actualment són boníssims. Els mals moments són de sofriment davant d'alumnes que em van fer patir. Situacions personals seves, no acadèmiques; d'enfrontaments, de maltractaments... això sí que m'ha fet patir i molt.

El resum dels meus quaranta-un anys a l'ensenyament és d'una gran gratitud, d'haver rebut, molt, molt. En general, molt agraïment, molt satisfeta. Tinc aquesta sensació de privilegi d'haver fet una feina que m'ha agradat i m'ha omplert, que m'ha donat i hi he après molt. Satisfaccions com aquesta (*un seu ex- alumne l'acabava de cridar per saludar-la*), que passi un alumne i que et recordi... Jo mil vegades naixeria i mil vegades tornaria a l'ensenyament, no me'n penedeixo absolutament de res. I ara sí que de vegades dic: *ostres, això ho hauries d'haver fet d'una altra manera! Podries haver fet això o allò altre...* Però llavors recordo aquella frase de la psicòloga i em va molt bé. Pensar que en aquell moment vaig fer el que creia. Sóc conscient que he de controlar aquesta sensació de culpa per no haver-ho fet millor. De vegades també tinc la sensació d'haver rebut més de vosaltres que el que jo us he donat. Per un cantó de vegades em fa sentir una mica culpable de no haver donat més i per l'altra em fa sentir molt bé.

Finalment, sí que estic satisfeta de la meva capacitat d'aprendre de la gent jove, del fet de ser una persona oberta, de poder anar a parlar en un moment determinat amb persones que tenen problemes. Amb tota la història de la droga vaig aprendre moltes coses que van servir per ajudar altra gent. I penso que això ho he après de vosaltres, de la gent jove, i per a mi és un privilegi.

L'Antònia va fer una feina que li encantava, i la va haver de realitzar dins d'un marc històric no gens fàcil. Confessa sentir-se culpable per no haver ensenyat quelcom que en aquell moment no sabia. És inevitable que tingui aquest sentiment de culpa, però no se'l mereix, perquè ella no havia vist ni li havien explicat res més. Li semblava del tot normal tot allò que li havia tocat viure. Però amb el temps i amb la gran empenta que la caracteritza, s'ha pogut alliberar bastant d'aquests sentiments. Sap que va ensenyar tot el que en aquell moment li va semblar oportú, creu no haver explicat res que anés en contra de la seva ideologia, i això ja és molt important.

Per acabar, vull dir que ha estat molt interessant poder parlar amb l'Antònia d'aquelles vivències, després d'haver estat també la meva mestra. Històries que l'havien preocupat, d'altres que l'havien fet gaudir... i que cap d'elles no l'havia deixat en absolut indiferent; romanen encara a la seva memòria, tot trobant de mica en mica, el seu lloc adient, i per ajudar-se, recorda sovint: no és just que la dona de seixanta anys jutgi el que va fer la noia de vint...

CONCLUSIONS

Des de molt petit vaig haver d'interrompre la meua educació per anar a l'escola. Aquestes paraules, de l'escriptor irlandès Bernard Shaw, es poden interpretar com la clara expressió de la manca del nivell d'educació d'un país. Jo penso que l'escola és només un de tants altres llocs on aprenem petits retalls de l'immens coneixement. S'hi aprèn a llegir, a escriure, i també alguna cosa bàsica de la vida. Però la resta ho aprenem amb el pas del temps, de les altres persones i també de nosaltres mateixos... Els sentiments, per exemple, per entendre'ls no es poden explicar, s'han de sentir... la vida és quelcom que no es pot aprendre davant d'un llibre.

Però el que s'aprèn a l'escola pot ser la base de molts altres coneixements. Tot i això, l'educació es pot orientar de diferents maneres i també pot tenir diverses visions de veure les coses, depenent del sistema. Això fa que aquella base pugui tenir diverses característiques. Pot ser segura, dèbil, o fins i tot rígida, entre molts d'altres adjectius que es podrien utilitzar per qualificar-la en cada època.

L'escola es pot convertir en un lloc on t'ensenyin a aprendre, a experimentar. I això és el que es va proposar la República amb la seva reforma educativa, que ja provenia de finals del segle XIX. I ho va aconseguir, malgrat el poc temps que va ser vigent. He tingut la gran sort de poder-ne parlar amb els mateixos alumnes i mestres, i ho van viure d'una manera sorprenent. Els agradava anar a l'escola i allí hi van aconseguir aquell retall de coneixement que només es pot aprendre a l'escola.

Però, malauradament, aquelles reformes aviat es van veure aturades per un ensenyament conservador, que tenia propostes totalment contràries a l'anterior. Els mètodes eren molt diferents, els conceptes es feien aprendre de memòria. S'acabava la coeducació i el català; apareixien les notes, els càstigs severos i la religió. Els testimonis recorden aquella època d'una manera boirosa, amb no gaires bons records...

He de dir que m'ha costat fer-me una imatge d'aquelles èpoques, posar-me a la pell de les persones que ho van viure de prop. La guerra, per exemple, se n'ha parlat tant... però, tot i això, sempre m'ha semblat quelcom irreal i difícil d'imaginar. Ara, amb aquest treball, la meua imaginació ha hagut d'afegir coses noves a aquells anys: l'escola, els dos sistemes d'ensenyament i, és clar, tot el que això comportava que, després de tot, penso que puc afirmar que no va ser poc.

Mai no he tingut gaire clar què hagués passat si aquells dos ensenyaments no s'haguessin succeït l'un darrere l'altre en el temps. Aleshores, aquell important contrast que hi va haver no hagués existit mai. No sé si això hagués fet que l'ensenyament de la República s'alabés menys o que potser no es menyspreés tant el del franquisme. No obstant això, penso que al llarg del treball es corrobora que tant un com l'altre mereix el ressò que se'ls ha donat.

Des del punt de vista que tinc com a estudiant del sistema d'ensenyament actual, se'm fa difícil comparar-lo amb els altres dos, dir a quin s'apropa més. La veritat és que hi té poc a veure, tant amb l'un com amb l'altre. Actualment no s'aposta tant per l'aprenentatge des de l'experimentació, impulsat durant la República, sinó que s'estudia molt des dels llibres, com es

feia en el franquisme. Però els mètodes d'ensenyament que s'utilitzaven en aquesta etapa, no són pas comparables als de l'actualitat. Ha quedat ben clar que s'intentava que aquells fossin ben propis de la situació política que es vivia, la dictadura. El que vull dir és que potser el que s'ha tractat de fer ara és trobar un punt entremig a aquells dos extrems.

L'ensenyament posterior al de la dictadura s'ha anat assentant poc a poc. Tot i això, cal tenir en compte que ja no tenia res a veure el del principi del franquisme amb el dels anys 60. No s'ha tractat, doncs, d'un canvi sobtat, sinó que de mica en mica s'han anat fent les bases per tornar a un ensenyament públic de qualitat. Però és important tenir present que la major part dels professors actuals es van formar a l'escola franquista. Malgrat que no va ser a l'inici d'aquesta etapa, alguns van poder quedar influenciats d'aquell sistema rígid i conservador. Això significa que encara hi pot haver alguna ombra d'aquella escola. Altres mestres, però, segurament que el que han fet ha estat just el contrari i se n'han intentat allunyar al màxim.

És difícil posar punt final a un treball. Suposo que la sensació de pensar que sempre queden coses per dir, coses per recercar, és inevitable. I de ben segur que no s'acabarien malgrat el temps. Tanmateix, només vull dir, per acabar, que el fet de tenir un bon ensenyament garanteix el futur d'una societat, almenys en molts aspectes. S'ha de valorar la inversió econòmica que s'ha fet i es fa en educació. És gràcies a això, en gran part, que es poden dur a terme les propostes de millora. Cal veure fins a quin punt s'interessa l'Estat per formar persones d'un alt nivell intel·lectual. Si s'ha deixat enrere aquella idea de voler formar persones amb un mínim esperit crític de les coses, per tal de poder-les dominar millor. Jo confio que sí.

Els alumnes d'aquelles dues èpoques van quedar marcats per l'educació que van rebre, tant dels aspectes positius com dels negatius, que podrien servir d'exemple en l'actualitat. Uns, per agafar-los de pauta, els altres, per evitar que es repeteixin els mateixos errors i fer que ningú es pugui sentir identificat amb frases com la de Bernard Shaw.

BIBLIOGRAFIA

- **AÍSA, Fernando:** *Una experiència d'història oral: una primera aproximació a la vida de l'Antoni Casademont entre els anys 1917 i 1950*, Figueres: AIEE, 34, 2001.
- **BERNILS, Josep M.:** *Vilafant, imatges i records*, Barcelona: Brau edicions S.L,1999.
- **BUSQUETS, Joan:** *L'escola Torres Jonava i el seu temps*, Palafrugell: Ajuntament de Palafrugell i Diputació de Girona, 2000.
- **DIVERSOS AUTORS:** *Història (batxillerat)*, Barcelona: Mc Graw Hill, 2003.
- **DIVERSOS AUTORS:** *La dona i l'escola (Catalunya durant la Guerra civil dia a dia)*, Barcelona: Edicions 62, març 2006.
- **DIVERSOS AUTORS:** *L'ensenyament (Seminari d'història de l'ensenyament i "Rosa Sensat"*, Barcelona: Dopesa, març 1978.
- **DIVERSOS AUTORS:** *Mestres de la República*, (dossier especial de la revista Sàpiens núm. 39), Barcelona: Sàpiens publicacions, gener 2006.
- **FONTEQUERNI, Enriqueta; RIBALTA, Mariona:** *L'ensenyament a Catalunya durant la guerra civil*, Barcelona: Barcanova, 1982.
- **GONZÁLEZ-AGÁPITO, Josep; MARQUÈS, Salomó:** *La repressió del professorat a Catalunya sota el franquisme (1939-1943)*, Barcelona: Institut d'Estudis Catalans, 1996.
- **LÓPEZ, Manuela:** *Estudi de la mobilitat dels mestres a la comarca de l'Alt Empordà des de 1939 a 1949*, Figueres: Annals de l'IEE, núm. 27, 1994.
- **MARQUÈS, Salomó:** *L'escola a Catalunya el segle XX. El testimoni de les germanes Macau Julià*, Girona: D'Lleure, 2002.
- **MARQUÈS, Salomó; FEU, Jordi; PUJOL, David:** *L'escola*, Girona: Quaderns de la Revista de Girona, 2006.
- **MARQUÈS, Salomó:** *Ensenyament republicà vs ensenyament franquista: la repressió del magisteri*.
- **MARQUÈS, Salomó:** *La repressió dels mestres*.
- **MARTÍNEZ, Esther:** *La enseñanza de la historia en el primer bachillerato franquista (1938-1953)*, Madrid: TECNOS, 1996.
- **MENÉNDEZ-REIGADA:** *Catecismo patriótico español*, Barcelona: Ed. Península, 2003.
- **MERCÈ ROCA, Maria:** *El món era a fora*, Barcelona: Planeta, 2002.
- **PORTELL, Raimon; MARQUÈS, Salomó:** *Els mestres de la República*, Badalona: Ara llibres, 2006.
- **SOPEÑA, Andrés:** *El florido pensil. Memoria de la escuela nacionalcatólica*, Barcelona: Crítica, 1995.
- *Manual de historia de España, 2ª grado*, Instituto de España, 1939.
- *Naturaleza- geografía e historia*, principis de 1970.
- *Escola excel·lent* (programa Gran Angular de televisió espanyola), Barcelona, 2005.
- www.laic.org/cat/fig/escola/escola.htm.

ANNEXOS

1. EXPEDIENTS DE MESTRES DENUNCIATS	pàg. 60
2. MATERIAL ESCOLAR DE LA REPÚBLICA:	
- Llibretes	pàg. 69
- Terra catalana	pàg. 80
- Manual de geografia	pàg. 81
- Revistes	pàg. 82
3. MATERIAL ESCOLAR DEL FRANQUISME:	
- Llibretes	pàg. 84
- <i>Catecismo patriótico español</i>	pàg. 87
- <i>Manual de la historia de España</i>	pàg. 91
- <i>Naturaleza/Geografía e historia</i>	pàg. 96
4. ENTREVISTA	
- Albert Gurt (visió exterior de l'escola de les dues èpoques)	pàg. 103

EXPEDIENTS DE MESTRES

DENUNCIATS

A l'Arxiu Històric Comarcal de Figueres, hi ha 15 expedients de mestres que van haver de presentar-se a la Comissió. Aquests expedients van ser lliurats a l'Arxiu per l'Associació de Represalitats pel Franquisme:

- Joaquim Benet (conserge d'institut), de Figueres.
- Salvador Bosch Puyol, de Figueres.
- Rosa Camps Vila, de Bàscara.
- Teresa Climent Roses, de Figueres.
- Dolors Condom Massanes, de l'Escala.
- Elvira Fortià Carles, de Figueres.
- Mercedes Gimeno Lledra, de Figueres.
- Maria Gracia Clavaguera Porredón, de Navata.
- Felicitat Llauro Burralló, de Llers.
- Jaime Masachs Sala, de Boadella.
- Pedro Masó Bujons, de Figueres.
- Concepció Moret Bastons, de Figueres.
- Magdalena Puig Giralt, de Figueres.
- Juan Salleras Molinas, de Figueres.
- Maria Comas Vilardell, de Vilanova de la Muga.

Només en aquest darrer cas hi consta la sentència. La resta de mestres, ens hem d'imaginar que, després de ser jutjats, van poder tornar a exercir la seva feina sense haver estat castigats. Sempre van tenir una sèrie de persones que els van defensar, tot dient que havien estat persones lleials al Règim.

Aquest és l'expedient de la Maria Comas Vilardell, mantenint la seva literalitat, incloses faltes d'ortografia:

**ATESTADO INSTRUIDO
CONTRA UNA MAESTRA
NACIONAL POR DESAFECTE
AL REGIMEN**

VICENTE VIVAR MORALES GURDIS, segundo de la primera compañía de la comandancia de la Guardia Civil de Gerona y actualmente prestando sus servicios en el puesto de Castelló d'Empúries, por el presente atestado hace constar:

Que en virtud de comunicación recibida del Juzgado Militar de Figueres de fecha 16 del mes actual, sobre actuación y detención de dicha Maestra que presta sus servicios en el pueblo de Vilanova de la Muga; y requerido el secretario del Ayuntamiento D. JOSE VILANOVA QUER, a los fines de prestar declaración sobre los extremos que comprende la actuación de dicha Maestra, bien enterado dice:

Que dicha Maestra, antes del Glorioso Movimiento Nacional era de ideas izquierdistas, tanto en el terreno particular como en el político social, según versiones publicas y particulares, por haberlo así manifestado, tanto dentro de la escuela de su cargo, como en publico; y que durante el dominio rojo se distinguió en exceso en sus mencionadas ideas izquierdistas, por cuanto en la mencionada escuela hacia gran ostentación de ellas, ya que en libros de textos, y en donde se leía el santo nombre de Dios, obligaba a los pequeños escolares a tacharlo, o bien lo hacia ella misma; que en dicha escuela se enseñaba el laicismo en su grado máximo, llegando al extremo de simular matrimonios civiles, divorcios y demás y en alguna ocasión se llevo el crucifijo en determinado sitio, invitando a los escolares a que lo apedrearan.

No teniendo nada más que manifestar, firma esta su declaración en compañía del que suscribe en Vilanova de la Muga, a las dieciocho horas del día 25 de Mayo de mil novecientos treinta y nueve.

Firma JOSE VILANOVA QUER

Firma VICENTE VIVAR

**DECLARACIÓN DEL
TESTIGO SALVIO
VICENS CARRERAS**

El que dijo llamarse como queda dicho, de 32 años de edad, de estado casado, natural i vecino de Vilanova de la Muga, militante voluntario a las filas de Falange, prestando sus servicios en el bando de combate del Ejercito del Sur, con grado de Cabo, el que manifiesta:

Que en cuanto a la referida Maestra, dice que es roja de acción, que en la escuela daba el máximo de enseñanza laica, que las instrucción de la forma que se platicaba, explicando las bodas civiles y también los divorcios a los escolares para inculcarles este sentimiento, dándoles conferencias de las mismas, hacia referencia al General a su criterio, decía, que era el más fiel, el más valiente defensor de los ideales rojos, pues habían escrito en sus cuadernos los escolares de dichas conferencias.

No teniendo más que decir, firma esta su declaración en unión del instructor que certifica, en el día, mes y pueblo ya indicado.

Firma SALVIO VICENS CARRERAS

Firma VICENTE VIVAR

**DECLARACIÓN DEL TESTIGO
JOAQUIN VERGES PUJOL**

El que dice llamarse como queda anotado al marrgen de 79 años, casado, natural i vecino de este pueblo, el cual presta sus declaraciones al alguacil del Ayuntamiento, y preguntas sobre la actuación de la Maestra MARIA COMAS VILARDELL, dice:

Que le conoce desde Octubre de 19.... Maestra de este Municipio..... antecedentes políticos, sociales tenía antes o después del Glorioso Movimiento Nacional, cree que sus idea seran y son de izquierda y por tanto se le puede considerar como desafecta al Régimen de la España Nacional Sindicalista.

No teniendo más que manifestar, firmando esta su declaración con el Guardia instructor que certifica, en el día, mes, año y pueblo indicado.

Firma JOAQUIN VERGES PUJOL

Firma VICENTE VIVAR

**MANIFESTACIÓN DE
DOÑA MARIA COMAS**

**VILARDELL, mayor de edad, maestra de Vilanova
De la Muga, natural de Vilahur.**

Interrogada que fue dijo, que con anterioridad al Glorioso Movimiento Nacional, no estuvo afiliada a ningún partido, sin que votase en las última selecciones, que una vez estallado el Movimiento siguió en Vilanova de la Muga, ejerciendo su cargo de maestra, sin que hiciese ninguna propaganda marxista, únicamente daba algunas lecciones a favor de la Republica, sin más actuación.

Que no tiene más que decir, firmando lo manifestado con el Guardia instructor, dándose por terminado este atestado, para ser remitido al señor Juez Militar de la Plaza de Figueres que ordena su detención.

Firma MARIA COMAS VILARDELL

Firma VICENTE VIVAR

**DECLARACIÓN DE
JOAQUIN VERGES PUJOL**

Convenientemente DECLARA: Que se afirma y ratifica en el contenido de la declaración prestada ante la Guardia Civil de Castellón de Ampurias, referente a MARIA COMAS VILARDELL, reconociendo como suya la firma y rúbrica que figura al pié de la misma.

Añade que tiene entendido que la citada MARIA COMAS, en el ejercicio de su cargo de Maestra, no daba a sus alumnas una educación ni española ni cristiana. Y que oyó decir que, en cierta ocasión, había mandado a las niñas que asistían a la clase a que apedrearan la Imagen del Señor.

Y no teniendo mas que manifestar, se da por terminada esta declaración, que leída que fue por el interesado, se encuentra conforme, firmando con S.S. y yo Secretario, que doy fé.

Firma JOAQUIN VERGES PUJOL i 2 firmes més.

GUARDIA CIVIL
del puesto de Castellón
de Ampúrias

En contestación a su respetable escrito fecha 26 de mayo pasado, en el que interesa informes acerca de la conducta y antecedentes de la Maestra Nacional de Vilanova de la Muga, MARIA COMAS VILARDELL; tengo el honor de participarle que según los informes adquiridos, dicha señora siempre se la ha conocido de ideas izquierdistas; en la Escuela daba a sus alumnos enseñanzas antirreligiosas, y en una ocasión excitaba los ánimos de los alumnos para que tirasen piedras a un crucifijo que había en el patio de la escuela.

Su conducta y antecedentes son pésimos, y en ocasión de la toma de Tueruel por los rojos, en unión de un francés que dice ser su “compañero”, invitó a los alumnos, para que sintieran emisiones rojas en la escuela, considerándola por lo tanto desafecta a la Causa Nacional.

Dios guarde a V/ muchos años.

Castelló de Ampurias 11 de junio de 1939. –Año de la Victoria

El Comandante del Puesto.

Firma ELOY SÁNCHEZ

INFORME

Instruido contra
La Maestra de
Vilanova de la Muga

Visto el escrito que el Juzgado Militar de Figueres interesa sobre los antecedentes y conducta observados con relación al Glorioso Movimiento Nacional por la Maestra de este pueblo MARIA COMAS VILARDELL; el Alcalde suscribe emite el siguiente INFORME:

PRIMERO: Que dicha era Maestra en la escuela de su cargo, donde la enseñanza laica en su grado máximo por cuento, cuando en los libros de texto se leía la palabra Dios, lo tachaba con tinta u obligaba a tacharla a los escolares.

SEGUNDO: Que tanto en la escuela que en el patio de recreo se hacia escarnio de la religión Católica, hasta llegar al extremo de invitar a los escolares de sexto a que apedregaran al crucifijo que antes de la implantación de la Republica estaba en el puesto de honor en la escuela.

TERCERO: Que así mismo se enseñaba la práctica de celebración de matrimonios civiles.

CUARTO: Que dicha escuela muchas veces era dirigida por un individuo de nacionalidad francesa que según se dice no es el marido de la maestra, pero si su compañero, el cual junto con la Maestra en relación de la toma de Turuel por las furzas rojas, invito a los escolares a que escucharan la emisión de radio roja.

Este es el informe que emito segun los datos que se han podido conseguir sobre su labor destructiva en la enseñanza que ha practicado la Maestra MARIA COMAS VILARDELL.

En Vilanova de la Muga, a 5 de Marzo de 1939.

III Año Triunfal.

EL ALCALDE

Firma PEDRO VICENS

DECLARACIÓN INDAGATORIA DEL PROCESADO

MARIA COMAS VILARDELL en la Cárcel Figueras a 16 de Junio de mil novecientos treinta y nueve, III Año Triunfal.

Ante el Señor Juez y de mi Secretario compareció el acusado María Comas Vilardell.

Preguntado por S.S.^a con arreglo a derecho, fue exhortado a decir verdad y siendo informado convenientemente, (...)

DECLARA: Que se afirma y ratifica en el contenido de la declaración prestada ante el Comandante del Puesto de la Guardia Civil de Vilanova de la Muga, digo, de Castellón de Ampurias, reconociendo como suya la firma y rúbrica que la autoriza. Dada que le fue (...) de los cargos que se le imputan, los nega terminantemente.

Leída que le fué esta declaración, se muestra conforme, firmando su S.S. y yo Secretario que doy fé.

Firma de MARIA COMAS i 2 més

AUTO-RESUMEN

En la Plaza de Figueres a diecinueve de Junio de mil novecientos treinta y nueve. Año de la Victoria.

Resultando que se incoó el presente sumarísimo de urgencia contra MARIA COMAS VILARDELL, natural de Vilahur y vecino de Vilanova de la Muga, de profesión Maestra Nacional, casada en este Partido Judicial de Figueres.

A quien se imputa los siguientes hechos:

Persona de ideas izquierdistas con anterioridad, ya al 18 de Julio de 1936, al ejercer su cargo de maestra lo hacia inculcando a sus discípulos ideas contrarias a la religión y a España, hacia con fuerza alarde de sus citadas ideas, elevando a las figuras de la rebelión marxista, con el fin de inspirar a las niñas sentimientos izquierdistas. Daba instrucciones en la forma en que se practicaban los matrimonios civiles y también los divorcios. Cuando fue retirado el crucifijo de la escuela invito a las niñas a que lo apedrearán. (Folios 1, IV, 5..).

Los informes obrantes en los folios, 2, 11 y 12 manifiestan que sus hechos fueron siempre de izquierdas, que se le puede considerar desafecta a la Nueva España y que su conducta y antecedentes son pésimos.

Que en la escuela daba a sus alumnas enseñanza antirreligiosa y que en otra ocasión citada a los discípulos para que tirasen piedras al señor. Que en los libros de textos en que aparecía la palabra Dios, se tachaba con tinta y obligaba a hacerlos a las niñas.

En los folios 12 y 13 reconoce que solamente hizo algunas lecciones a favor de la Republica, negando los demás cargos.

Considerando que tales hechos se reputan comprendidos en las disposiciones del correspondiente estado de guerra y que puede darse por conclusa la investigación.

Según el Decreto n. 55 y demás disposiciones de general aplicación. Se declara procesado a dicho individuo y pasar las actuaciones al Tribunal Militar.

Así lo acuerdo, mando y firma S.S. Doy fe.

2 Firmes il·legibles

Sentencia: MARIA COMAS VILARDELL, de 44 años hijo de Pere y de Catalina, natural de Vilahur y vecina de Vilanova de la Muga (Gerona) casada y de profesión Maestra Nacional. De ideología izquierdista con anterioridad al Movimiento, aprovechándose de su cargo de Maestra, procura inculcar a sus discípulos ideas antirreligiosas y anti-españolas, convirtiendo a la escuela en un centro de (...) y de corrupción moral. Instruía a las niñas sobre como se practicaban los matrimonios civiles y también los divorcios. Obligaba tachar en los libros la palabra Dios y en cierta ocasión fue retirado el crucifijo de la escuela y invitó a las niñas a que lo apedregaran.

Vista la sentencia dictada en esta causa con sujeción al Decreto n. 55 del 1 de Noviembre de 1936, en cuya parte dispositiva, se impone la pena de muerte al encartado JOAQUIM RUBAU ROIG; a la de 30 años de reclusión perpetua a FRANCISCO MATEU MARGARIT, PEDRO CASTELLO JUANALS y JUAN PADROSA RIBAS; a la de 20 años de reclusión temporal a PEDRO CARNER ROTALLAN; ala de 15 años de reclusión temporal a AUGUSTO PALET CLAVET, ANTONIO CAPELL BOFILL y JOSE PALOMERAS SALELLAS; a la de 12 años y un día de reclusión temporal a LUIS CLARA PALET, MIQUEL SALVADOR LLACH, ENRIQUE NADAL JAIME, MARTIN CULBRET SALA, ERNESTO ISERN BARCELLI, VICENTE PLANELLES MARTINEZ y **MARIA COMAS VILARDELL**, y estimándola ajustada a derecho.

ACUERDO: Aprobarla y en su virtud comuníquense las penas de muerte impuestas a la Accesoría Jurídica del Cuartel General S.E. del Generalísimo. Pasen los autos a su instructor para cumplimiento del fallo respecto, a los no condenados a la pena capita, y en cuanto a estos, suspenderá la ejecución en tanto no reciba de esta auditoría noticia del estado de S.E. o resolución de conmutación de pena.

OTROSI DIJO: En conformidad con la anterior resolución dictada por el Consejo permanente n. 2 de la Plaza de Gerona.

ACUERDO: El sobreseimiento provisional de esta causa, para el encartado JUAN SERRAN VIRGILI, en el concepte expersado en el inciso 1 del Artículo 538 del Código de Justicia Militar, volviendo los actos al Instructor para notificación y a fin de que se ponga a disposición de la Autoridad Gubernativa por la estimada sanción.

EL AUDITOR DE GUERRA

FIRMA

Maria Comas Vilardell, de Regás, natural de Vilahur, provincia de Gerona, de 46 años de edad, y provista de cédula personal de 16ª clase, nº 2.227, expedida, en Figueres, ex-vecina de Vilanova de la muga (Gerona) y en la actualidad con residencia en Figueres, Cervantes, 90, a N.S. con el mayor respeto expone:

Que la recurrente fue juzgada en Consejo de Guerra el 30 de junio de 1939, en Gerona y condenada a 12 años y un día de reducción temporal. El 9 febrero del corriente año, la Comisión central de examen de (...) acordó dejarle en 12 años confirmando el excelentísimo Señor Minsitro del Ejército con fecha 4 marzo, por lo que fue puesta en libertad el 14 abril próximo pasado. Teniendo en cuenta que la recurrente contrajo matrimonio con individuo francés el 18 julio de 1920, según postula material que acompaña, y que por tal matrimonio cabe considerarla como francesa, y que como a tal figura inscrita en el Consulado general de Francia en Barcelona, con el número 2256. Según puede comprobarse por el certificado expedido por agente Consular de Francia en Figueres, y allándose sin medios de vida y en delicado estado de salud, a N.S:

Suplica se digne a autorizarla para fijar en Collioure (Francia) su residencia, donde tiene a su marido trabajando, o permita sea pedida esta autorización a su superioridad por mediación de la policia de Figueres.

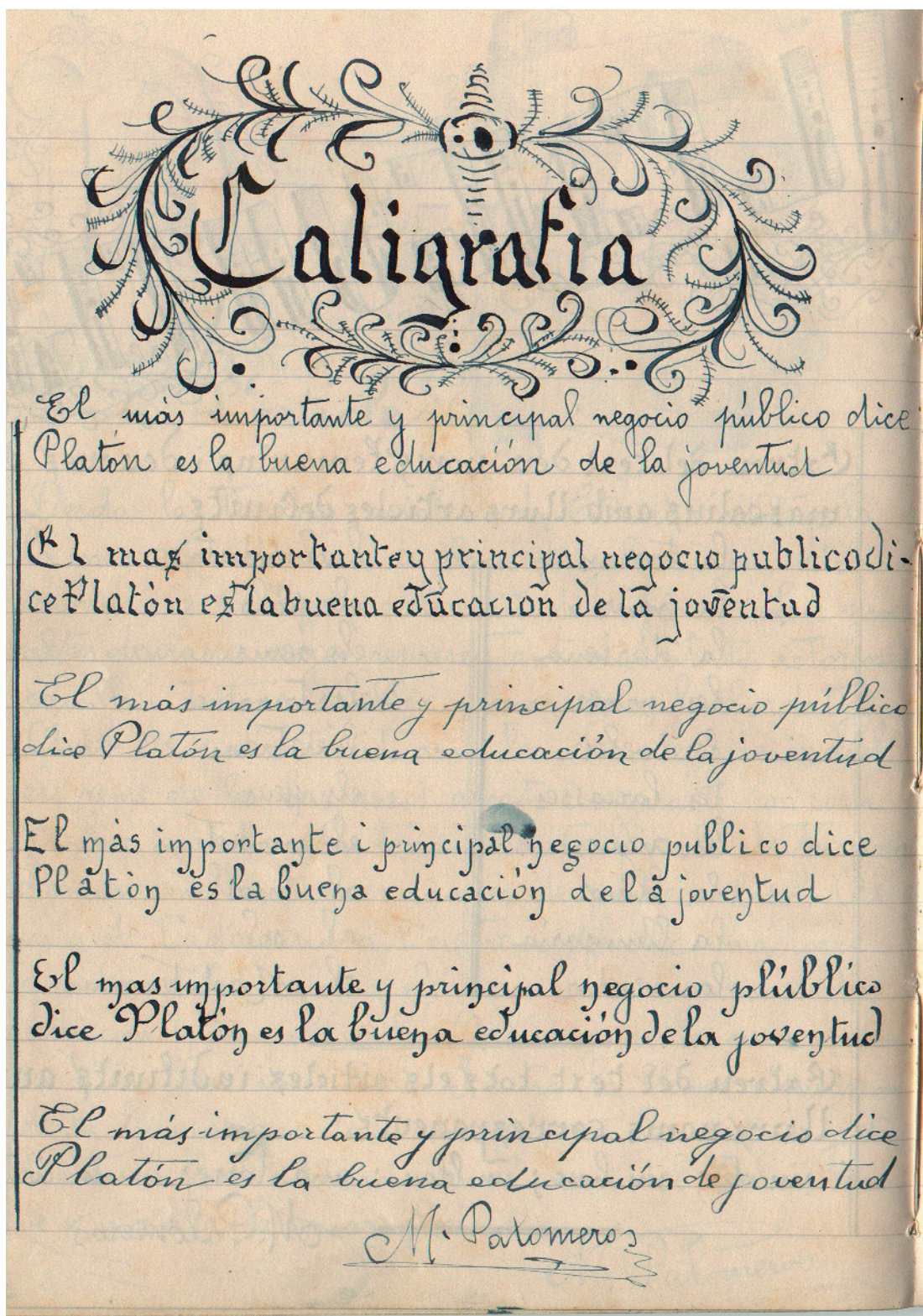
Gracia que no duda alcanzar del bondadoso corazón de N. S. Cuya vida gde Dios muchos años.

Figueres, 26 mayo de 1942.

Firma MARIA COMAS VILARDELL

MATERIAL ESCOLAR DE LA REPÚBLICA

LLIBRETES

100/

Calligrafia

No malgastem mai el temps

NO MALGASTEM MAI EL TEMPS

No malgastem mai el temps

No malgastem mai el temps

Temps

TEMPS

Temps

el Temps

Temps

TEMPS

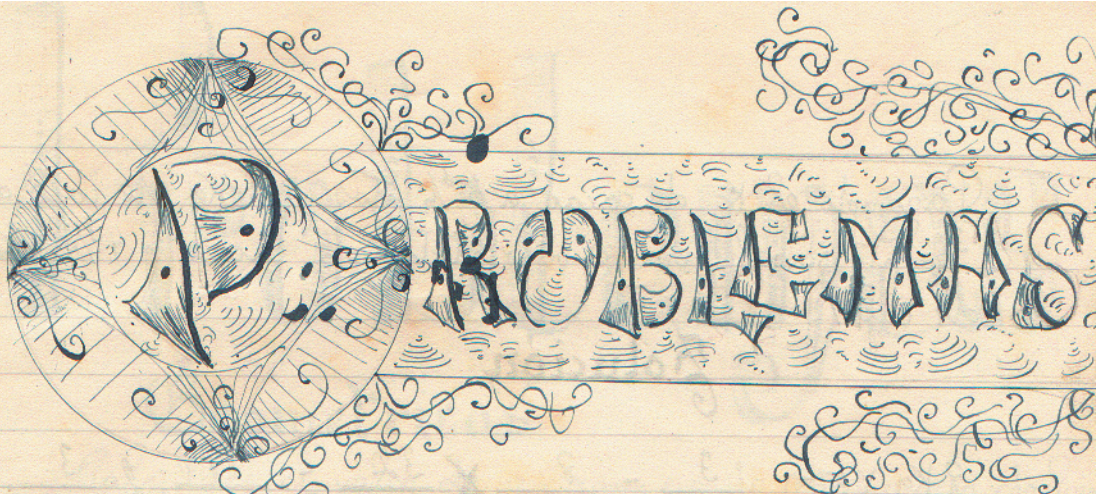
No malgastem mai el temps

No malgastem mai el temps

No malgastem mai el temps

Montserrat Palomera

Vilafant 4-XI-36

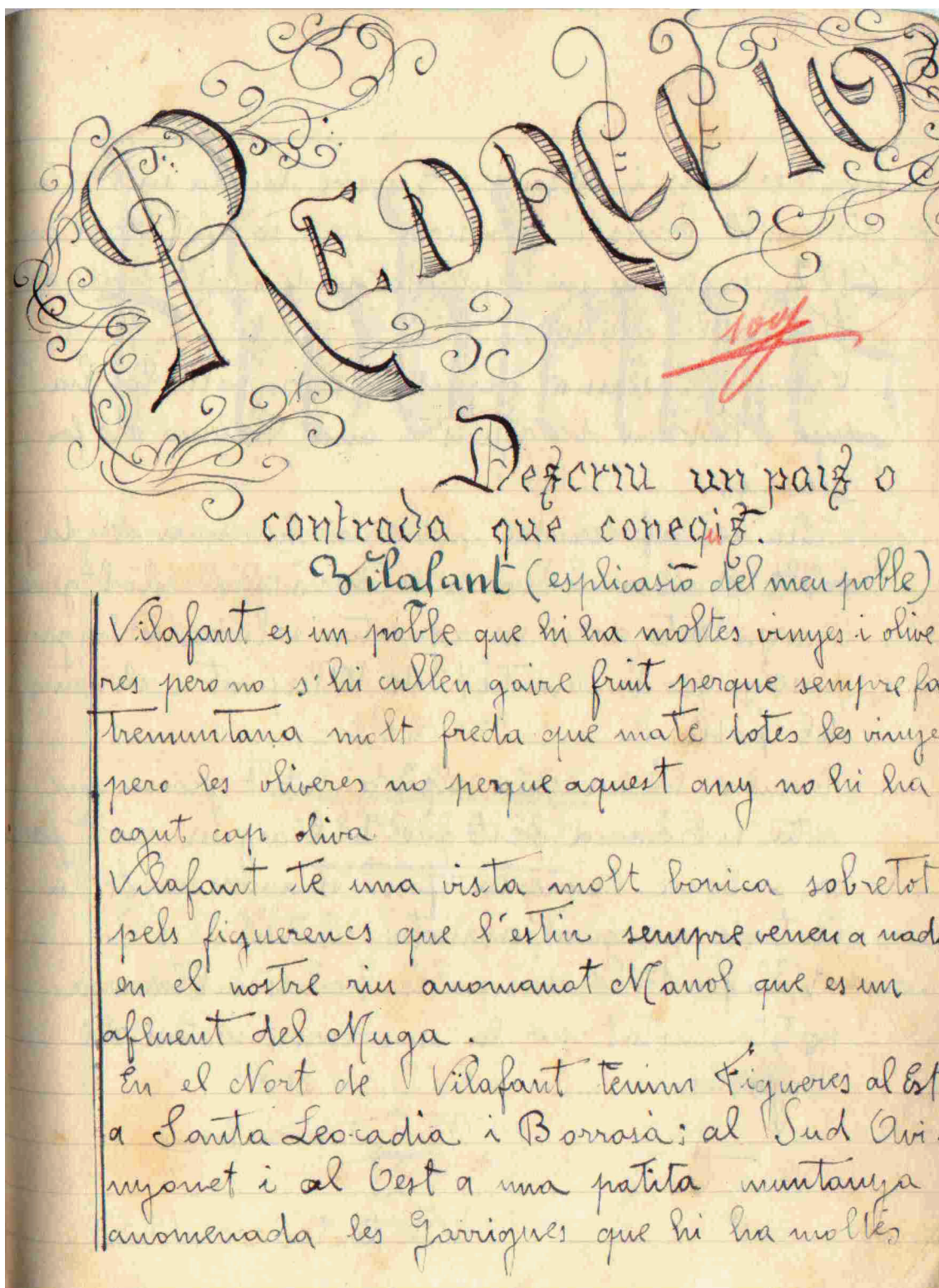

PROBLEMAS

Un tratante en granos cobrò una letra de 9560'50 ptas con quebranto de 12'75 ptas y el liquido lo empleo como sigue; la quinta parte en tela de 0'95 ptos m.; la mitad del sobrante en paño de a 18'25 ptas m. y el resto en vinagre de a 0'25 ptos libro. Quanto tuvo de cada cosa?

Solucion

$\begin{array}{r} 9560'50 \text{ ptas} \\ - 12'75 \text{ " } \\ \hline 9547'75 \text{ ptas} \end{array}$	$\begin{array}{r} 9547'7515 \\ \underline{45} \\ 047 \\ \underline{27} \\ 25 \\ \hline 9547'75 \end{array}$	$\begin{array}{r} 1909'55 \text{ } 10'95 \\ \hline 1909'55 \quad 0095 \\ \quad \quad 00500 \\ \quad \quad \quad 250 \\ \quad \quad \quad \quad 60 \\ \hline 1909'55 \quad 2010'052 \text{ tela} \end{array}$
$\begin{array}{r} 9547'75 \text{ ptas} \\ 1909'55 \text{ " } \\ \hline 7638'20 \text{ ptas} \\ 3819'10 \text{ ptas} \\ + 1909'55 \text{ " } \\ \hline 5728'65 \text{ ptas} \end{array}$	$\begin{array}{r} 7638'2012 \\ \underline{16} \\ 03 \\ 18 \\ \underline{02} \\ 00 \\ \hline 9547'75 \text{ ptas} \\ - 5728'65 \text{ " } \\ \hline 3819'10 \end{array}$	$\begin{array}{r} 3819'10 \text{ } 18'25 \\ \hline 3819'10 \quad 016910 \\ \quad \quad 14850 \\ \quad \quad \quad 02500 \\ \quad \quad \quad \quad 0675 \\ \hline 3819'10 \text{ } 0'25 \\ \underline{131} \\ 059 \\ \quad 191 \\ \quad \quad 160 \\ \quad \quad \quad 100 \\ \quad \quad \quad \quad 000 \end{array}$

figueres pins i alzines. També hi ha uns estudis molt bonics i moderns que son fet de l'any 1932 amb un esplendit jardí molt bonic al voltant dels estudis.

Vilafant es una riquesa de treball hi ha una fabrica de rejols i una fabrica de fer mosaics.

En les afores del poble hi ha una selida molt gran amb uns plantans i pins molt grossos i corpolents aquí en aquesta selida es un gran passeig per la juventud de Vilafant i els veïns del poble.

També hi ha una alzina molt grossa que esta sobre una font que te l'aigua molt fresca i bona aquesta font es anomenada la font de puig Masamet.

Vilafant es un poble pero sembla una petita ciutat per la seva aproximidad de Figueres.

M. Palomares

Vilafant 3-4-1937

Castigo por habladora

De hoy en adelante procuraré ser mas trabajadora y no hablar durante la clase de labor

De hoy en adelante procuraré ser mas trabajadora y no hablar durante la clase de labor.

De hoy en adelante procuraré ser mas trabajadora y no hablar durante la clase de labor.

De hoy en adelante procuraré ser mas trabajadora y no hablar durante la clase de labor

De hoy en adelante procuraré ser mas trabajadora y no hablar durante la clase de labor

De hoy en adelante procuraré ser mas trabajadora y no hablar durante la clase de labor

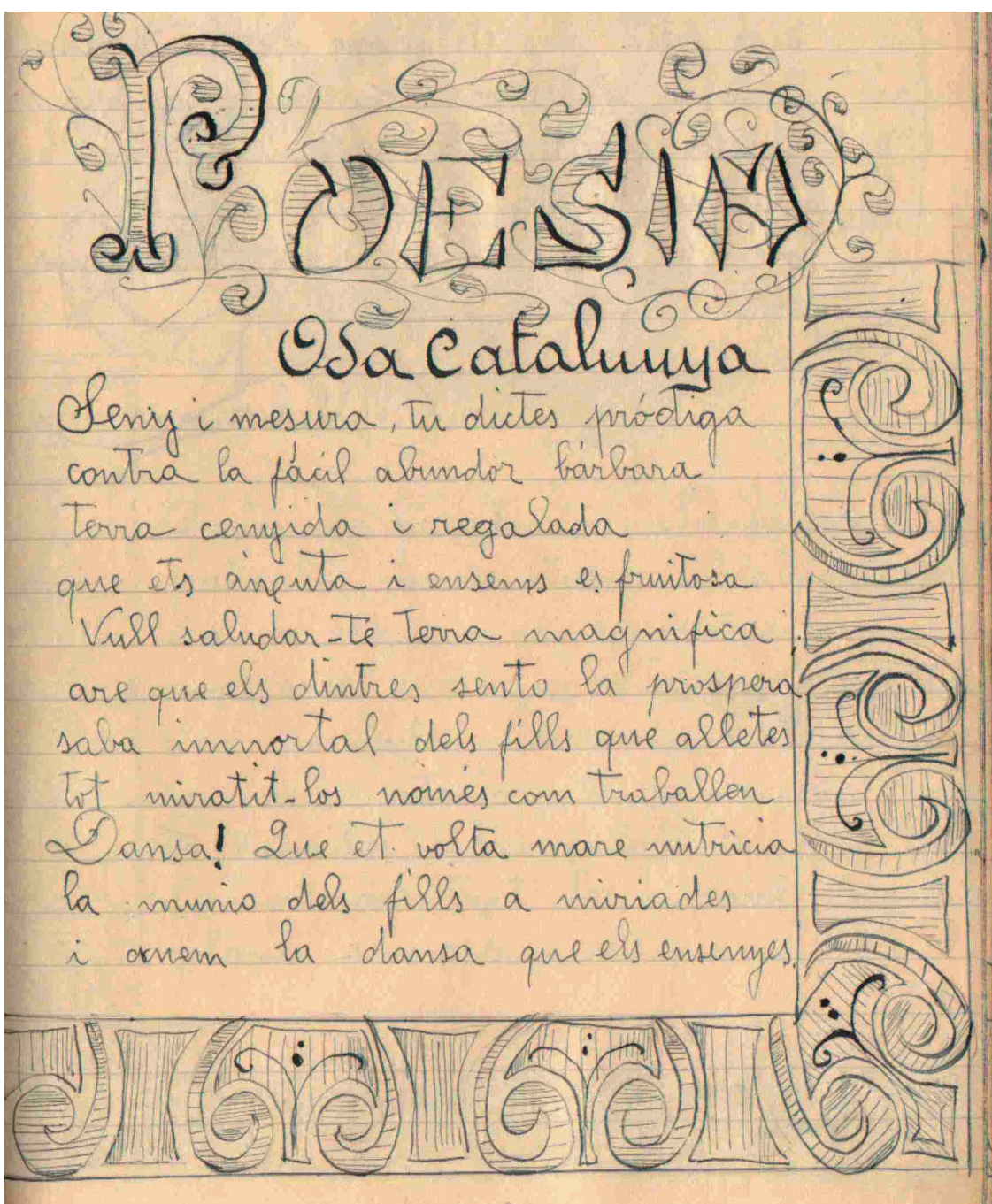
De hoy en adelante procuraré ser mas trabajadora y no hablar durante la clase de labor

De hoy en adelante procuraré ser mas trabajadora y no hablar durante la clase de labor

De hoy en adelante procuraré ser mas trabajadora y no hablar durante la clase de labor

Vilafant 3 - 3 - 1937

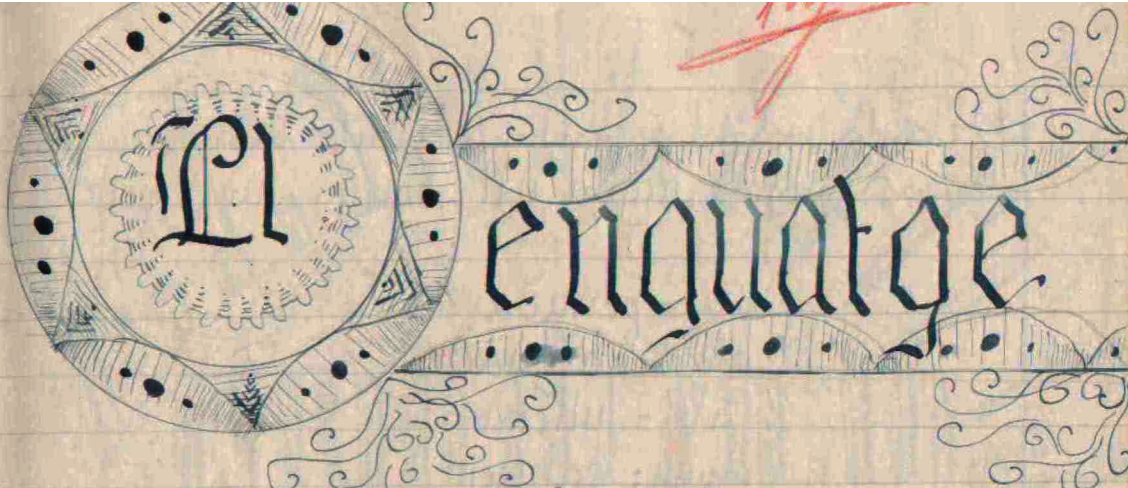
M. Palomeras

Osa Catalunya
Seny i mesura, tu dictes pròdiga
contra la fàcil abundor bàrbara
Terra cenyida i regalada
que ets àrgeta i ensems es fruitosa
Vull saludar-te Terra magnífica
ave que els dintres sento la prospera
saba immortal dels fills que alletes
tot miratit-los només com treballen
Dansa! Que et volta mare nutricia
la munis dels fills a miriades
i anem la dansa que els ensenyes.

i el fàtic que els prove de la dansa
I si la set els pren com una ànfora
tu la mort terra decanta i don's-la
l'aigua divina guaridora
de la set com ton non Catalunya

M. Palomas

erca en el diccionari els mots forral, trancall, grueneix, esquer, vincilar i fes una frase amb cadescuna.

Els neus s'ajassen pel forral
Em vaig perdre el trancall del camí
Amb aquest grueneix no enganxerem els peus
Les llegostes són un bon esquer per a les truites
El cos de la noïeta es vincilava com un imet

erca els noms derivats del terç i digues de quin primitiu venen.

sonal = forra	moviment = moure
trancall = trancar	pesador = pescar
belleres = bell	quarniments = quarar
matinada: mati	

De cada un del primitiu següents treu un de derivat; ~~per~~ peu, aigua, ull, canya, mar, peix.

peu = peuada

aigua = aiguada

ull = ullera

canya = canyer

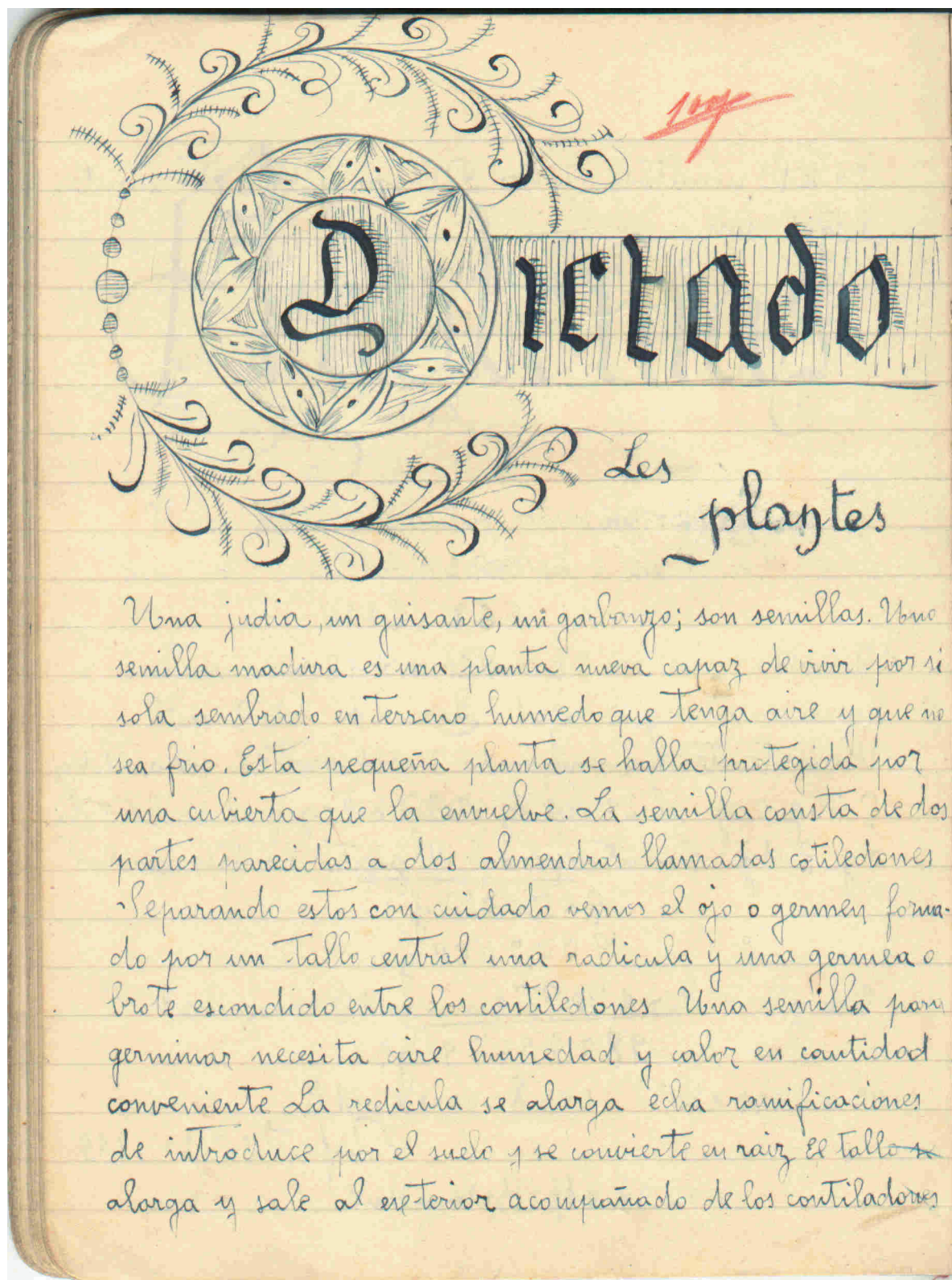
terra = terral

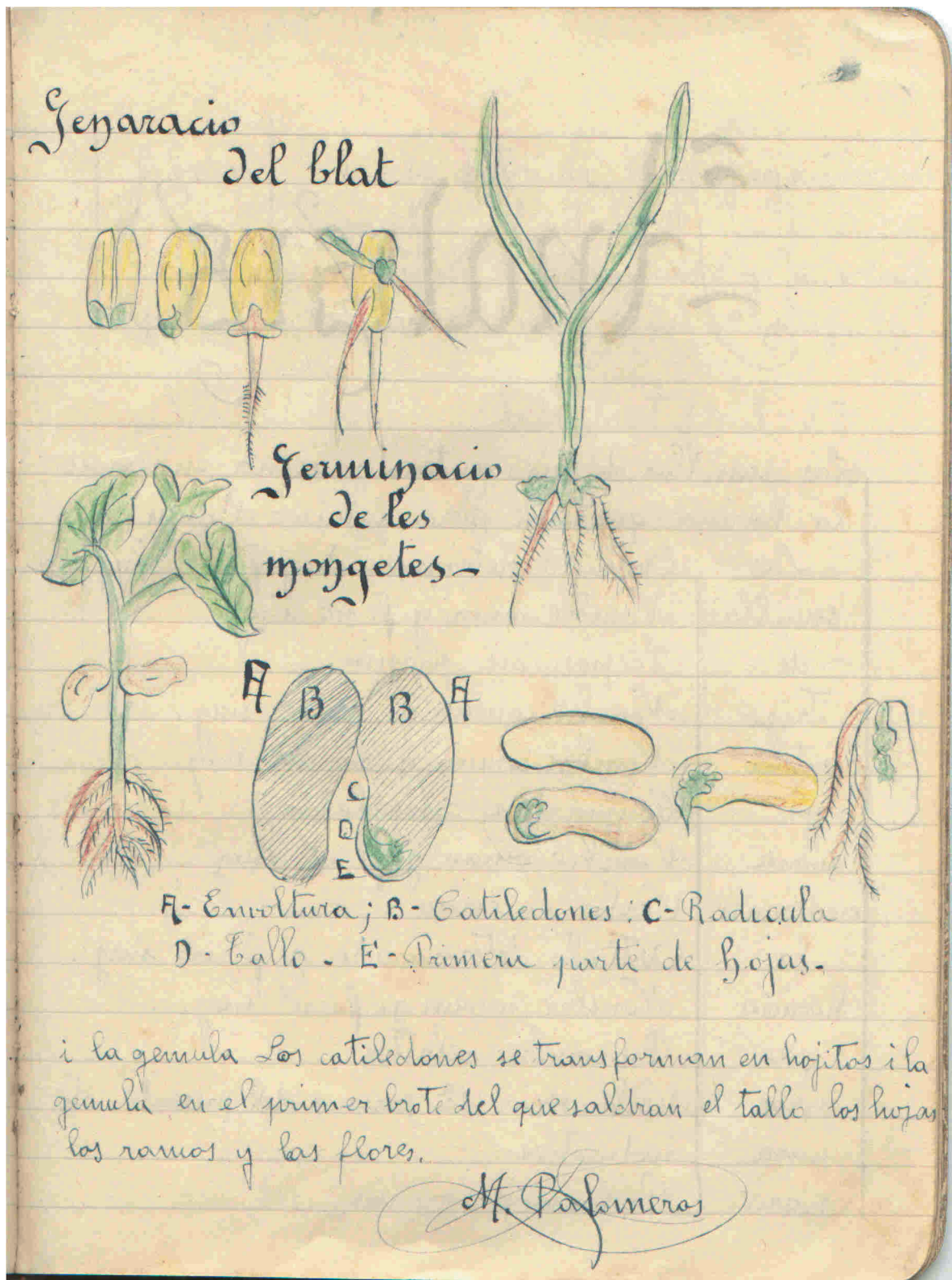
mar = marina

peix = paixera

Vilafant 12-4-37

C. Palomas

LA TERRA CATALANA

PROEMI

Estimar el propi país és una cosa instintiva.

Però si els coneixements respecte a ell es fonamenten a poder apreciar les característiques particulars del seu sòl, les gestes de la seva història, l'abast de la seva riquesa i de la seva cultura i el fons de tradició dels seus costums, llavors l'amor per la terra on hem nascut esdevé més pregon, més conscient i més ferm.

Que aquest amor que tots els catalans sentim per Catalunya es fonamenti sempre en un coneixement assenyat de la nostra terra, de la nostra història, de la nostra riquesa, i dels homes que, en diverses activitats, l'han honorada i enaltida.

Joaquim Pla Cargol

Aquest text és el pròleg del llibre *La terra catalana*, escrit pel mateix autor. És un llibre que he pogut tenir a les mans i m'he sentit privilegiada per aquest fet. És de la Rosa Tubert, que l'ha tingut amagat tota la seva vida. Sempre li ha tingut una gran estima. No volia que ningú li prengués ni li fes malbé. Tenia por que les seves filles li guixessin o li trenquessin.

Ara les seves filles tenen prop de cinquanta anys. Tot i això, ella encara té aquelles ganes de protecció envers el llibre i tampoc no vol que surti de casa. L'he observat des d'allí: És un mètode complet de lectura catalana. A la primera plana hi ha escrit: *Rosa Tubert, Dosquers. 30-4-1934*. Té quatre parts: *La terra catalana, la història, les ciutats - els costums i l'idioma i la cultura*. En totes parla de Catalunya i fa diferents anàlisis d'aquests temes principals.

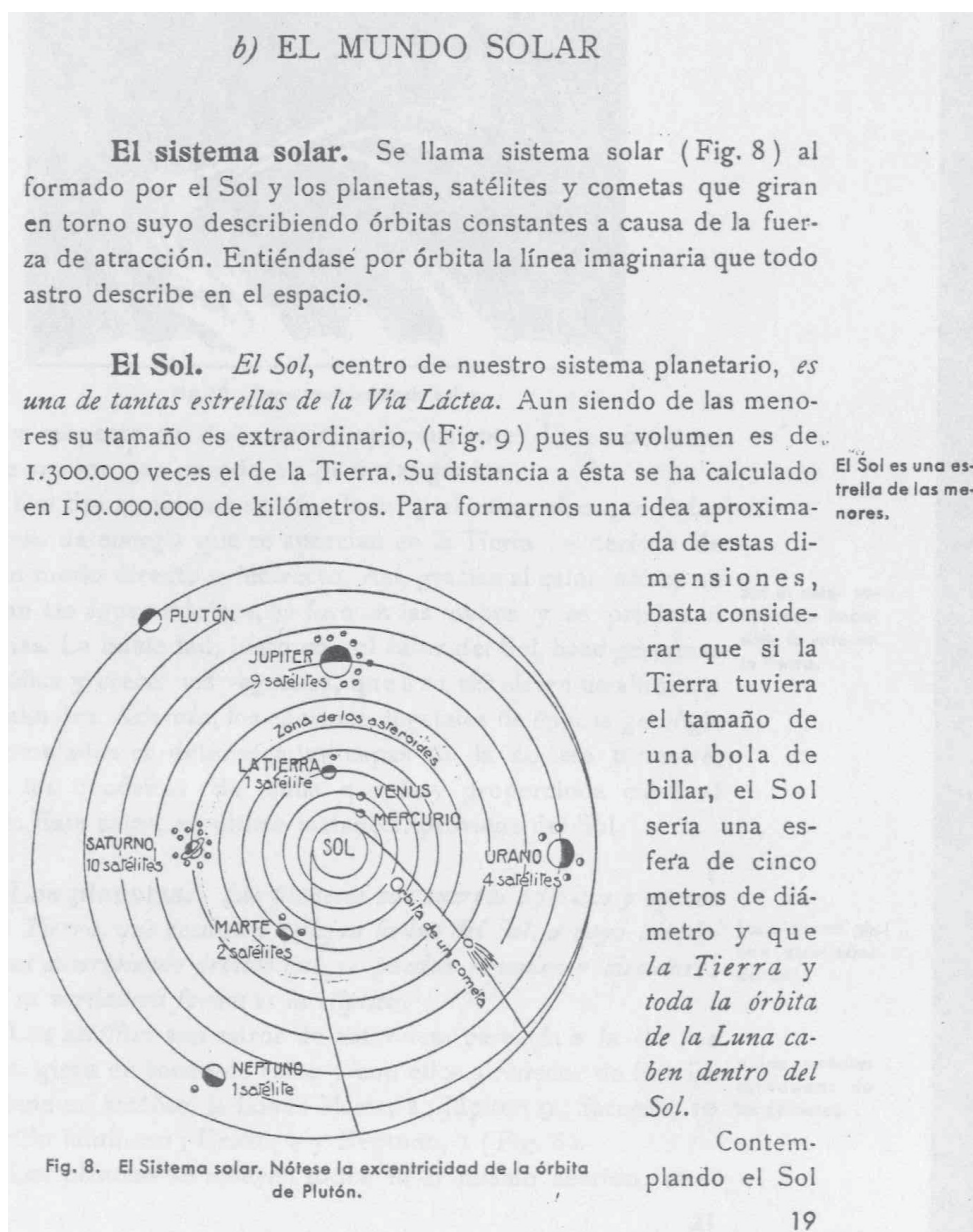
Tot girant les pàgines de *La terra catalana*, prop de la llar de foc, m'ha explicat alguna cosa de la seva època a l'escola: Va anar-hi al seu poble, a Dosquers, on al principi hi havia algun *Sant Cristo* penjat que amb la República van treure. Llavors hi van posar algun quadre d'Agustina d'Aragón, així com després van penjar els retrats de Franco. La seva mestra es deia Júlia Aguilar i era de Sant Joan les Fonts, però vivia a Besalú. Algunes tardes anaven a fora a passejar. Una tarda, recorda que la mestra els va portar a berenar al bosc. L'alcalde, que els va veure, va penjar a la porta un cartell que deia *Escola de vacances i rondalles*, perquè ell el que volia era que fessin classe.

M'ha parlat d'un altre llibre que tenia. S'anomenava *Lliçons de coses*. M'ha explicat que tenia molts versos i que era molt maco.

MANUAL DE GEOGRAFIA

Emilio Donato va ser director de l'Institut Ramon Muntaner de Figueres durant els anys de la República. Va ser denunciat per un mossèn i sentenciat a mort durant el franquisme per haver substituït l'assignatura de religió per una assignatura d'història de les religions. Es va salvar a l'últim moment però no va poder exercir la docència fins que el mossèn que l'havia denunciat no es va morir.

Va fer, juntament amb la seva dona, amb Magda Folch, un manual de geografia molt interessant, completíssim, datat de l'any 1936. Es tracta d'un llibre que, segons indiquen els mateixos autors en el pròleg, pretén ser una introducció a la Geografia General, quan en realitat a mi em sembla molt més que una simple introducció. Està destinat a alumnes de primer de batxillerat, (que tenien onze anys), la qual cosa també em sembla sorprenent. Finalment, fan constar que no pretén ser quelcom definitiu, sinó un simple assaig que busca la seva superació en un futur.

Parla de l'univers, de l'home, de la societat, dels continents... i tot complementat d'uns dibuixos fets per la seva dona, catedràtica de dibuix. Al final del manual hi consten lectures, escrits que he trobat molt interessants. Hi ha exemples que faciliten la comprensió de les coses, que fan imaginar-se quelcom que amb una simple explicació és més complexa d'entendre:

a través de un cristal ahumado, se nos aparece bajo el aspecto de un disco brillante, de parecido tamaño a la Luna, pero su naturaleza es muy distinta. Como resumen de los estudios que de él se han hecho, podemos decir que el Sol es una enorme esfera compuesta de las siguientes partes :

Núcleo solar. a) Un *núcleo* central formado por materias gaseosas de temperatura elevadísima y de una gran densidad a causa de la enorme presión a que se hallan sometidas.

Fotósfera. b) La *fotósfera*, que envuelve el núcleo, y se presenta a nuestra vista con el aspecto de una superficie blanca, muy luminosa. Con ayuda del espectroscopio se ha observado que la fotósfera está constituida por nubes luminosas de hierro y níquel, en estado gaseoso a causa de su altísima temperatura. Aparecen además, durante algún tiempo, manchas oscuras cuyo paso por el disco del Sol ha permitido medir el movimiento de rotación de éste.

Cromósfera. c) La *cromósfera* — visible sólo en los eclipses — envuelve la fotósfera y está formada por materias gaseosas de un brillante color rojo, atravesadas a veces por llamas gigantescas llamadas *protuberancias* (Fig. 10), que se levantan a miles de kilómetros.

Protuberancias.

Corona solar. d) La *corona*, finalmente, rodea a la cromósfera y está formada por gases enrarecidos mucho más tenues que nuestra atmósfera.

20

Fig. 9. Tamaño relativo del Sol y los planetas.

(...) Observarás, además, que hay puntitos luminosos que parecen aislados, solitarios en la densa oscuridad del cielo, mientras que otros se agrupan en formas caprichosas e irregulares. Y debajo estás tú, los piés sobre el ancho suelo de la Tierra, que cierra la línea de los horizontes. Seguramente creerás que esta Tierra que te sustenta y que contemplas a la luz lechosa de los astros, es mucho mayor que estos

puntitos luminosos del cielo. Tal vez te figures también que tu mismo eres mayor que cualquiera de estos puntos, porque con un dedo colocado ante tus ojos puedes tapar toda una serie de ellos. Y no obstante, aunque así te parezca, no es así (...).

REVISTES

A l'Institut Ramon Muntaner hi publicaven una revista anomenada *Stil-lus*. Hi havia escrits de professors, d'alumnes, poemes, contes... M'ha cridat l'atenció, precisament, l'escrit d'Emilio Donato que encapçalava un d'aquests periòdics. Els alumnes, diu, li van demanar que fes la presentació. Ell, afirma, no va pas dir que no, ja que un professor no ha de negar mai una

petició així als seus alumnes. En una altra, hi ha un escrit d'Alexandre Deulofeu, en el qual també fa elogis als alumnes de l'Institut per haver emprès un projecte d'aquest tipus. D'aquests escrits es pot deduir ja la confiança que tenien aquests professors envers els seus estudiants. La confiança és un element molt important per poder dur a terme junts un projecte tan important com és el de l'ensenyament.

Figueres 22 de febrer de 1954. Preu 15 centims

STYL'US

ANY I	Orgue de l'Institut de Figueres	NÚM. I
-------	---------------------------------	--------

PRESENTACIÓ

Uns quants joves han fletat un vaixell anomenat "Styl'us" vaixell destinat al transport dels seus entusiasmes primerencs. Aqueixos joves m'han demanat de fer la presentació del periòdic llur. Jo no podia negar-ho en primer lloc, perquè un professor no deu negar mai una petició d'aquesta mena que provingui dels seus alumnes i en segon lloc perquè es tracta de donar un estimul a iniciatives lloables d'un grup de gent jove. El girar l'espatlla, romandre indiferent o bé el desconfiar d'aquest entusiasme que ara cristal·litza en una publicació, fora declarar-se estúpidament escèptic davant d'un noble afany juvenivol. I si hom és escèptic respecte de l'eficiència de la joventut, ho és respecte de tot, perquè en darrera instància, la joventut de cos o d'esperit, és el bé etern, inexhaurible i únic en l'àrea del qual neixen tots els afanys de renovació en el sentit que sigui. Però, afany de renovació, és afany de vida. Com podria, doncs refusar-me a inflar el velam d'aquesta nau que ells han llugat pilotar, amb l'alè dels meus propis entusiasmes per tot allò que és obra de joves?

Com podia, fer-ho si jo he tingut sempre la profunda con-

vició de que el conreu espiritual de la joventut és la labor de fruits, immediatament menys tangibles, però a la llarga més efectius i reals?

Jo no sé malgrat tot, si els dirigents d'aquest periòdic, han pensat les dificultats en que es trobaran: potser un ambient d'indiferència per la seva modesta obra, potser inclús, algun somniure menyspreador i escèptic. Probablement no hauran pensat en tot això i faran bé de no pensar-hi massa. La reflexió excessiva sobre les dificultats, el calcul previ massa municions de les probabilitats de fracàs estronca els afanys més virils a ran mateix de la seva naixença. Penseu, joves de la redacció, que ni les rialles escèptiques, ni els ademans indiferents han fet mai res de profit; no han realitzat, en tot cas, més que la labor negativa de destruir ço que altres braços animosos havien enlairat. Els que han fet quelcom de notable en l'història, no són temperaments escèptics, sinó temperaments ardits, caràcters audaços com els vostres, perquè només als audaços ha ajudat la Fortuna.

Audaces Fortuna Juvat

No vull amb tot això profetitzar que en un demà proper o llunyà vosaltres fareu quelcom

de notable. La profecia fora massa aventurada. Ço que vull dir estrictament és que onsevulga que brolli un entusiasme hi ha possibilitats per a un gran esdevenidor; que on sigui que es mantingui viu un corrent càlid i fervorós d'afanys una mica irreflexius i un bon troç menyspreador de tota mena de dificultats eventuais, estarà sempre justificada una esperança en l'esdevenidor. Però allí on faci arrel la reflexió excessiva, l'interès personal apassionat o l'escèpticisme, hi tindrà vida—si d'això s'en pot dir vida—la llevor de l'apatia feta amb la substància de totes les esterilitats.

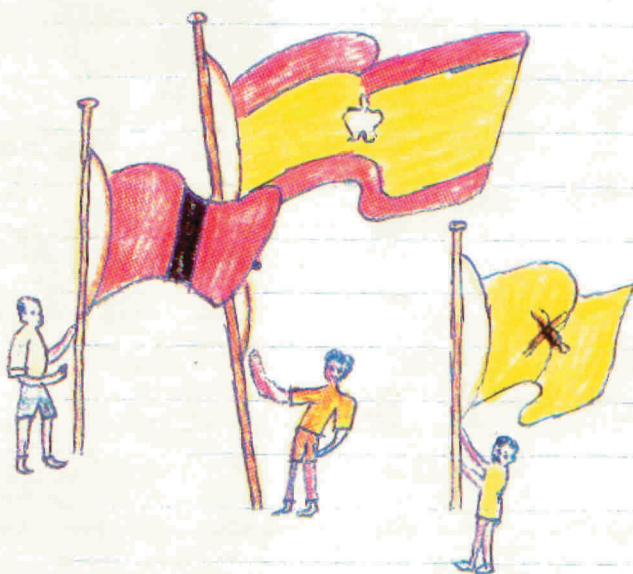
Com que vosaltres pertanyeu al grup dels audaços, dels ardits, dels entusiastes generosos i desinteressats, crec, sense por a equivocar-me, que en vosaltres, la gent que sàpiguen valoritzar les coses amb justesa, poden posar-hi un bri d'esperança justificada. Perquè si avui no us sortiu amb la vostra labor periodística, del recinte de l'Institut, qui sap demà per quins mars us farà vogar, la vostra ardidesa i aqueixos en entusiasmes vostres que ara tot just apunten!

E. DONATO I PRUNERA.

MATERIAL ESCOLAR DEL FRANQUISME

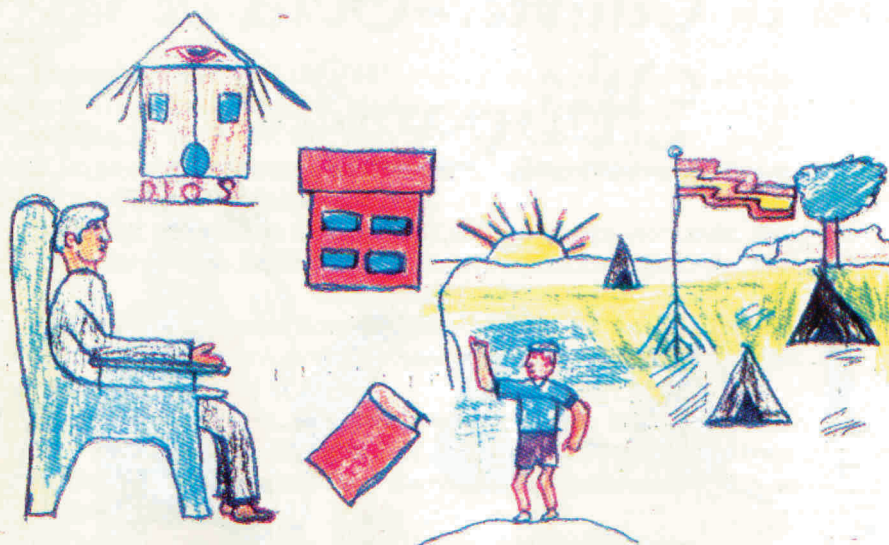
LLIBRETES

Izar y Arriar.

Izar. - Las Banderas entonando uno de los Cantos Nacionales.
Codos. - En el nombre del Padre, del Hijo, etc.
Maestro. - Señor, Dios todopoderoso que nos has
Arriar. - Formación de los alumnos ante el mástil.
Maestro. - El Angel del Señor anunció a María.

El descanso, Sus fines,

El trabajo que diariamente realiza hoy el productor es muy distinto de los tiempos de antes de la guerra. Hoy se estimula al productor con vacaciones retribuidas es decir que tiene derecho a vacaciones pagadas y antes no ocurría así. De ahí que cuando nosotros ocupamos un cargo, oficio o colaboración en la comunidad de España debemos tener gran entusiasmo por el cargo que ocupamos unido a que aquellas productoras que más se hayan destacado o distinguido durante el año serán preferidos para que disfruten cierto número de vacaciones. Estas vacaciones deben ser buenas para después reanuden... etc

León 10 de junio de 1969.

El alumno: Eusebio Álvarez Fernández
de 8 años de edad.

Leció'n Comemorativa,
12 de Octubre. - Dia de la
Hispanidad,

Matana es dia de Festa: la His. panidad
y al propio tiempo la Fiesta de la Virgen del Pilar.
La primera celebra el CDLXXV aniversario del
descubrimiento de América; efemérides gloriosa, que
nos recuerda la eterna misión de España: el alum-
bramiento de pueblos a la Fe y a la civilización.
León 11 de octubre de 1968. Roberto Miguel Alair 7 años

CATECISMO PATRIÓTICO ESPAÑOL

Va ser llibre de text obligatori a les escoles espanyoles per una orde del *Ministerio de Educación Nacional*, que data el març de 1939, un mes abans del final de la Guerra Civil. Aquesta és una petita mostra de les seves pàgines, on s'hi difonien i s'hi establien sempre les idees polítiques i religioses del Règim:

VIII

LA LENGUA

- ¿Cuál es la lengua del pueblo español?
- La lengua del pueblo español es la lengua castellana.
- ¿Se habla solo en España la lengua castellana?
- La lengua castellana se habla en España y en todas las naciones hijas de España, como son las de América del Centro y del Sur y las Islas de Oceanía.
- ¿Y es hermosa y apta la lengua castellana?
- La lengua castellana es hermosa y apta cual ninguna otra de las lenguas vivas, pues es la que mejor conserva el carácter del latín de que procede.
- ¿Tiene mucho porvenir la lengua castellana?
- La lengua castellana tiene porvenir inmenso, pues además de ser hablada por el mayor número de naciones, tendrá que venir a ser la lengua de la civilización en lo futuro.
- ¿Por qué decís que la lengua castellana será la lengua de la civilización en lo futuro?
- La lengua castellana será la lengua de la civilización en lo futuro, porque el inglés y el francés, que con ella pudieran compartir esta función, son lenguas tan gastadas, que van camino de una disolución completa.
- ¿Se hablan en España otras lenguas más que la lengua castellana?
- Puede decirse que en España se habla solo la lengua castellana, pues aparte de ésta, tan solo se habla el vascuence que, como lengua única, solo se emplea en algunos caseríos vascos y quedó reducido a funciones de dialecto por su pobreza lingüística y filológica.
- ¿Y cuáles son los dialectos principales que se hablan en España?
- Los dialectos principales que se hablan en España son cuatro: el catalán, el valenciano, el mallorquín y el gallego.
- ¿Tiene literatura abundante la lengua castellana?
- La lengua castellana tiene una literatura clásica hermosísima y abundantísima, la más hermosa y más original de todas las modernas literaturas.
- ¿Cuáles son los principales caracteres de la literatura clásica castellana?
- Los caracteres principales de la literatura clásica son: espiritualidad, dignidad moral, ortodoxia, culto del honor y de la justicia, aire popular, sonoridad e hidalguía caballerisca.

- ¿Y cuáles son los principales clásicos de la literatura castellana?
- Los principales clásicos de la literatura castellana son: el poema del Cid, el romancero, el Arcipreste de Hita, Fray Luis de Granada, Fray Luis de León, Santa Teresa, Cervantes, Lope de Vega y Calderón de la Barca.

XXXII

LOS ENEMIGOS DE ESPAÑA

- ¿Cuáles son los enemigos de España?
- Los enemigos de España son siete: el liberalismo, la democracia, el judaísmo, la masonería, el capitalismo, el marxismo y el separatismo.
- ¿Qué es el liberalismo?
- El liberalismo es el sistema político importado de Francia, que ha regido en España desde hace más de un siglo, hasta que le ha dado muerte nuestra gloriosa Cruzada, en el cual el Estado se muestra indiferente ante toda religión y ante toda idea trascendental de Patria; concede iguales derechos al bien y al mal, a la verdad y al error, y permite al fuerte explotar al débil, concediendo libertad para todo con tal que se eviten ciertas formas violentas que perturben el orden público.
- ¿Qué es la democracia?
- La democracia es la compañera inseparable del liberalismo, la cual proclama que todo poder público viene de la libre voluntad de los individuos particulares, a los que reconoce como iguales, sean sabios o ignorantes, honrados o criminales, y una vez constituido el Estado con esa base falsa, ya no reconoce derechos superiores o anteriores a él ni en la sociedad ni en los individuos, que para él no valen nada más que por el voto que pueden darle o retirarle.
- ¿Qué es el judaísmo?
- El judaísmo es el sistema político-social que adoptó el pueblo judío, después de haber dado muerte a Cristo, para dominar al mundo, según sus profecías; y como no puede satisfacer sus ansias de dominación sino debilitando o destruyendo los pueblos civilizados y cristianos, considera lícitos todos los medios para llegar a ese fin, sembrando toda clase de errores, propagando toda clase de inmoralidades, fomentando partidos y discordias en las naciones y hasta procurando guerras con las cuales los pueblos mutuamente se aniquilen.
- ¿Qué es la masonería?
- La masonería es una sociedad secreta, aliada del judaísmo, para realizar en la sombra sus intentos criminales, y tiene por divisa su odio contra Cristo y aun contra Dios, ensalzando todas las fuerzas de la naturaleza, hasta las pasiones más bajas y abominables, como procedentes de lo que llaman el gran Arquitecto del Universo, adoptando como medio el disimulo y la hipocresía más solapada.

- ¿Qué es el capitalismo?
- El capitalismo es un hijo natural del judaísmo, pues perdida la esperanza de la otra vida, viene a adorar al becerro de oro, como había hecho en el desierto mientras Dios le daba su Ley a Moisés, y así trata de apoderarse de la riqueza de los pueblos por cualquier clase de medios, sin reconocer otra ley moral más que la del propio interés, para dominar con el oro a todos sus semejantes, a los Estados y a las naciones, y gozar sin tasa de todos los bienes de este mundo.
- ¿Qué es el marxismo?
- El marxismo es el heredero directo de todos los enemigos anteriormente mencionados, que se distingue por su odio a la Religión, a la Moral, a la Patria y a todo lo existente, intentando formar una humanidad nueva con la base de una nueva justicia y un reparto mejor de las riquezas, sobre las ruinas humeantes de todos los valores humanos, y conduciendo al hombre a la mayor degradación y esclavitud, pues le despoja de toda propiedad, hasta de la de sus hijos y de su propia persona.
- ¿Y qué es el separatismo?
- El separatismo es como un parásito que nace y crece cuando el organismo de la nación se debilita y pretende amputarle algunos miembros para cebarse en ellos más a sus anchas; sacrifica el bien común de la nación al bien privado de las regiones, que no puede conseguir por esos medios; reniega de la Patria y quiere anular su historia, haciéndola retroceder a un período embrionario o de formación y, para conseguir su intento, no duda en coaligarse con todos sus enemigos, aunque a veces aparente combatirlos.
- ¿Y puede un católico o español cooperar con alguno de estos enemigos de la Patria?
- Ningún católico ni español puede lícitamente cooperar con estos enemigos de la Patria, pues todos en una forma o en otra han sido prohibidos por la Iglesia, y vienen a ser como los siete pecados capitales en que España había incurrido y fue preciso lavar con sangre.
- ¿Y han quedado vencidos esos enemigos con la gran Cruzada?
- Con la gran Cruzada esos enemigos han quedado vencidos, pero no aniquilados; y ahora, como sabandijas ponzoñosas, escóndense en mechinales inmundos para seguir desde las sombras arrojando su baba y envenenando el ambiente, o atraer incautos con ayes lastimeros y cantos de sirena, principalmente la masonería, que es como la nodriza de todos los otros.
- ¿Y qué debe hacer España en este caso?
- España en este caso no debe dormirse sobre los laureles, sino vigilar siempre a fin de que no vuelva a ser infiel a Dios ni a sí misma ni a lo que la sangre de sus mártires reclama.

¡ESPAÑA INMORTAL!

(HIMNO DE LA UNIÓN)

Viste la Patria vestido blanco
tornasolado de oro y coral.
¡Paso al invicto Caudillo Franco,
que en él se encarna nuestro ideal!

A tu impulso, Caudillo glorioso,
alza España su frente abatida,
y amanece con auras de vida
el Imperio cristiano español.

Es la Patria la Madre adorada,
nuestra tumba será su regazo:
como hermanos, en cálido abrazo,
levantemos su nombre hasta el sol.

Suenen címbalos, picos y ruedas
tras el eco de bronces cañones,
que la Patria, deshecha en jirones,
ya recobra su fuerte Unidad.

Y a su eterno destino enlazados,
en su altar, Tradición y Progreso,
nueva España nos dan, con un beso,
de justicia, de amor y de paz.

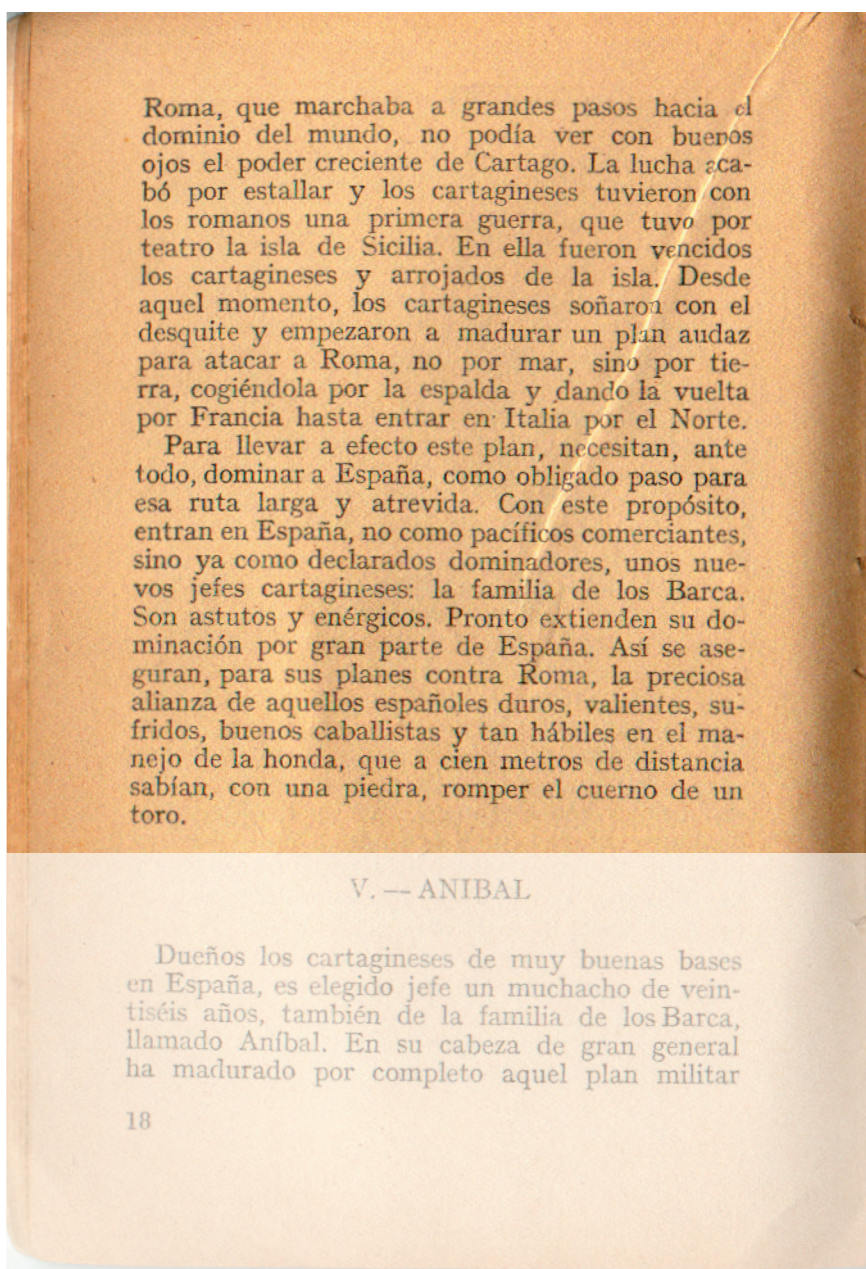
En torno del Caudillo, con fe en el porvenir,
marchemos todos juntos cantando nuestra Unión.
Por Dios y por la Patria, firmes hasta morir.
¡Arriba España! ¡Arriba su santa Tradición!

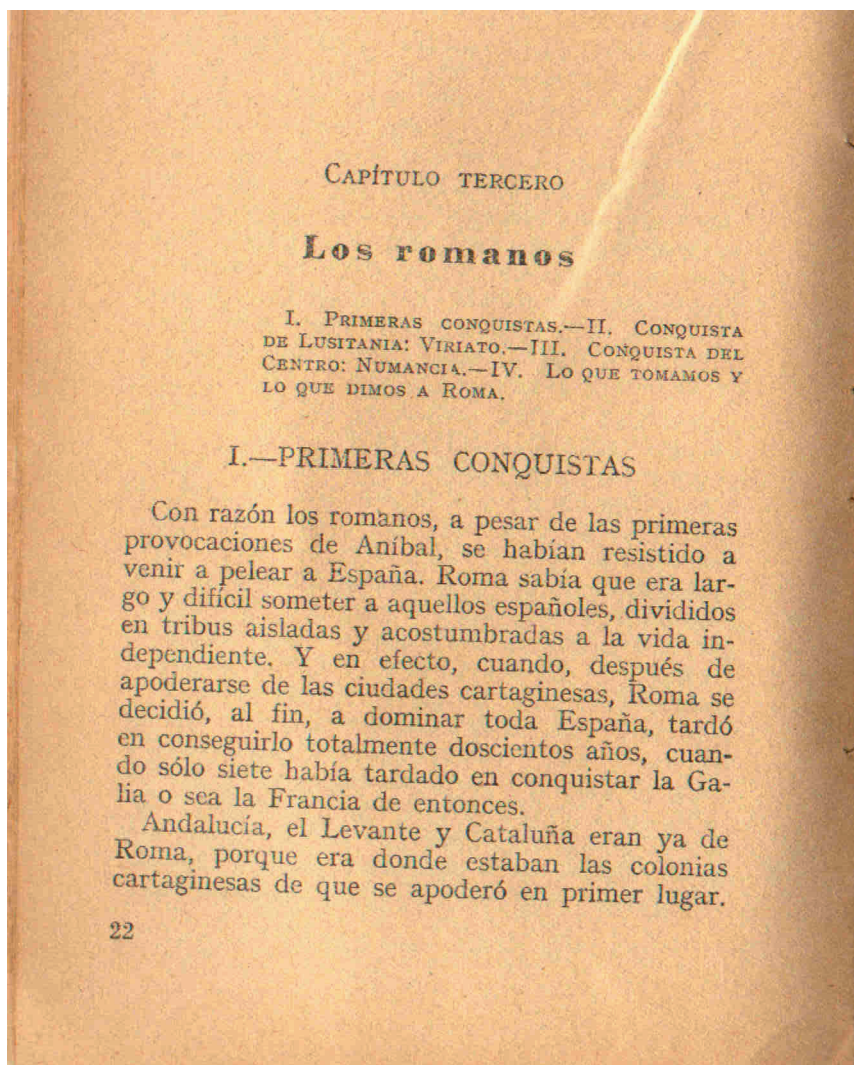
MANUAL DE LA HISTORIA DE ESPAÑA

SEGUNDO GRADO

Aquest llibre té quatre apartats: *España, una; España, grande; España, libre* i ¡arriba *España!*

En els temes d'Història Antiga es donava molta importància a "l'heroic esperit d'independència dels espanyols davant de Roma". L'objectiu era clar. Intentar difondre la idea que el poble espanyol reaccionava contra qualsevol intent de dominació, fos política o ideològica, tot elevant la força d'Espanya:

En les lliçons de l'Edat Mitjana, es parlava molt poc dels fets concrets d'aquest període. No hi havia referències exactes sobre els temes de la repoblació, de societat, economia, o de les relacions entre cristians, musulmans i jueus. Tanmateix, sí que es parlava de la glòria que corresponia a Espanya, per tal d'haver atès a Colón, a diferència dels portuguesos, que no havien escoltat les seves idees. Així descrivia la conquesta:

CAPÍTULO DÉCIMONOVENO

Cristóbal Colón

I. EL SUEÑO DE COLÓN.—II. LOS FRANCISCANOS.—III. LAS «ESPECIAS».—IV. EL DESCUBRIMIENTO.—V. EL REGRESO A ESPAÑA.—VI. LOS INDIOS Y LA ESCLAVITUD.

I.—EL SUEÑO DE COLÓN

Ya es «una» España por fuera y por dentro; una en la tierra y una en la Fe. Ahora, como esa unidad la han hecho en nombre de Dios y defensa de su doctrina y en gloria de su nombre, Dios la va a premiar haciéndola «grande».

Por los días en que más ocupados andaban los Reyes en la conquista de Granada, se había presentado varias veces a ellos, para hablarles de un vasto proyecto, un hombre un poco extraño. Hablaba el español con acento extranjero. Ponía gran fe en sus palabras, y cuando hablaba de sus planes, enrojecía de entusiasmo y de deseo de hacerse comprender. Se decía que era genovés de origen. Y se llamaba Cristóbal Colón.

Los planes que proponía a los Reyes eran los

136

conocer que lo que Colón les traía era un Nuevo Mundo.

VI.—LOS INDIOS Y LA ESCLAVITUD

Cristóbal Colón hizo todavía tres viajes más a América, descubriendo en ellos nuevas tierras. Pero como el provecho material que iba resultando de las exploraciones era poco, pues no aparecían ni las especias ni el oro, Colón temió que los Reyes fuesen a cansarse de hacer aquellos grandes gastos sin compensación y le fuesen a negar el apoyo para más viajes. Esto le decidió a traerse algunos indios como esclavos, para con el dinero de su venta disminuir los gastos de la expedición. Pero no bien lo supo la Reina, ordenó que fuese suspendida toda venta sobre los esclavos, hasta que ella consultase si la moral cristiana autorizaba tal comercio. Como le fuera contestado que no era moral aquello, la Reina no sólo prohibió terminantemente toda venta de esclavos, sino que ordenó devolver a sus tierras los que habían venido. Poco después dió Ordenanzas para América, en las que decía se procurase que los cristianos se casasen con indias y los indios con españolas.

Esta política de unión con los pueblos conquistados es una de las glorias mayores de España. Ninguna otra nación la intentó. España consideró siempre a los indios como hombres libres, hijos de Dios y hermanos nuestros, preocupándose por hacerlos cristianos y civilizados. Los que trajo Colón en el primer viaje fueron bautizados con gran pompa y los mismos Reyes hicieron de padrinos. El resultado de esta política

142

cristiana fué que los países que España conquistó en América son hoy pueblos civilizados, cristianos, de tipo europeo. Las razas se han unido estrechamente en ellos, dando lugar a los *mestizos*, *criollos* y *mulatos*, que son producto de la mezcla de los españoles con los indios y negros. Los demás pueblos no han sabido hacer esto. Muchos pueblos han conquistado y dominado tierras. Sólo España ha civilizado un Mundo.

143

Y es que para España la colonización fué una empresa del Estado, de los Reyes, que consideraban que el Papa les había concedido aquellas tierras para convertirlas y civilizarlas.

Ni Inglaterra, ni Francia ni Holanda colonizaron de este modo. La colonización era para ellas un negocio que concedían a una Compañía. Una vez concedida, el Estado no tenía ya nada que ver en el asunto y la Compañía, naturalmente, lo que procuraba era sacar el mejor partido posible de la explotación que le habían concedido. En España no; en España había toda una red de instituciones que unían en todo momento con el Estado la obra colonizadora y mantenían vivo en ella el sentido de responsabilidad. Para que los Gobernadores y demás funcionarios no abusaran del poder, los Reyes mandaban continuamente a América inspectores que los vigilaban y que escuchaban a todos los que tenían alguna queja o reclamación que hacer.

VI.—LA OBRA CIVILIZADORA

Fué maravillosa la rapidez con que aquellas tierras de América variaron de aspecto y entraron en la civilización. Al fin del reinado de Carlos V, a los sesenta años del descubrimiento, ya tenían Universidades, escuelas y colegios. Había indios que habían llegado a aprender latín. Se habían construido canales, puertos y caminos, y se habían establecido muchas industrias.

Además, todo se había hecho con minucioso esmero, tratando a aquellas tierras como iguales a las de España. Todas las demás naciones, en las tierras que dominaban, construían las casas y ciu-

168

dades de un modo pobre y económico, sin atender más que a lo preciso. Todas crearon un estilo llamado *colonial*, frío, sin arte, de pura utilidad. Sólo España trasladó a las tierras americanas, sin regateo, todo su arte y estilo de construcción, y las llenó de palacios y catedrales iguales en un todo a las que en España se hacían, que como modelo repiten en la actualidad los arquitectos.

Y es que España se sentía, no *dueña* de aquellas tierras, sino *madre*. Quería desdoblarse en ellas y hacerlas iguales a sí misma. Hasta los nombres que daba a las nuevas ciudades y tierras lo demuestran. Las llamaba Nueva España, Nueva Granada, Cartagena, Toledo... Las ponían sus mismos nombres, como se les pone a los hijos que más se quieren.

VII.—LA CALUMNIA Y LA VERDAD

Claro es que, a pesar de ser esta la regla general, hubo algunas excepciones de abusos y crueldades. Algunos frailes, sobre todo el dominico Fray Bartolomé las Casas, movidos por amor a los indios, protestaron de ellos ante los Reyes. Y estas protestas, que lo que indican es cómo los Reyes tenían abierto el camino para todo el que les ayudase a corregir cualquier abuso, han servido a nuestros enemigos para calumniar la maravillosa obra de España en América y pintarla como un conjunto de crueldades y durezas.

El que quiera convencerse de la falsedad de eso, que lea las *Nuevas Leyes* que para el gobierno de aquellas tierras dió Carlos V. Son un modelo de amor a los indios y de cuidado para sus almas y para sus cuerpos. Se prohíbe en ellas otra vez la

169

Parlava dels "Indis" com d'homes que, gràcies a la conquesta d'Espanya, van poder arribar a ser civilitzats. Evidentment, no parlava en cap moment del fet que els privessin de la seva cultura, de la seva llengua, de la seva religió, i de tants altres elements que havien fet que els seus costums anessin desapareixent. Sols feia referència a les "grans accions" que van dur a terme aquells "grans conqueridors" espanyols amb la seva arribada.

Il·lustració de l'època (extreta de llibre satíric "El florido pensil").

La redacció dels temes de l'Edat Moderna tenia un pes ideològic menor que en els anunciats de primer, les qualificacions i judicis de valor no hi eren en excés.

En els temes de l'Edat Contemporània hi apareixien diverses desqualificacions com: *desastre, desórdenes, motines y robos*, referits a la Primera República, i *debilidades y errores de sentido liberaldemocrático*, envers la Restauració.

La guerra de Cuba i Filipines es va qualificar de *brutal e injusta agresión norteamericana*, i d' *heroica defensa* l'actitud espanyola. Quan es parlava de La Dictadura de Primo de Rivera ho feia tot elevant-la. Es deia que Primo de Rivera *pensava que su obra, y acaso la de Mussolini en Italia, eran "dictaduras" pasajeras, limpiezas de momento, para volver luego a lo que él llamaba la "normalidad", o sea a una forma de Gobierno estable que no acertaba a concebir de modo muy distinto a la que él había destruido*. Defineix aquest personatge de la següent manera: *El General Primo de Rivera es un gran patriota, valiente, rapidísimo de inteligencia, arrollador de simpatía*. El concepte *antiparlamentarismo*, estava situat juntament als d'autoritat i ordre, sempre amb connotacions positives.

L'últim tema s'anomenava *El Movimiento Nacional*, que començava així: *Así como en la República se concentran todos los enemigos de España, en el Movimiento Nacional se concentran todas sus fuerzas de salvación*. Evidentment, es refusava el parlamentarisme, i hi havia importants desqualificacions de la Segona República. No s'indicaven les seves etapes polítiques i només interessaven *sus desastres, sus desórdenes, sus crímenes, su sentido antinacional y anticatólico*. Elevava la figura de Franco, *el Caudillo* i parlava també, entre d'altres temes, de la *victoria*. Es deia que *Franco no es el "dictador" que preside el triunfo de un partido o sector de la nación. Es el padre que reúne bajo su mando, como una gran familia, todas las fuerzas nacionales de España. Por eso su gesto no es hosco: Franco sonríe y acoge. Porque sabe que bajo su mando no tiene soldados, ni falangistas, ni requetés. Bajo su mando tiene a España entera: suma de todo el honor*.

NATURALEZA/GEOGRAFÍA E HISTORIA

L'àmplia estreta col·laboració entre l'Església i l'Estat en el desenvolupament del pla d'estudis de 1938 i el control al qual van estar sotmesos els llibres de text, va obligar als autors a fer constar les idees d'un catolicisme rígid i "ortodox".

En el cas de l'origen de l'home, hi va haver diversitat de criteris en la interpretació del tema. Es van arribar a acceptar, en alguns casos, les explicacions científiques. D'altres les van negar i rebutjar, mentre que alguns van intentar harmonitzar l'origen bíblic amb l'origen científic de l'home.

1

EL CUERPO HUMANO

1—OBSERVA el dibujo y verás **seres** muy distintos: como los ves a tu alrededor. Vete nombrándolos: piedras, agua, árboles, vacas, casa, automóvil... **hombre**. ¿Sabrías decir cuáles de dichos seres los ha hecho Dios? ¿Y cuáles los hombres?... — De todos los seres que ves, ¿cuál es el más perfecto?

LOS SERES

2—FIJATE BIEN:

Llamamos **seres naturales** a todos los que nos rodean y han sido creados por Dios, como el Sol, las plantas, los animales y el hombre.

Son **seres artificiales** todas las cosas que fabrica el hombre, como las casas, los vestidos, los libros y muchas otras.

Los seres naturales pueden ser de dos clases: **orgánicos** o **vivos**, como las plantas, los animales y el hombre, e **inorgánicos** o **inertes**, como los minerales.

Los seres orgánicos o vivos se caracterizan porque tienen vida y por ello nacen, crecen, se alimentan, se reproducen y mueren.

Te habrás fijado que los seres vivos no son iguales. A los seres orgánicos o vivos los clasificamos en dos grupos: **vegetales** y **animales**.

Los animales tienen los siguientes caracteres, que puedes observar:

Nacen unos de otros, según su especie. **Se alimentan** de sustancias variadas que les facilitan el seguir viviendo. **Crecen** o se desarrollan. **Son sensibles** a las cosas exteriores: ven, oyen, sufren, etc. **Se mueven** de un lado al otro. **Se reproducen**, dando origen a otros seres semejantes a ellos. **Mueren**, al perder la vida, y su cuerpo se descompone.

Entre los animales destaca el **HOMBRE**, creado por Dios a su imagen y

Un exemple n'és aquest llibre de text, que estava format per dues parts. La primera anomenada *Naturaleza* i la segona *Geografia e historia*, totes dues compostes de diversos temes. El primer tema del llibre parlava del cos humà, dels éssers humans. S'anomenava *El cuerpo humano*. Feia una breu pinzellada en el tema de l'origen de l'home. No obstant això, sempre des d'un punt de vista totalment catòlic, sense ni tan sols recolzar-se en cap moment en les explicacions científiques. Parlava de l'existència d'un cos mortal i d'una ànima immortal amb capacitat de raonar:

semejanza, dotado de un CUERPO mortal y de un ALMA espiritual, libre, inmortal y capaz de razonar. Por eso decimos que el hombre es un animal racional.

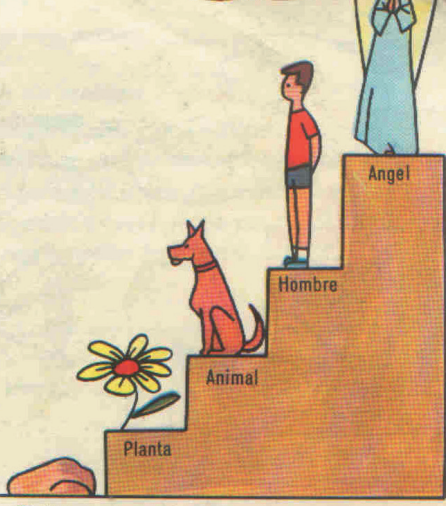
3—DIBUJA y observa: ▶

4—PIENSA Y CONTESTA:

¿A qué seres llamamos naturales?—A las cosas que hace el hombre las llamamos seres..... — Piedra, árbol, barco, paloma, silla: ¿qué seres de éstos son naturales y cuáles artificiales? — Los seres naturales se clasifican en:..... — Sí o No: ¿Es el árbol un ser orgánico? De los caracteres de los animales, cita los que no tengan los vegetales. — ¿Qué tiene el hombre que lo diferencia de los demás animales?

5—COPIA en tu cuaderno:

ESCALA DE LOS SERES

Seres	Naturales	Orgánicos	Animales
		Inorgánicos	Minerales
	Artificiales		Vegetales

6—RECUERDA:

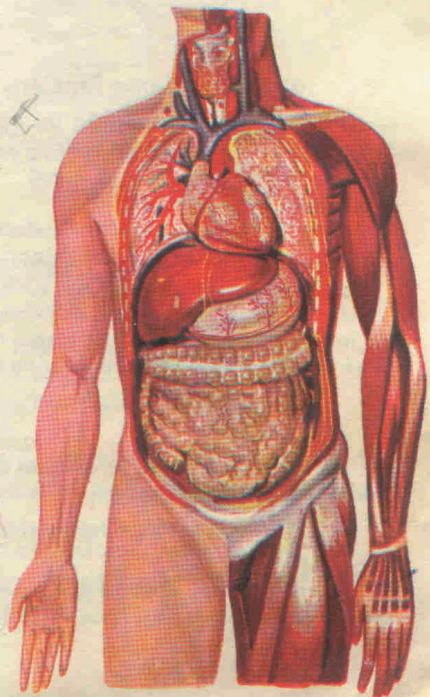
Seres naturales son los que ha creado Dios, y artificiales, los que fabrica el hombre. Los seres naturales se clasifican en orgánicos o vivos e inorgánicos o inertes, sin vida. Los seres orgánicos forman dos grupos: animales y vegetales. El hombre es un ser natural, orgánico y animal; es el más perfecto, por ser racional.

EL CUERPO DEL HOMBRE

7—OBSERVA ▶

El hombre es un animal racional compuesto de dos partes diferentes: un cuerpo mortal y un alma inmortal. Para estudiar el cuerpo humano tenemos que distinguir las células, los tejidos, los órganos, los aparatos y las funciones.

— 7 —

Vull fer referència a l'últim tema del llibre, el qual es trobava dins de l'apartat de *Geografia e historia*. S'anomenava *La España actual*. M'agradaria fer constar-lo tot perquè crec que resumeix molt bé les idees que s'intentaven difondre a l'època. Parlava des de la dictadura de Primo de Rivera, la qual elevava d'una forma extraordinària, fins arribar a deixar constància d'algunes de les seves obres.

25

LA ESPAÑA ACTUAL

PRIMO DE RIVERA, DICTADOR

1—Comenzó el reinado de Alfonso XIII coincidiendo con el principio del siglo XX, y durante él continuaron los desórdenes, las huelgas y los asesinatos.

El problema de Marruecos, cuyo protectorado había sido encomendado a España, vino a empeorar la situación. A pesar de la ocupación de Larache y Alcazarquivir, el pueblo era contrario a esta guerra y el descontento aumentó cuando una rebelión inesperada de los moros ocasionó el desastre de Annual, donde muchos españoles murieron o cayeron prisioneros.

La situación de nuestra patria se había hecho insostenible. Para tratar de remediarla, el general Primo de Rivera se alzó con el ejército, se hizo cargo del gobierno de acuerdo con el rey, e implantó una **Dictadura** militar.

La magnífica labor de la Dictadura, en todos los órdenes, es suficiente para considerarla como algo totalmente distinto de los pronunciamientos militares que veníamos padeciendo desde hacía un siglo. He aquí algunas de sus obras:

Pacificó Marruecos, donde Primo de Rivera dirigió el desembarco en Alhucemas.

Restauró el orden público.

Fomentó las relaciones con otros países.

Reconquistó para España su **prestigio** internacional.

Llevó a cabo una acertada política económica.

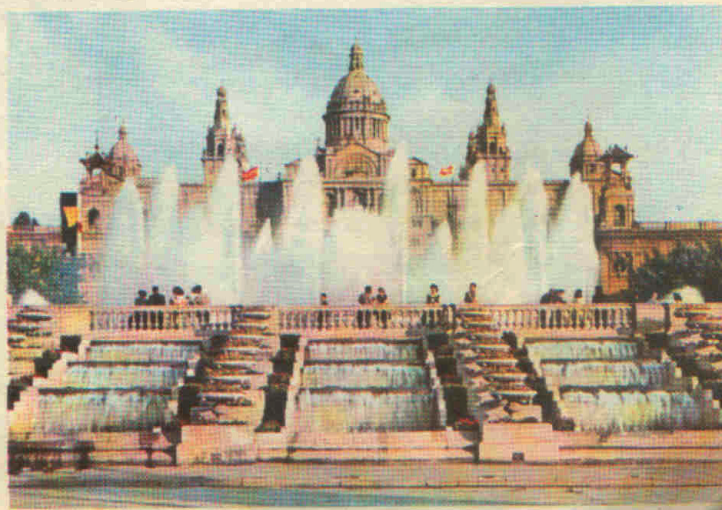
Realizó importantes obras públicas: carreteras, escuelas, etc.

Producto de esta etapa de paz y prosperidad fueron las exposiciones de Barcelona y Sevilla, que causaron admiración por su grandeza.

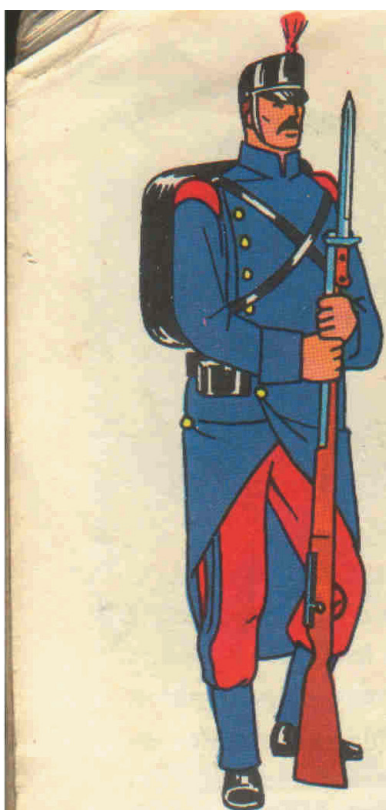

Alfonso XIII

BARCELONA.—Palacio y parque de Montjuich. En ellos se celebró, en tiempos de Primo de Rivera, una gran exposición.

Va ser una gran època, segons el llibre, que es va veure trencada pels anarquistes, per la República, fins que va començar la guerra. Finalment, *años de paz* (així és com es titulava l'època que començava amb la dictadura de Franco) cloïa el llibre. He d'admetre que m'ha deixat la ment una mica confusa pel que fa als temes de pau i dictadures.

Pero la oposición de algunos, dificultando su labor, impulsó a Primo de Rivera a presentar su dimisión en 1930.

Al año siguiente, los republicanos triunfaron en unas elecciones municipales, y Alfonso XIII abdicó, para evitar derramamientos de sangre.

Así se estableció la segunda República, la cual se caracterizó por la **anarquía**, las huelgas, las revoluciones, persecución a la Iglesia, etc.

En 1936, los partidos de izquierda se unieron formando el Frente Popular, consiguieron ganar las elecciones, se hicieron con el poder y los males de España aumentaron.

2—PIENSA Y CONTESTA:

¿Qué monarca reinó en España en el siglo XX? — ¿Cómo se llama la etapa en que presidió el gobierno de la nación el general Primo de Rivera? — Di alguna de las cosas que realizó la Dictadura — ¿En qué año se instaura la segunda República?

◀ 3—DIBUJA este soldado de la época de la guerra de Africa.

4—LOCALIZA en el mapa de Africa, Marruecos, y en Marruecos, Larache y Alhucemas.

5—REPASA:

¿Qué dos importantes ciudades son casi lo único que conservamos en el Norte de Africa?— Recuerda otras zonas de Africa que forman parte de España.

6—RECUERDA:

Comenzó el reinado de Alfonso XIII con desórdenes internos y guerra en Africa. A ambas cosas dio fin la Dictadura del general Primo de Rivera, que proporcionó a España unos años de paz y prosperidad.

En el año 1931 se estableció la segunda República, la cual dio lugar a un estado de anarquía general.

TOLEDO. — Vista parcial
Arriba, el Alcázar
(Foto Arribas)

ALZAMIENTO Y GUERRA

7— El 13 de julio de 1936, el principal jefe de la oposición al gobierno, Don José Calvo Sotelo, fue asesinado a causa de sus valientes discursos en las Cortes.

Este suceso acabó de indignar a muchos españoles y, como consecuencia, el día 18 de

julio de 1936 el ejército se alzó en armas contra los gobernantes. Le apoyaban los jóvenes falangistas del partido de José Antonio Primo de Rivera, los tradicionalistas y todos los españoles amantes del orden.

España quedó dividida en dos partes: 29 provincias formaron la España Nacional, y 21 quedaban bajo gobierno republicano, constituyendo la España Roja. Pertenecían a ésta las regiones industriales del Norte y Levante y las grandes capitales de Madrid y Barcelona.

La España Nacional encomendó el poder a una Junta de Defensa y ésta entregó la Jefatura del Gobierno al General Franco, el día uno de octubre de 1936.

Los primeros objetivos nacionales de la guerra consistieron en unir la zona andaluza con la del Norte ocupando Extremadura, cosa que se consiguió pronto, pero cuando las tropas españolas se dirigían a Madrid fueron detenidas por las "brigadas internacionales".

Durante el año 1936 y parte de 1937, se liberó toda la zona Norte.

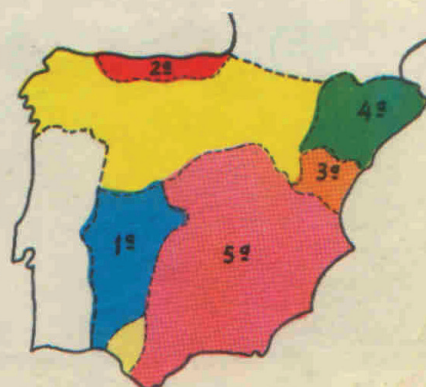
La ofensiva de Aragón amplió los territorios de la España liberada, abrió salida al Mediterráneo y dividió en dos partes a la zona roja.

Cataluña quedó aislada y fue ocupada a principios de 1939. Y la última y definitiva ofensiva se comenzó en marzo de 1939. Tras la caída de Madrid, el día 1 de abril terminaba la guerra.

8—PIENSA Y CONTESTA diciendo si es verdadero o falso:

El Alzamiento se realizó el 18 de junio de 1936. — La España roja contaba con la zona industrial del país. — Andalucía estaba en un principio separada del resto de la España Nacional. — Una ofensiva importante fue la de Aragón. — Madrid se acupó antes que Cataluña.

Etapas de la Guerra de Liberación:

9—**ESCRIBE**, mirando al mapa, el nombre de todas las provincias que formaban la España Nacional y la España Roja.

10—**DIBUJA** el mapa de la página anterior.

11—**RECUERDA:**

En julio de 1936 todos los elementos de orden españoles se alzaron contra el gobierno del Frente Popular.

España se dividió en dos zonas y comenzó la guerra de Liberación.

El general Franco fue nombrado Jefe de Estado y Generalísimo de los Ejércitos Nacionales, al frente de los cuales consiguió la victoria el 1.º de abril de 1939.

AÑOS DE PAZ

12—Terminada la guerra, el gobierno de Franco tuvo que hacer frente a una serie de problemas creados por ella. A saber:

Todas las riquezas españolas (agricultura, ganadería, industria, etc.) habían quedado destruídas o disminuídas. El tesoro nacional, depositado en el Banco de España, había sido saqueado. Gran parte de las ciudades estaban destruídas, así como las carreteras y ferrocarriles.

Poco después estalló la 2.ª Guerra Mundial, la cual complicó y retardó

nuestra recuperación. Pudimos conservar nuestra **neutralidad**, pero los vencedores, por ser España amiga de los países vencidos, se opusieron a su admisión en la Organización de las Naciones Unidas (ONU), y fueron muchos los Estados que rompieron las relaciones con nosotros.

Más tarde, cuando comenzaron a enemistarse Rusia y los países occidentales, éstos se dan

Al amparo de una prolongada paz, España ha logrado últimamente un gran desarrollo industrial.

cuenta de que España es punto clave para la lucha anticomunista y se la admite en la ONU con todos los honores. Las naciones que habían retirado sus embajadores de nuestra patria, reanudan sus relaciones con ella. España vuelve a gozar de la debida consideración y entra a formar parte de los principales organismos internacionales.

Λ lo largo de este período de paz, España ha progresado y ha elevado su nivel social, económico y cultural. Ha llevado a cabo importantes planes de colonización agraria, tales como el Plan Badajoz, y en el aspecto industrial, el Instituto Nacional de Industria y el Plan de Desarrollo han colaborado eficazmente produciendo visibles resultados.

De este modo, España ha vuelto a ocupar su lugar en el mundo.

13—PIENSA Y CONTESTA rellenando los puntos suspensivos:

España en paz hubo de llevar a cabo una labor de..... — Poco después de terminar la guerra de España, comenzó la segunda — Las iniciales O N U significan..... — Han colaborado al progreso industrial el..... y el.....

14—REDACTA:

Una composición breve con las ideas que has leído.

15—DIBUJA:

16—RECUERDA:

La primera etapa de paz fue de reconstrucción interna.

Al reanudarse las relaciones internacionales, que muchos países habían roto con España, comenzó una etapa de progreso en todos los órdenes.

ENTREVISTA A ALBERT GURT

TESTIMONI DE LA REPÚBLICA I DEL FRANQUISME FORA DE L'ESCOLA

A quina escola va estudiar?

Devia tenir uns sis anys quan vaig començar anar a Can Pey, al final del C/ Forn Baix que, per cert, hi ha una placa. Era una escola laica. Això no significa que estiguéssim en contra de la religió. Els que hi anàvem, simplement, era perquè teníem idees laiques. No obstant això, sí que fèiem alguna hora de religió. Però sempre la mínima, la necessària per a cobrir l'expedient. És clar, era l'època de la Dictadura de

Primo de Rivera i era totalment obligatori fer-ne. La majoria d'estudiants de Figueres anava als Fossos (darrere de l'estació).

L'any 1928, als dotze anys, vaig anar a l'Institut Ramon Muntaner, al C/ Sant Pau, on vaig cursar-hi els tres primers cursos oficials de batxillerat. Però vaig deixar-lo, ja que vaig haver d'anar a ajudar el meu pare amb la tintoreria. Més tard, per lliure, vaig fer el superior.

Quin record guarda dels seus anys com a estudiant, ja des de l'institut?

Les classes eren al matí. Recordo que eren mixtes, però hi havia una minoria molt petita de noies. Per exemple, si en una classe érem trenta alumnes, d'aquests, només n'hi havia unes cinc que fossin noies.

El tracte amb els mestres era de proximitat. Eren republicans i no eren gens autoritaris. Les assignatures que m'agradaven més eren la literatura i la geografia.

Recorda el nom d'alguns dels seus professors?

Botella, de física i química

Torres, de fisiologia i anatomia

Fayos, de literatura

Alexandre Deulofeu, de matemàtiques

Brugués, de Francès

Mossèn Burgas, de religió, a qui van assassinar al començar la Guerra Civil.

No els recordo tots. Per exemple, l'assignatura d'història, que m'agradava molt, no en recordo el nom del professor, només em ve la cara.

Des de fora de l'escola, com es va viure la República?

En primer lloc, al començar la República, es va viure un ambient d'eufòria importantíssim. Com en la transició que hi va haver després, al deixar enrere la Dictadura de Franco. Crec, però, que la República va ser una cosa encara més espectacular. Potser perquè era un fet totalment nou per a nosaltres. Amb el temps, però, aquest ambient d'eufòria es va anar apaivagant. Suposo que com tot, com passa en qualsevol fet important. Ens hi vam anar acostumant i ja no li donàvem la mateixa importància que al principi.

Com creu que va afectar a les aules aquest canvi?

El fet que és més important, des del meu punt de vista, és el canvi que es va fer al passar de les classes de religió a les classes de drets cívics i ètics. Per a mi això és essencial. Encara ara penso que hi ha una manca molt important d'aquesta assignatura en la nostra societat. Una persona ètica, que es comporta cívicament, es fa guanyar el respecte dels altres. Penso que va ser un gran canvi, ja que valoro molt més el comportament cívic de les persones, que no pas la moral cristiana i tot l'ensenyament religiós que hi pugui haver al darrere.

Precisament, crec que el tema de l'ensenyament va ser el canvi més transcendental que hi va haver a la República. Es va viure un gran salt. El tema de l'educació va ser un gran puntal, penso que molt més important que totes les baralles que hi poguessin haver entre polítics.

Es van fer molts més col·legis i va entrar un gran nombre de mestres nous a les escoles. Hi va haver, també, un gran impuls pedagògic, sobretot a la primària, al nivell elemental. Els mestres tenien una mentalitat republicana i això va ajudar-hi molt.

Va viure de prop algun cas d'amics o coneguts que li poguessin explicar el canvi que hi va haver a l'escola amb l'arribada del franquisme?

El cas que he viscut més de la vora, és el del meu fill. Ell va estudiar al franquisme. Ens vam haver de resignar a aquella situació. Davant d'això, jo m'ho intentava agafar sempre rient, amb un somriure. Per exemple, quan portava la feina a casa, o quan m'ensenyava el que els havien explicat, jo sempre li deia que no en fes gaire cas, de tot allò. És clar, feien la *Formación del Espíritu Nacional*... I tot això era una manera molt diferent, oposada, a la que tenia jo de pensar i d'enfocar les coses. Solia aconsellar-li, també, que no es fiqués en merders. Ell també tenia unes idees republicanes, igual que jo i els meus pares. Però bé, també cal remarcar que no té res a veure el principi del franquisme, amb el dels anys 60, quan Franco ja va haver de començar a afluixar per les pressions que rebia des de fora.

Coneix algun cas de mestres que s'haguessin hagut d'exiliar, un cop acabada la guerra?

Sí, el del meu cosí. Es deia Pascal i feia classes en algun poble prop d'Olot.

Les paraules de l'Albert són un testimoni del que es va viure en aquelles èpoques des de fora de l'escola. Durant la República, gairebé no hi va poder anar. Tot i això, explica el que va viure, el que pensa d'aquelles èpoques. Diu que la República va ser un canvi importantíssim, un fet històric que va afectar tant al carrer com a les aules: ambient d'eufòria; més escoles, més mestres i més pedagogia. En definitiva, més qualitat en l'ensenyament. Es va passar d'ensenyar religió a ensenyar els drets cívics i ètics de les persones. Diu, i això crec que és un punt clau, que l'ensenyament va ser l'àmbit en què es va viure un canvi més transcendental de tota la República. Aquestes paraules corroboren que la gent d'aquella època era conscient de la important obra que la República estava fent a les aules. S'adonava d'aquelles reformes que tenien el clar objectiu de formar una societat culta.

Mentre xerrava amb l'Albert, em va fer entendre que és una persona optimista. Me'n vaig adonar, sobretot, quan m'explicava la forma amb la qual observava el franquisme: ell sempre intentava mirar al seu voltant rient, no hi podia fer res més. S'havia de resignar a viure aquella situació i, davant d'aquelles injustícies, ell intentava somriure dins de la més gran impotència de ciutadà.